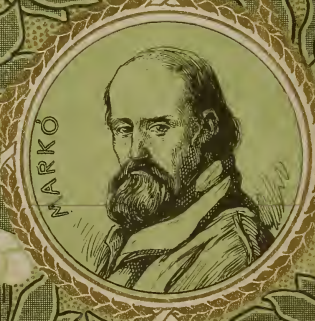
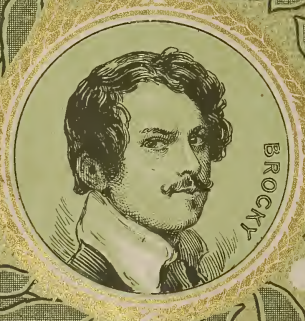
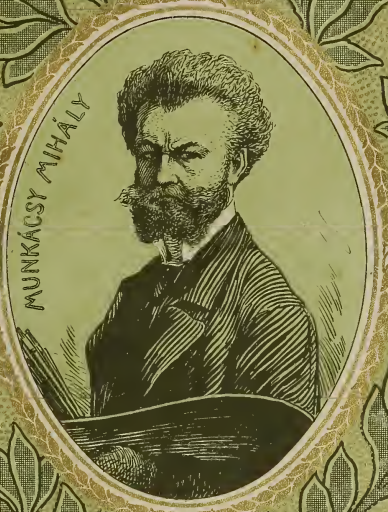

MAGYAR FESTŐMŰVÉSZET
ALBUMA

A
PESTI NAPLÓ
ELŐFIZETŐINEK
KÉSZÜJT KIADÁS.

A MAGYAR FESTŐMŰVÉSZET ALBUMA

A MAGYAR FESTÉSZET FEJLŐ-
DÉSE A RÉGIEKTŐL AZ UJAKIG.
TÍZ SZÍNES MŰMELLÉKLETTEL
SZÁMOS MŰLAPPAL ÉS SZÖVEG-
KÉPPEL

A PESTI NAPLÓ
ELŐFIZETŐINEK
KÉSZÜLT KIADÁS

HORNÝÁNSZKY V.
CS. ÉS KIR. UDVARI
KÖNYVNYOMDÁJA

Digitized by the Internet Archive
in 2015

	Lap		Lap
SZEKELY BERTALAN, Egri nők	71	LIETZEN-MAYER SÁNDOR, Magyarországi Szt. Erzsébet ..	107
MARASTONI JAKAB, Őnarckép	73	MADARÁSZ VIKTOR, Ifjúkori arckép	109
BRODSZKY SÁNDOR, Nyári hangulat	74	LOTZ KÁROLY, Akt tanulmány	110
BENCZUR GYULA, Akt vázlat	75	MADARÁSZ VIKTOR, Zách Felicián	111
JANKÓ JÁNOS, A híres Petőfi	77	ZICHY MIHÁLY, Ifjúkori arckép	113
VASTAGH GYÖRGY, Bacchus	78	ZICHY MIHÁLY, Bajvívás	114
LIGETI ANTAL ÉS WAGNER SÁNDOR, Mátyás király a vadászatról hazatér	79	ZICHY MIHÁLY, Erzsébet királyné Deák ravatalánál ..	115
GREGUSS JÁNOS, Tiltott gyümölcs	82	VASTAGH GYÖRGY, Őnarckép	117
DÓZSA GÉZA, Bethlen Gábor tudósai körében	83	VASTAGH GYÖRGY, Néhai Ullmann József arcképe ..	118
BORSOS JÓZSEF, Őnarckép	85	SZEKELY BERTALAN, Ifjúkori arckép	119
MARASTONI JÓZSEF, Orlai Soma arcképe	86	SZEKELY BERTALAN, Karton a vajda-hunyadi vár részére	121
TELEPY KÁROLY, Erdei út	87	WAGNER SÁNDOR, Őnarckép	123
BÖHM PÁL, Őnarckép	91	BENCZUR GYULA, Őnarckép	124
BÖHM PÁL, Tanulmány	92	WAGNER SÁNDOR, Spanyol posta	125
BÖHM PÁL, Tiszai halászhok	93	BENCZUR GYULA, Akt-tanulmány	127
TELEPY KÁROLY, Őnarckép	96	HOROVITZ LIPÓT, A kis Eggly	128
JANKÓ JÁNOS, Őnarckép	97	HOROVITZ LIPÓT, Ártatlan háború	129
JANKÓ JÁNOS, Foghúzás a borbélynál	98	HOROVITZ LIPÓT, Őnarckép	131
JANKÓ JÁNOS, Menyegzői dráma	99	EBNER LAJOS, Mészöly Géza arcképe	132
LOTZ KÁROLY, Őnarckép	102	MÉSZÖLY GÉZA, Falu végén	133
LOTZ KÁROLY, Ménes a pusztán	103	MUNKÁCSY MIHÁLY, A honfoglalás rajzvázlata	135
LIETZEN-MAYER SÁNDOR, Őnarckép	105	MUNKÁCSY MIHÁLY, Őnarckép	135
LOTZ KÁROLY, Tanulmány	106	MUNKÁCSY MIHÁLY, Krisztus a keresztfán	137
		MUNKÁCSY MIHÁLY, Ecce homo vázlata	140

SOKSZÍNŰ MŰMELLÉKLETEK

BENCZUR GYULA, XV. Lajos és Dubarry asszony,
BORSOS JÓZSEF, Bál után,
BROCKY KÁROLY, Venus és Cupido,
CANZI ÁGOSTON, Váci szüret,
LOTZ KÁROLY, Akt Ámorral,

MADARÁSZ VIKTOR, Zrínyi Ilona Munkács várában,
MÁNYOKI ÁDAM, II. Rákóczy Ferenc,
MUNKÁCSI MIHÁLY, A síralomház,
SZEKELY BERTALAN, II. Lajos holttestének föltalálása,
ZICHY MIHÁLY, Tivornya,

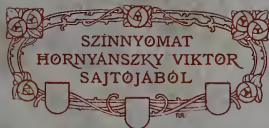

II. RÁKÓCZY FERENC ARCKÉPE

FESTETTE MÁNYOKY ÁDÁM

A SZÁSZ KIRÁLYI UDVAR TULAJDONA

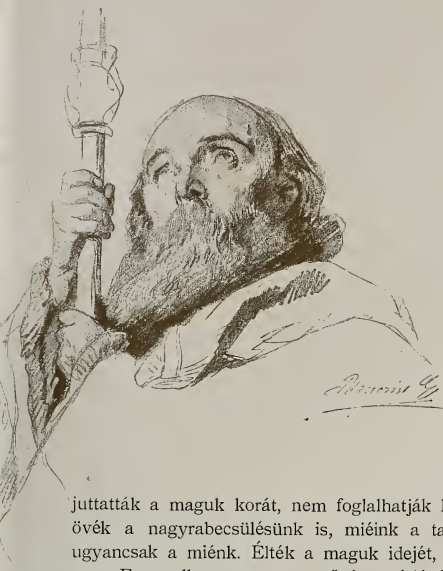

II. RAKÓCZY FERENC ARCEPPE
FESTETTE MŰZSÓLY ADVA
A SZÁZ KIRÁLI UDVAR TUDONAI

TEGNAPTÓL MÁIG

Írta: GERŐ ÖDÖN

Úton jártunkban nemcsak előre törtetünk, hanem meg is pihenünk. Még a haladás útján is ilyenformán járunk. És pihenés közben vissza-visszapillantgatunk a megtett útra. Emlékezünk a stációinkra. Ez az emlékezés nem iránytjelzés, hanem a multtal való számvetés. Leszámolás és tapasztalatok elraktározása. Még a modernség sem tagadja meg a multat, sőt inkább megállapítja a jogosságát. Már azért is, hogy reája hivatkozzán, megállapítsa a maga jussát. Emlékezünk régiékről, de konstatáljuk, hogy csak voltak. Élték a maguk idejét, szóhoz

juttatták a maguk korát, nem foglalhatják le a maguk számára a mi időnket. Kegyeletünk az övék, s az övék a nagyrebecsülésünk is, miéink a tanulságaik, de a magunk ereje, akarata, igyekvése, tehetsége ugyancsak a miénk. Élték a maguk idejét, hadd élhessük mi a magunk energiájával a magunk idejét.

Ez az album a magyar művészet útját jelzi tegnaptól máig. Azoknak a művészetét hirdeti, a kik úttörők voltak, azokét is, a kik bevélanak mérőföldmutatóknak a művészet útján. Azoknak a művészetéről szól, a kik megkeresték és kifejezték a magyar géniusz szerves, szoros összefüggését a kultúrának amaz energiájával, a mely a festőművészetben nyilvánul. És bemutatja művészeink közül azokat is, a kik elvezették művészetünket a modernségig. Van köztük olyan is, a ki már a modern festésnek is nagyja, s még a tegnapi művészetének is mestere volt. Ők azok, a kik legigazabban szólaltatták meg koruk művészi törekvését s a kiket ezért minden kor megért. Még akkor is, ha már nem tekintti őket olyan vezérül, a kit követni kell. De a művészi meggyőződés, a művészi tudás becses és becsületos dokumentumainak tekinti műveiket.

Ez az album, a melylyel a Pesti Napló az olvasóinak szolgál, azt az összefüggést is demonstrálja, a mely a művészet térfoglalása és a publicisztika agitációja között kimutatható. Nem csakis művészettörténelemmel szolgál, hanem olyan emlékmű is, a mely a sajtónak a művészet hódításában való részét megjelöli. Talán sehol sem volt a publicisztikának ez a munkája olyan hatásos, mint nálunk. Hiszen a közszellemnek a kultúra felé való terelése nálunk jórészt a publicisztika műve volt. Az a primitív eszközökkel dolgozó, a maga felfogásának naivitásába lépten-nyomon belebotó publicisztika, a mely a mult század első felében, de még harmadik negyedében is a magyar közvéleményt ébresztette és szolgálta, hatalmas munkát végzett a kultúra iránt való érdeklődés ébresztésében. Magyar képzőművészet alig volt s a magyar sajtó mégis fáradozott érte. Régi lapjaink primitív módon, de lángoló lelkesedéssel követelték a magyar művészet lehetőségeinek megszerzését. Ugyanakkor, a mikor országsgazerte még úgy vélekedtek, hogy a pikúrával való foglalkozás méltatlan a magyar úri gondolkodáshoz: a publicisztika lelkes szóval és gúnyos beszéddel, fanatizálva és korholva hirdette, hogy a magyar szellem is kiveheti részét a művészi alkotásból.

Másutt a kultúrának más ágensci terjesztették a művészet becsületét. Mint a hogy ott a kultur-munkásság más ágainak fejlesztésében sem volt elsőrangú szerepe a publicisztikának. Ott az irodalom és a tudomány állottak a kultúráért küzdők első sorában. És a társadalom, a mely nagyrészeben kulturtudatos volt, szinte automatikusan vett részt a kultur-munkában. A magyar géniusz energiái közül az, a mely ehhez a munkához hozzáfoghatott volna, jó ideig szünetelt. Kikapcsolta a dologtevésből a küzdelmes idő. A harcok és a keserűség ideje. A nemzeti jogokon való tépelődés és alkotmány szükségességeiről való sikraszállás, a hadakozás országdúlása, a pártoskodás egyénrontása, a primitív gazdaságban való megrogzottság és a világgal való szolidaritásból kikapcsoltság. Nem írhatok e helyütt kortörténelmet, nem is kutathatom a magyar kultúra kialakulásának dinamikai folyamatát, csak éppen érinteni akarom azokat a körülményeket, a melyek folytán csakis a publicisztika megszólalásával kezdődött nálunk igazán a kultur-munkásság. Még nem is maga a munkásság, mint inkább az iránta való intenzivebb érdeklődés. S a művészetet csak akkor kezdik kultúrtenyezőnek tekinteni, a mikor a publicisztika valamelyest erősebb lesz és szavának becsülete nagyobb lesz.

Nemcsak a sajtóorganumokra, a régi, jórészt naiv időszakokra gondolok, a mikor a publicisztikának nagy művészetfejlesztő szerepét emlegetem, hanem azokra a nagy publicistákra is, a kik nem újságokban, hanem levelekben élesztették és irányították a közvéleményt. Úgy lehet, hogy megütözköznek rajta, még föl is háborodnak érte az irodalomtörténet szigorú osztályozói, ha Kazinczy Ferencet a publicisták közé sorozom. A legnagyobbak közé. Az ő levelei egyes embereknek szóltak, de közvéleményt formáltak. Írójuk nagy tekintélye agitatorikus erőt adott leveleinek. Majd valamikor meg fogják állapítani, hogy Kazinczy Ferenc publicisztikai működésének mekkora része volt a magyar közszellem ébresztésében. A magyar közvélemény történetében legelőször áll ennek a nagy publicistának ragyogó alakja. És a magyar művészet történetében is. Azok a sorok, azok a jegyzetek, a melyek az ő írásaiban a magyar festőművészetről szólanak, érdekesen ismertetik, hogy hogyan kezdődött a magyar közszellemnek a művészet mellé szegődése. De ismertetik azt is, hogy a magyar társadalomnak kulturáért való hevülése jórészt a nagy magyar publicista műve. Meg-megemlékszik egy-egy festőről, Dónáthról, Balkayról, hirt ad róluk, ismerteti műveiket, lelkesít művészetük iránt, megrendelést, munkát szerez nekik és kötelességévé teszi a magyar társadalomnak, hogy foglalkozzon a művészettel.

Szinte látom a lázasságot. Odakint a kultúra minden ága virágzik, a művelődés meghódítja a népeket, fölszabadítja gondolkozásukat, megszünteti vegetálásukat. Az irodalom, a tudomány, a művészet úrrá lesz a világon és szépséggel szolgál neki. Idehaza pedig csupa zárkózottság az élet. A kicsinyes politika és a nagy politikának is csak korcsa lekötő az embereket. Nincs igazi összeköttetés köztük és a Nyugat közt. Még a divat se ér hozzánk. Apáink életét folytatjuk, az ő életüket pedig a nagy világ életétől elszigetelése a kulturelles hadakozás. A háborúk és szabadságharcok, az idegen uralom és az idegentől való gyanakróv elzárkózás szinte áthatlan elszigetelő réteget rakott a magyar társadalom köré. Kazinczy szét akarja rombolni ezt az izoláltságot. Mámoros a maga nagyszerű impresszióitól és közvetíteni akarja őket nemzetének. Érti a magyarság nagy kultureréjét és életre akarja ébreszteni. A levelei csupa hír és csupa vezércikk. Értésítenek és agítálnak. Letépjék a társadalom szeméről a hályogot s a magyar nemzet meglátja önmagát, észreveszi azt, a mi je van és látja, hogy mennyije nincs.

Kazinczy munkáját folytatja a gyöngye magyar sajtó. Büszkén hirdeti magyartest főstökét és hirdeti a magyar festőművészet szükségességét. Látja a lehetőségeit és keresi a biztosítékait. A régi újság föllengző hangon biztatja a magyar pikturát. Nagy hevüléssel és kevés kritikával. Mányokinak, Kupeczkynek híret sem tudja, de dicsőnek mondja a tehetségtelen festegetőt is. Ebben a hevülésben nem nyilvánul művészi tudás, de meghatón nyilvánul a kultúra szükségességének tudata. Azok a naiv sajtóközlemények csupa vágyakozás a magyar kultúra nagyságára. Az írók azt hiszik, hogy vagyunk olyan legények, mint a Nyugat, de nem látják sehol a legényvöltünk bizonyosságait. Áhítottak erőnk kifejezését. Inkább sejtik, mint tudják, hogy mi a művészet, de ez a sejtélem izgatja őket. És izgatni akarják vele a magyar közvéleményt, hogy tegye lehetővé a magyar művészet kialakulását.

A mult század eleje óta mind e mai napig a magyar publicisztika lelkes segítője, biztatója a magyar művészetnek. Közönséget nevel, művészi tudást terjeszt, a művészet életlehetőségeit megkönnyíti. Sok a tévedése, sok az elfogultsága, talán sok a bűne is, a miért a maga elfogultságait ráerőszakolta a művészetre, a miért gyakran naiv kritikával a művészet kialakulását megnehezítette, tehetségek sorsába belekapott, művészek útját megzavarta s a művészet értékmegállapításában igen jelentékeny hibákat követett el, de más kultúrtenyező alig állt a művészet mellé, csakis a sajtó. A művészet becsületének ő a hirdetője. Ő tanította meg rá a magyar társadalmat és ő szítja azt az érdeklődést, a melyet hivatalos körök és a nagy közönség a művészet iránt tanusítanak. És a publicisztika terjeszti közvéleményszerte annak a belátását, hogy a művészet a fejlődés, a kialakulás, az elmélyedés és a korszellem irányítása alatt érkezett el a modernséghez. Tegnapi is, ma is a publicisztika gondolja a magyar művészet gyökereit. Jelszóvá tette meg a művészet megbecsülését s a mi jelszavakért hevülő társadalmunkat ezzel megmozgatta. Köztudattá tudta tenni a művészet szükségességét és el tudta hitetni a nemzettel, hogy kultúrában való rangunk egyenesen attól függ, hogy mennyi részt veszünk a művészet gondozásában. Túlozta a művészet értékét, — jobbára öntudatlanul s a maga jelszavától mámorosan, — de sikerült neki uralkodó konvencióink közé iktatni azt a fölfogást, hogy a nemzet képzőművészetében is él.

Ez a konvenció különben világszerte uralkodó hatalom. Még ott is, a hol a kulturszükségességet nem a nemzeti szükségességek közé sorozzák. És nem bír meg vele az a megfontolás, hogy vajjon a művészet igazán kulturenergia-e vagy csak terméke-e a művelődésnek? Hogy vajjon előre viszi-e az

emberiséget, erőt ad-e neki, vagy pedig csak kiváltságosak gyönyörködtetője-e? Nemcsak Tolstoj elmélkedett ezen és nemcsak ő vallja azt, hogy a művészetnek nincs része abban a munkában, a mely az emberiség javára törekszik: ennek a belátása nyilvánul meg nem egyszer a mi nagy Széchenyi Istvánunk kulturpolitikájában is.

A mikor a publicisztika a nemzeti fejlődés érdekében a képzőművészet istápolását sürgeti, ő azt feleli neki, hogy egyéb dolgunk van, nincsen érkezésünk a gyönyörködtetésre. Sajnálja Ferenczy Mátyaszobráról azt az érdeklődést, a melyet iránta ébresztettek. Sajnálja tőle az agitációt, a mikor az egész nemzeti erőt a gazdasági és társadalmi munkára kell szánni és ugyanazt írja Joó Jánosnak is, a ki 1828-ban művészeti iskola érdekében fordul a nagy államférfihoz. Azt feleli neki, hogy egyebekre van szükségünk, nem művészetre.

A nemzet nem fogadta el ezt az álláspontot s a világ sem fogadja el Tolstoj művészetrombolását. A művészet szükséges volta mint parancsoló konvenció uralkodik rajtunk. Az ünnepi pihenésre és a pihenés gyönyörűségeire való vágyakozás tartja ezt a konvenciót. Hat dologtevő nap után hadd legyen a hetedik nap munkaszünet, de maga a hétköznapi is juttasson az ő huszonnégy órájából szórakoztatásra időt! A mikor általánosan diadalmas lesz ez a speciális törekvés, akkor az emberi gyönyörűségek becstülete megnövekszik. Bármí „egyebekre van is szükségünk”, szüksége lesz már most a népnek is, a sokaságnak is művészetre.

A magyar nemzetnek még az *egyebek* szempontjából is szüksége volt a művészetre. Az a publicisztika, a mely a múlt század első felében a művészet fejlesztését sürgette, úgy érezte, hogy jöhet olyan idő, amikor a magyar nemzetnek arra lesz szüksége, hogy őt magát is, de Európát is emlékeztessék rá, hogy él. Hogy még él. Az irodalomnak és a művészetnek szánta az emlékeztetés szerepét. S az az idő be is következett és a művészet betöltötte azt a szerepét. Megfelelt föladatának. Jó ideig egymaga figyelmeztette Európát a magyar kulturára. Még mielőtt irodalmunk és tudományunk polgári juszt szerzett a világkultúrában, a magyar festészet demonstrálta a magyarság összefüggését a Nyugattal. Csak festőinket ismerték és ők bizonyították odakint, hogy ez az ország nem az egzotikum világa, hanem a kulturaközösség részese. A magyar festészet magára vállalta a publicisztika szerepét és világgá publikálta, hogy európai nemzet, kulturnép, a művelődés munkása a magyar nemzet.

Nem teljes művészettörténelmi munka ez az album, inkább csak büszkélkedés a magyar művészet tegnapjával. És gyönyörködés abban a fejlődésben, a mely a magyar festészetet elvitte máig. Büszkélkedve és gyönyörködve hadd sürgessem meg újból egy olyan kiállításnak rendezését, a mely bemutatja a magyar festőművészet multját. A milleniumi kiállításon már volt ilyen visszatekintő műtárlatunk, de belőle csak félszemmél tekinthettünk vissza festésünk multjára. Inkább csak szimbolizálta a visszatekintést. Ma-holnap megnyílik a Szépművészeti Múzeum és bizonyára gondolkozni fognak rajta, hogy milyen ünnepiességgel avassák föl. Egy nagy, az egész régibb művészetre kiterjedő retrospektív kiállítás rendezését ajánlom fölavató ünnepségül. Gyűjtsük össze a régi képműveinket, a mestereket és azokat, a kiknek a műveiben inkább jóakarát nyilvánul, mint művészet. Érdekesek ők is, mert a kezdet nehézségeit, az út első stációit, a külső hatások sajtószálgos érvényesülését, a művészi fölfogás meghatározó primitívását és a naív meglegedésnek zavartalan-ságát ismerjük meg bennük. Nemcsak a művészet

FESSLER ARCKÉPE

FESTETTE ROMBAUER JÁNOS

A M. TUD. AKADÉMIA ARCKÉPTÁRÁBÓL

történelmét, hanem kulturánk történelmét is szolgálná ez a kiállítás. Ha valahogy sikerülne az 1834. évi „első műkitétel“ műtárgyait újból láthatni, nemcsak azokat a képeket ismernők meg, a melyekről egy-két hozzáértő annak idején szinte borzadva szólott, hanem megismernők azt a főfogást is, a mely azokért a képekért, rajzokért és műtárgyakért még lelkesedni is tudott. S ha összegyűjthetnők a tizenhatalcadik század magyar festőinek s a tizenkilencedik század első felének képeit, azt látnók, hogy művészetünk nagyjában nem állott alacsonyabb színvonalon, mint egyéb kulturánk. Ugyanúgy idegen hatás alatt állott s ugyanúgy Bécs uralmát nyögte, mint egész magyar világunk. És látnók azt, hogy egész sor művész erős tehetsége belefut a körülmények mostohaaságába. Nem láttak eleget és édes-keveset tanultak. És nem fejlesztette, nem lelkesítette őket az a világ, a mely közvetlenül környékezte őket. Odakint is beteg művészet nyavalygott s ők ennek a művészetnek is csak leghitványabb nyilvánulásait ismerték. Ez az erőtlenség, szellemtelen, az artisztika életszükségességeit megtagadó festészet inspirálta őket. Még nem is a hazug, színészkedő, pompával kacérkodó, erőtlenségért megedeskedő pózokkal leplező, a színektől fázó és a látástól irtózó, mindent rideg tudatosságon keresztül megkonstruáló festészet hatása érte őket, hanem a maga erőtlenségét szinte bamba őszinteséggel bevalló, simaságára büszke, szintelenségében boldogságosan megnyugvó, nyárspolgári békeségében kéjelgő festészeté, a mely a tizenhatalcadik század végén s a tizenkilencedik század elején Bécsben működött. Erőtelenné lett tőle az a magyar festő is, a kit más hatás nem ért s a ki az alkotásaiban áhitatosan meghihetve a kor művészetének parancsát, szellemének megnyilatkozását látta.

Számosával volt az olyan magyar festő, a kit ez a művészet inspirált és megmontott. Képeiket alig ismerjük s egy-egy hír is csak imitt-amott szólal meg róluk. Levelekben, régi újságokban, régi okmányokban. Megleppő, hogy hány magyar festő neve szerepel bennük! Valamelyes túlzással még azt is mondhatnók, hogy ott, a hol annyi festő volt, — festészet is volt. De nem volt; csak nagy uraink és polgáraink voltak, a kik egy-egy képiróval lefestették magukat és volt egynehány templomunk, a melybe régi minták nyomán új oltárképet rendeltek. Festőink között nem volt semmi kapcsolat, nem tartoztak egytűvé, nem állottak egymás mellé. A köztudatban pedig nem is mint a művészet, hanem mint valamely a többtől eltérő mesterségnek, ügyességnek művelői szerepeltek. A köztudatot csak később ébresztgeti a publicisztika és mire fölébredt, már más festők felé fordul. A fölébredt közvélemény már nem találkozik velük, nem is vehet tudomást róluk. Ez a közvélemény az irányítói után indul, de az irányítók már nem tudnak róluk. Hírüket, nevüket sem ismeri. Ez a közvélemény és ezek az irányítók még Mányokiról és Kupeczkýról sem tudnak semmit. Ha abban a gondosan egybegyűjtött retrospektív kiállításban ezeknek az elfeledt, már tegnap letűnt régibb festőknek képeit is láthatnók, ki tudja, mekkora becsületmentést végezhetne a modern kritika! Ki tudja, hány névvel gazdagodna szegényes műtörténetünk! De mindenesetre érdekes adatokkal gazdagíthatnók arról való tudásunkat, hogy hogyan érvényesült a nyugati kultúra kisugárzó hatása arra a messze eső területre, a melyen egy nép energiája szinte kimerült a politikai küzdelmekben.

MÁNYOKIRÓL, KUPÉCKÝRÓL a magyar közvélemény semmit sem tud, de országos hírvé lesz egy-egy újabb arcképfestő. ROMBAUER és DÓNÁTH nevét, SIMÓ Ferenc és BALKAY Pál híret lassan-lassan szerte viszik az intelligenciában. Nagy urak, országos nevezetességek lefestetik magukat velük és híre kél annak is, hogy lám idegen földön is nagy becsülete van egyikük-másikuk művészetének. A publicisztika, a nyomtatásos és a levelekben nyilvánuló, büszkén emlegeti őket, mint a magyar tudás képviselőit.

A közvélemény mozgatói intenzívebben igyekeznek, hogy a magyar művészetet beiktassák az elismert kultúrtevényezők közé. HESZ János, a ki Bécsben nagyhírű művész, tervezetet készít egy magyar képzőművészeti akadémia számára, a melyben „hazáját akarja szolgálni“. JOÓ János Egerben rajz- és festőiskolát akar alapítani Pyrker érsek támogatásával. Még ehhez a szerény próbálkozáshoz is Széchenyi Istvánt akarja protektorul megmozgatni. 1834-ben a pesti evangélikus iskolák előjárósága műkiállítást — akkor műkitételnek nevezik, — rendez „úsztonzészül.“ Öt évvel később Trefort Ágoston agitációja folytán megalakul az első képzőművészeti társulat.

Ebben a néhány esztendőben nagy változás történt. Már egész sor festőjét regisztrálja a közvélemény és a szobrászat nagymestereül ünnepli Ferenczyt. VÁNDZSA Mihály, HÓRA Alajos, SCHOEFFT Ágoston, Kiss Bálint és velük nyolc-tíz más festő művészvolta köztudattá lett. A közvélemény kezd hinni a művészetben és abahagyja a festészetnek mint nem tisztes polgári mesterségnek lenézését. A tizenkilencedik század negyedik decenniuma már szinte virágzásban látja a magyar festészetet. Vagy mondjuk elevebb rügyezésnek azt a virágzást. Egyre újabb festők támadnak és sikra lép MARRÓ Károly és BARABÁS Miklós is. A festészet elfoglalja megillető rangját a köztudatban s a festők már nem elszigetelt képirók, már egy-

KURUC TÁROGATÓS

FESTETTE KUPECZKY JÁNOS

AZ ORSZÁGOS KÉPTÁR TULAJDONA

máshoz tartoznak, keresik egymást és demonstrálják közösségüket. Kialakul lassan-lassan a magyar művészet, szerveztes lesz belőle s mint ilyen illeszkedik a magyar világ organizmusába.

Ennek a komak művészetével kezdni meg albumunk a magyar festőművészet bemutatását. Előbb egy-egy pillantást visszavet a legrégebbi multba is, majd tisztelettel megállapodik két nagymesterünk művészeténél, KUPECZKY és MÁNYOKI festésénél s azután rátér a magyar festészetnek arra az idejére, a mikor már megkezdődik a nagy kialakulás. Visszanézegetünk a ködös multba, gyönyörködünk művészetünk világ-hírességében, a mely Kucpécky és Mányoki révén érte s azután elkísérjük művészetünket azon az érdekes, izgalmas úton, a mely a tegnap próbálkozásaiából, erőlködéséből, lelkes törekvéseiből elvitte a mai művészetig.

Ebben a visszatekintésben lépten-nyomon találkozunk olyan idegenekkel, a kik a magyar művészetet szolgálják és olyan magyarokkal, a kik idegenben a nagyművészet művelői. Nemcsak a középkor és nemcsak az újkor eleje juttatja közénk az idegen művészt és csábítja el tőlünk a művészet forrásaihoz hazai tehetségeinket, hanem az újabb korban is sűrű nálunk a tehetségnek ez a kicserélése. Valamikor az idegent ide szőlították a művészetekre való szükségesség. A kastély és a templom építőkre és díszítőkre szorult. És a kolostorok, idegen szerzetek telepítvényei, vendégül látták, vagy ide rögzítették művészi mesterségekben ügyes külföldi tagjaikat. Azon az úton, a melyen hozzánk jött az idegen, elvitték a külföldnek szépséget híre is. És ez a hír a magyar földről akárhányszor el-elcsábított szépségre törekvő, új tudásra, mestersége finomságára vágyakozó tehetségeket. Az újkor tehetségcseréje máskép történt. Az idegen idetévedt, nem igen szólította ide a művészetekre való szükségesség. Az élet sajátságos körülményei hozták ide vagy pedig az egzotikumra való kíváncsiság csábította közénk. És vagy itt ragadt, vagy pedig úgy megszerette a sajátságos világot, hogy szenvedelmes ragaszkodással hozzája pártolt. Az újabb magyar festés nevezetes alakjai között nem egy olyan művésztünk van, a ki nem a születése révén magyar, hanem a szíve szeretetével az. Meggyökereztek a magyar világban s azok a gyökérszálak erősen fogódnak a magyar földben.

S ez a föld, a mely megfogta az idegent, szinte ráként bocsájta idegenbe a magyar tehetséget. Nem ad neki módot a boldogulásra, nem tanusít iránta elégséges érdeklődést, gyakran egyenesen kiüldözi azzal, hogy félreérti. Brocky Károly és Markó Károly így lett a külföld magyarja. Mind a kettő odakint is szeretettel gondolt hazájára, de mind a kettő idegen kulturát szolgált. Meg nem értés, féltékenykedés, a művészet igazi megbecsülésének hiánya küldve küldött el tőlünk akárhány nagy tehetséget, ott kint pedig csalogatta őket a nagy becsület, nagy tisztesség, a jó mód, a zavartalan művészi munka lehetősége. Így származtak el tőlünk újabb korunk festészetének nagyjai. Páris, München, Szentpétervár, Bécs művészetét gyarapították. De legalább magyarok maradtak szívük szeretetével, jórészt még a művészetükkel is. És idegenbe vitték a viszonyok sajátságos alakulása régi nagy mestereinket, Kucpéckyt és Mányokit. Volt idő, a mikor idehaza nem is reklamáltuk őket számunkra s a mikor lefoglalta őket a maga számára a német műtörténelem.

A tehetségek kicserélése most is folyik és jórészt most is ugyanazok az okai, mint tegnapelőtt és tegnap. A magyar művészet határai nem esnek egybe geográfiai határainkkal. Nagyobb a művészet Magyarországa, mint geográfiai országunk. Azok is a mieink, a kiket a külföldnek kölcsön adtunk, azokat is a magunkénak tartjuk, a kik idegenből azért jöttek közénk, hogy magyarokká legyenek.

Annak a tehetségcserének érdekes példája AQUILA János, a ki valamikor, a tizenegyedik században, híres templomfestőnk volt. A Dunántúlunk néhány régi templomában a későbbi századok a vakolat alatt őrizték meg az ő művészetét. A saját koránál jóval régebbi pikturáját. Regedei Aquila János egyik faliképeiben magyarnak festi le magát, működése javarésze magyar földön folyt, s a német műtörténelem nem reklamáálja, még tudomást se igen vesz róla. Csak a régészek szólnak róla, a művészek nem igen tévednek Velemérré vagy Martynicra, régi magyar templomokba, művészetet kutatni. A mieink sem. Még azután sem, hogy RÖMER Flóris megírta a régi magyar falfestményekről szóló könyvét. A magyar művészet azokat a képeket teljesen átengedi az archaeológiának. Aquila Jánost tarthatjuk első magyar festőnknek. A míg nála régebbire nem akadunk. A román festés primitívebb kora nevelhette az ő művészetét. De talán csak közvetve. Talán a kölni templomfestők naivan ünnepies komolysága, a sváb festőiskola primitív pátosza is hatott az ő festésére. Az akciónak még sejtelmét sem látjuk pikturájában, a bibliának és az evangéliumoknak szinte drámai mozgalmasságát a korábbi román festésnek megrögzött, mozgáshijas alakjaival, szinte megkövesedett pátoszával ábrázolja. De rajza szabatosabb, nem korumpálják olyan nagyon, mint pikturájában társaiét a rövidítésbeli fogyatékosságok s a formák látásában való tehetetlenség. A bizanci sajátságos rajzritmusa, a természetellenes hosszivonalúság már nem érte őt. Valami sajátságos bátorvona-

KÖZÉPKORI OLTÁRSZÁRNY

ISMERETLEN MAGYAR FESTŐTŐL

AZ ORSZÁGOS KÉPTÁR TULAJDONA

zett becsületet magának és a magyar névnek is, PANNONIAI MIHÁLY. A ferrarai festők közt, COSIMO TURA mellett, FRANCESCO DEL COSSA mellett is megállotta a helyét. Ugyanaz a hatás fejlesztette őt is, mint ezeket a mestereket. A nagy padovai festőpedagógus, FRANCESCO SQUARCIONE, nevelte őt is. Venturi csak azt mondja róla, hogy „azon művészi formák hatása alatt van, a melyek Paduából Squarconetól áradtak széjjel“, de úgy lehet, hogy a padovai mester, a ki gyöngé festő, de erős és bölcs didaktikus volt, egyenesen a tanítója volt. Talán ugyanúgy járult Squarcone elé, mint MANTEGNA, és talán ugyanúgy szakadt el tőle, mint ez a nagymesterré lett iskolatársa. Haraggal lelkében, önállóságot fogadva, a maga útját keresve. Talán így ment el Ferrarába, a hol LIONELLO D'ESTE elszántan és államférfíni bölcsességgel folytatta apja politikáját: a művészetnek, tudománynak, kereskedelemnek és mesterségeknek hatalmi energiákká való fejlesztését.

A mi művészünket Ferrarában jó ideig a művészi mesterségek művelői közt látjuk. Lobogókat festett, rézsobrokat aranyozott be, oltárdíszet készített. Venturi megvizsgálja azokat, a kik Pannoniai Mihályon sajnálkoznak, a miért ilyen mesterember-munkát kell végeznie. Lám ETTORE DI BONACOSI is lobogót pingál és COSIMO TURA is „azzal kezdi művészetét, hogy szekrénykéket aranyoz és befesti őket estei jelvényekkel, levél- és granátalma-díszszel“. Mihály mester talán jó ideig nem is mivelt egyebet, csak ilyen *alkalmazott művészetet*. Csak Borso d'Este uralma idejéből maradtak ránk festői tevékenységének is emlékei. Borso az estei dinasztia első hercege. A híres podeszta-családból uralkodóházat formál. És hadakozás és alkudozás közepette végleg kitűzi a nagy estei kulturpolitika irányát. A művészet és tudomány kultuszát családi törvénynyé teszi meg. E törvény jótéteményét megérzi a mi Mihály mesterünk is. Csakis egy képét ismerjük; azt, a melyet a mi Országos Képtárunkban őriznek s a melyet másolatban bemutattunk. Ezt az egy képét is Borso d'Este festette meg vele. De egész sor más festményéről emlékeznek meg a régi estei lajstromok. Sűrűn fordul meg bennük az a magyar festő, a kit hol úgy emlegetnek, mint MICHELE DAI UNII (Hún Mihály), hol úgy, mint MECHILE ONGARO (Magyar Mihály), hol mint MICHEL UGARO, MASTRO MICHELLE ONGARO, MAGISTER MICHAELIS UNGARI. A nevek helyes írására tudvalevőleg csak

lúság észlelhető a rajzában. Talán ez is arra biztat, hogy kivegyűk azoknak a festőknek sorából, a kik német iskolában vagy olasz hatáson nevelkedve, a stíriai, ausztriai, alpesi templomokban és kolostorokban gyakorolták művészetüket. Aquila János festésében mintha valamelyes vérmesebb egyéniség nyilvánulna, mint azokéban, a kik vele egy időtjárt azon a vidéken a Dunántúl és az Alpések országaiban festettek. Azoknak a festőknek ránk maradt emlékei s a róluk szóló adatok alapján megalkották a *dunántúli magyar festőiskola* hírét. Ez az iskola talán rászolgált arra, hogy a középkor cseh, sváb, westfáliai stb. iskolái mellé sorolják. Nagyon keveset tudunk róla, hagyatéka sovány, de minden róla való tudomásunk alapján Aquila Jánost, a kucs mást és görbekarút, megtehetjük a mesterének. Első műtörténelmi rangú festőknek.

A külföldön, a nagy művészet honában, Itáliában szer-

sokkal későbbben kezdtek ügyet vetni s akkor maguk a nevek gazdái is folyvást fordítottak egyet-egyét a nevük írásán. Különbön sem hevültek az ortográfiáért. A helyesírás individualizmusának korát élték. De Mihály mesterünk nevének minden változatában benne van az, hogy *magyar*. S a magyarság hírét is gyarapította az a tisztesség és becsület, a mely az ő művészetét érte. Ferrarai magyar festőnk, a ki a többivel együtt méltán képviseli „az emilii renaissance-festészet nagy szülőanyját“, a ferrarai pikturát: egyetlen ránk maradt festményére így írta a nevét: Ex MICHAELE PANNONIO.

Azt mondja erről a képről VENTURI, hogy „valószínűleg azok közül az allegorikus alakok közül való, a melyek Borso d'Este dolgozószobáját ékesítették. Tudjuk, hogy 1458-ban Cosmè Tura megkezdte a

herceg írószobájának díszítését s valószínű, hogy Magyar Mihály ebben segédkezett neki. Ha számba vesszük azt a négy allegorikus alakot, a mely ennek a budapesti képnek megfelel, t. i. az egyiket a velencei Layard-gyűjteményben, a másik kettőt Firenzében marchese Strozzi gyűjteményében s a negyediket a berlini múzeumban, úgy föltehetjük, hogy a budapesti képben Magyar Mihály utolsó művét bírjuk. Azok közül a képek közül csak a velenceiben határozhatjuk meg teljes erejében Cosmè művészetét, — nagy ellentétül Magyar Mihály művészetének“.

A másik három képet Tura tanítványai festették, a kik az ő művészetén fejlődtek, de Pannoniai Mihály nem a tanítványa, hanem a társa volt Cosimo mesternek. Ugyanúgy mint Tura, ő is a padovai didaktika neveltje, de tanulmánya másképp érvényesül. Talán hűségesebb követője Squarcionénak, mint akár Tura, akár Mantegna Puhaság, lágy átmenetek, foltos, finom tónusok jellemzik ennek a nálunk levő képnek festését. Nem erőt, hanem pompát és lágy finomságot keres; a hús festésében kerülve kerül a testiséget és puha, finoman árnyékolt gömbölyűséget tüntet föl ott, a hol testet kell ábrázolnia.

Azt mondja Venturi Mihály mesterünknek erről a képéről, hogy a művész „festői végrendelete“ volt. De nem akadt az ő honfitársai közt senki olyan, a ki beállt volna örökösének. Az olasz renaissance Mátyás király alatt nagy készülődéssel, nagy istápolással bevonult hazánkba; egy-két híresebb mestere dolgozott, alkotott és tanított is a magyar földön, de magyar mester, de maga egyéniségét vagy az iskoláját remekül érvényesítő magyar mester egy sem támadt az ő nyomukban.

TERMÉKENYSÉG

FESTETTE PANNONIAI MIHÁLY

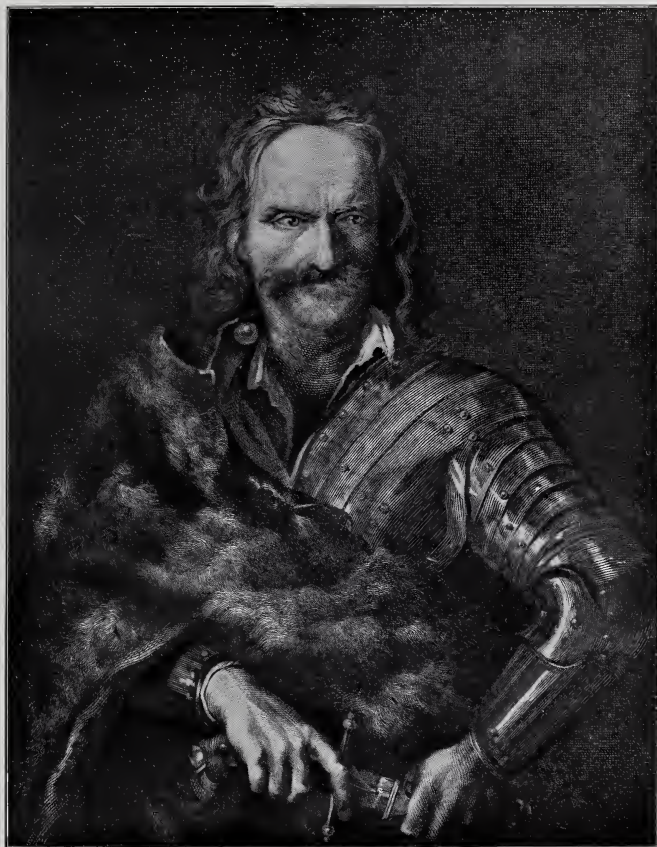
AZ ORSZÁGOS KÉPTÁR TULAJDONA

A magyar festés mérföldmutatóit manapság másképp állapítják meg, mint még két évtizeddel ezelőtt is. Akkor inkább történelmi, ma inkább szigorú művészi szempontok szerint történik az a megállapítás. Akkor inkább a relativitás döntött. Ma inkább az abszolút művészet mértékével mérünk. Akkor a festészetnek kulturumozgalmainkkal való összefüggését nézték, a mikor festőink sorából kiválogatták azokat, a kik a haladásnak útjelzői, most már megtehetjük azt, hogy a festészetet önmagában véve, keressük ki azokat a művészeket, a kik a fejlődését jelzik. Akkor azok mentek mérföldmutató-számba, a kik festésükkel legjobban hatottak a közszellemre és leghathatósabban vettek részt a művészetről való köztudat kialakításához. Ma már a festészet fejlődésének útján azokat tartjuk stációjelzőknek, a kik mint festők, csakis a festésük értékével, kiemelkednek társaik közül, s a kik a magyar festészetet, legalább a maguk művészetére nézve, az európai festészetrel egy rangba emelték. Ezek a mérföldmutatók: KUPECZKY, MÁNYOKI, BROCKY, MARKÓ Károly. S aztán jóval később jönnek München és Páris nagy magyar festői, élükön MUNKÁCSY Mihályval. A mérföldmutatók körül az úton egész sor jóra való művész szorgoskodott. Jórészt nagyobb hatással voltak a magyar szellemi fejlődésre, mint maguk azok az útjelzők. S a mérföldmutatókkal nem törődve, nem is az ő útjukon járva, ugyancsak egész sor derék festő alkotott, utazott, eredetiségkedett, próbálkozott. Ők is szervezesebb összefüggésben voltak a magyar szellemi világgal, mint az említettem mesterek. Kivált az a négy első művész nem igen kapcsolható bele a magyar kulturumozgásba. Elszigetelten áll alakjuk ebben a mi világunkban. Csak éppen Markó Károly jut összefüggésbe, de csak későn, művészetének alakulásával. Erősen hat néhány fiatal festőre, közvetít reájuk más hatásokat, és természetéről való fölfogást érlel bennük.

Jó ideig ő volt az egyetlen magyar mester, a ki pikturánkra hatott. Máskülönbén Bécs, majd München nevelte festőinket. Jó ideig csak Bécs. Nem is közvetlenül, hanem csak „másodkézből“ éri a bécsi hatás pikturánkat. A párisi klasszicizmust átalaluszuk: mire ide érhetett volna, levette a romantizmus. Ilyen közvetett módon jut el hozzánk az az érzelgős, erőltet, kicsinyes német piktura, a mely azt tartotta magáról, hogy a cinquecentóban gyökerezik. És ilyen közvetve alakul ki a magyar Biedermayer-festés is. Akkori festőink közül csak néhányan járnak maguk is Bécsben és jórészt csak rövid ideig marad ott. Maga Barabás is csak két évig volt Bécsben az akadémián. Csak néhány évvel később ment ki valamelyes időre Olaszországba, hogy ott régi mestereket tanulmányozzon. Ezt a tanulmányozást akkor a művészet főiskolájának tartották. Érdekes, sajátos iskola volt. Csak kevés művésznek változtatta meg a fölfogását, és formálta át, — ha volt, — az egyéniségét. Inkább megrögzítette abban a fölfogásban. DAVID is Olaszországban tanult, CARSTENS is ott lesz klasszikussá. CORNELIUS ott pártolt el a klasszicizmustól, KAULBACH orosz tanulás révén valja a romantizmust. És Biedermeyerék is Itáliában tanultak, régente CLAUDE LORRAIN is ott fejlődött, INGRÈS és HORACE VERNET is ott szerzett ihletet, COURBET is olasz mestereken lelkesedett. És mindegyiknek vagy a maga egyénisége vagy a maga iskolás fanatizmusa megrögződött abban az alak fölfogásában.

KUPECZKY négy lusztrumon át alakul ki Rómában — Rembrand követőjévé. Nem utánzója, bár Németországban, kivált Bécsben, azért becsülték nagyra, mert e nagymester egyenes utánzójának tartották. Ezért érte a sok megrendelés. Pedig ugyanakkor művészte ellenlábását, Dennert, is ünnepli a világ. Kupeczky meglátja az embert, Denner az ember külsejének ezer részletét. A nagy emberábrázolásnak késett mestere, de e művészet újból való beköszöntének hírnöke is ő. Nagyvonalú rajz, a részleteknek néha túlságos megvetése, a színek mélysége és erőteljessége: az ő festészetének jellemző sajátosságai. Egész sor önarcképet ismerjük, valamennyin az arckifejezés ereje és az alak beállításának sajátos érdekessége, vonalainak különös ritmusa tűnik föl. „Tárogatós kurucán“, a melyet képeink között közlünk, művészetének e sajátosságai megfigyelhetők. Milyen nas az ő pikturája, mint a korabeli német festőké, milyen erős benne Rembrandt hatása, kivált a tonizálásban és mégis mennyire egyénivé alakult ki ez alatt az elementáris erejű hatás alatt! A mester nagy stíljé valamelyest lelohadt az ő képeiben s helyette valami dacosság ad erőt és pátoszt a festményeinek. A mester szuverén volt, ő pedig mintha dacosan, megvetéssel lelkében lázadozna. Ugyanezt a felsőleges dacot, ugyanezt a vakmerő pátoszt láttam a minap Hogarth egyik festményén, a melyet az angol és francia mesterek kiállításán mutattak be. Szinte olyan volt tőle a kép, mintha a mi Kupeczky festette volna. Csakhogy lágyabb volt a mi mesterünk képeinél. Mintha ellágyította volna az elvontságnak az a keresése, a melytől ennek a nagy angol művésznek munkái gondolatfestésé lesznek.

És lágyabb, nyugodalmasabb Kupeczky művészeténél a mi másik remekfestőnknek, MÁNYOKI-nak festése. Ő is a művészetnek beteg, nyavalygó korában festett, a mikor eluralkodik a kicsinyesség és a

Rákóczy prima

J. M. W. Turner sculp.

FRANCISCUS RAGOCZY,
Transsylvanicae Dux, Petri Francisci Leopoldi, ex Capite Criminis Perduellionis.
LEOPOLDO I^{mo} Imperatore regnante post fugam Neostadli 20to Apr^{is} 1705 damnatus. Natus 1644
vita privata obiit 1681
In M^o by Clorant Comagus

I. RÁKÓCZY FERENCZ

FESTETTE KUPECZKY JÁNOS

A BÉCSI ASTARIA-GYŰJTEMÉNY TULAJDONA

SALAMON KIRÁLY A FOGSÁGBAN

FESTETTE WEBER HENRIK

A KÉPZŐMŰVESZETI TÁRSASÁG JOGOSÍTVÁNYA

nagyművészet erőteljességére idegenül tekint a világ. És idegenül tekintenek rá jórészt a művészek is. A spanyolok, a vlamok és hollandok hatalmas erő kifejtése megszűnt, csak még néhány kiváló mesterük maradt meg. Itália teljesen le hanyatlott s a franciák színészek lettek. Mintha pihenőre szorult volna azután a nagyszerű erő kifejtés után a kifáradt művészet s mintha szintén korrumpálta volna az a puha, raffinementban kéjelgő, csínosságára és cifra simaságra törekvő szellem, a mely a világot akkortájt hazugságra, természetellenességre fogta! Mányoki erősen védekezik a contagium ellen. Ő is Rembrandt-hoz menekül és Bécsen, Párison keresztül jut az ő művészetéhez, és erőt merít belőle. De nem meri a fölfogás nagyszerűségében követni. Inkább pompás, mint nagystílus, inkább derűsen nyugodt, mint mélységes pátoszú. És inkább pontos, szabatos, mint jellemző. A drezdai udvarnak hivatalos festője lett, és gyönyörködik az udvar világ fényességében. De a pompán nem mámorosodik meg, hanem csak konstatálja. És csakis konstatálja Rákóczi Ferencet is, a mikor lefesti a hőst, a ki egy nemzet lelke indulatának, rajongásának, elszántságának nagyszerű kifejezése. Finom, derűs, előkelő képet fest róla. Szinte ráérőszakolja a fejedelemre a maga művészete nyugodalmas derűjét és festészete csöndes higgadtságát.

Mányoki és Kupeczky után sokáig nem terem se művészt, se művészetet a magyar föld. Csak jóval később, a tizenkilencedik század elején, tűnik föl ROMBAUER János. Vagy negyedszáz képe maradt ránk és ránk maradt életének regénybe illő története is. Divald Kornél, a nagytudású kutató, gyűjtötte egybe az adatokat. Arról, hogy hol tanult, kitől tanult, keveset tudunk, éppen csak annyit, hogy fiatal korában Hollandiában is, Franciaországban is járt. Ott, úgy látszik, mindenkitől, a kit nagyra tartott, ellesett valamit.

És a sok hatásból alakult ki művészete, a melylyel a maga idejében nagy hírré tett szert. Közölkék Fessleről festett arcképét. Józan ridegség, sima színkezelés, pontosságra való törekvés nyilvánul festésében. Rajza formalisztikus, az egyéni erőteljességtől tartózkodó és nagyon megbecsüli az aprólékoságot. Ha eklektikus, úgy Mengsnél és követőinél nem igen gyűjtött tapasztalatokat. Inkább azoknál, a kik ellen ők, a maguk művészetével reakcióképen síkra akartak szállni. És gazdagította tudását a németalföldi mesterek tanulása révén szerzett tapasztalataiból is, de leghatásosabb volt reája Bécs. Bécs a maga lapos, hivatali szigorúságú akadémikusságával.

Ettől a fullasztó, zibbasztó hatástól művészember csakis az egyéniség nagy erejével szabadulhatott. Mintahogy Brocky Károly szabadult tőle. Ő is Bécsben szerezte első nagy impresszióit, beléje is a bécsi akadémia nyárspolgárai plántálták elsőnek a művészi hitvallást. Hamarosan megtagadta. Kiment Párisba s ott nem az új francia klasszicizmus hatott rá, hanem a Louvre velencei képei. Főképen azok, a melyekben a velencei festés melegsége, húsban való gyönyörűsége, pompája az ideális tartalmasságtól már megszabadult. Még megrendül Tizian erejétől, színei melegségétől, nemes szépségétől, de már a rezonánál a lelke Paolo Veronese izgalmasan ábrázoló művészetére. És elkerül Londonba. Olyan körbe, a hol a művészet nem tradíciók után való kapkodás, nem iskolák egymásnakrontása, nem akció és reakció játéka, hanem nemes biztossággal, finom tudatossággal és nagyszerű előkelőséggel működő kulturenergia. Nagy mesterek nyomán, Holbein, Rubens, de Tizián nyomán is finom művésztámadnak. És új irányt, új határokat szabnak a festészetnek. A szigetországban elszigetelt művészet alakul ki és jó ideig nagyszerű folytonossággal fejlődik.

Ebbe a körbe jut Brocky Károly. És ugyanúgy formálódik ki a maga művészi egyénisége, ámbátor tele van a lelkülete mámorító impressziókkal, mint a hogy erős, impozáns individualitással formálódna, nagy hatásokkal a lelkükben, az angolok Reynolds Tiziánhatás alatt megformálja a maga sajátos koloritját, sajátos beállításmódját, ábrázolásbeli különös őszinteségét és eredeti vonalritmusát. Nem eklektikusok és nem nyomot követők ők. És Brocky Károly híres lesz köztük is. Lány meleg színezés és megkapó valóság, mámoros lelkesültség és romantikától való idegenség jellemzik képeit. Nincs bennük semmi pátosz, inkább finom, éppenséggel nem toladó realizmus szólal meg bennük. Nem értették meg nálunk és nem juthatott része a magyar festészet fejlesztésében.

S a meg nem értés vitte idegenbe Markó Károlyt is. Csak későn fogadták el idehaza. A mikor a festése már igazán idegen lett számunkra, s a mikor a pikturáját már csak művészettörténelmi érteke szerint tudtuk megbecsülni. Ebben a megbecsülésben pedig sok a tévelygés. Csak előadásának idealisztikus voltát látják és nem vesznek tudomást arról a mélységes természetérzéséről, a mely a képeiben nyilvánul. Mért emlegetik folyvást Claude Lorrain-nel összekötöttesben, mért mondják már a negyvenes évek óta a „magyar Claude Lorrain“-nek, a mikor ennek a régi híres francia mesternek tájképei csakis patétikusak, a természetet heroikus színjátékképpen ábrázolják és festőjükről azt tanusítják, hogy szakasztott úgy mint Poussin, vagy mint társa, Charles Lebrun, a természetet nem érezte, bensőségét meg nem sejtette, hanem csak olyan festői motívumnak tartotta, a melylyel hatásosan szólaltathatja meg a maga lelke kongó pátoszát? Markó nem komponál heroikus tájéket, nem fogalmaz patétikus természetet, hanem a realizmus látásával tekintget körül és veti vászánra azt, a mit lát. Csakhogy a látás és a kifejezés között érvényesül az ő lelke sovárgása, verőfényre, melegségre vágyakozó temperamentuma. Színei ellágyulnak, akárhányszor édesek lesznek és romantikusan ideálisnak látszik tőlük az, a mi pedig gondos természettanulmányozás műve. Ne hagyományos híres és ne első impresszió vezessen bennünket képei megítélésénél. Akkor aztán észrevevesszük az összefüggést az ő tájfestése és a későbbi természetfestés között és belátjuk azt, hogy igazságtalanul tárgyalják le pikturáját azzal, hogy „idealisztikus“. Markó a maga erős természetérzésével, képei bensőségével és megkapó liraiságával részolgált erre a fogalomtisztázásra.

Brocky és Markó kora a magyar festésnek az a kora, a mikor nálunk lassan-lassan köztudattá alakul ki a művészet szükségessége és kulturértéke, s a mikor a festők már nem elszigetelt sajátos alakjai a magyar társadalomnak, hanem a művészetnek mint kultuszervezetnek együtvértartozó, egymással összefüggő tagjai. Vagy kétszáz évvel azelőtt kelt a magyar képirok kolozsvári céhének az a kiváltságos levele, a melyet Bethlen Gábor bocsájtott ki, később pedig II. Rákóczi György is jóváhagyott s a melyben a fejedelem engedélyezte a kolozsvári képirok társaság szabályait. Rendes mesterségbeli szabályzat volt az, olyan akár a vargáké, még a növendékek inasveiről is gondoskodott és arról is, hogy társaságon kívül senkinek a képiírást úznie nem szabad. A magyar képirok mesterember-számba ment. És annak vették később is,

jó másfél századon által, a mikor már a céh elzüllött s a festőből szervezetlen mesterember lett. Csak a publicisztika ébredésével, a nagy levelezők epistoláinak útrakelésével, a nyugati gondolkodás elplántálásával változott ez a fölfogás. Kazinczy, Kölchey, Döbrentey és az újságok megállapítják a festő művészszerkezetét és a művész kulturértékét. A harmincas-egyvenes években az új fölfogás már diadalmaskodott és a festészet a magyar nemzeti munkának megbecsült része. Már a nemzeti politikai törekvések szolgálatába szegődhetik. Kialakul a magyar történelmi és genre-festés is, és alighogy meglett, máris programművészetté lesz a pikturánk.

*

A nemzeti öntudat nemcsak fölébredt, hanem érvényesülésre is vágyakozik. A reformerek megmutatják neki az utat-módot, hogy hogyan teljesíthet elmulasztott kötelességeket, de a közvélemény egyelőre nevezetesebb szükségességnek tartja azt, hogy megkeresse a nemzeti energia gyökereit és konstátálja. A múltban: a történelemnek nem is a tanulságaiban, hanem csak az emlékeiben; és a jelenben: a népelet sajátosságaiban. Széchenyiéknek „nincs érkezésük egyébre“, csak munkára, mulasztások pótlására, elmaradottságunk jóvátételére, de a közvélemény úgy érzi, hogy ez a munka csak úgy lehet intenzív s hogy csak úgy lehet a munkához szükséges erő kiapadhatatlanságában bizakodni, ha a nemzeti öntudatot egyre biztatják, büszkeségét élesztgetik, ha a nemzet történelmi érzékét fejlesztik s a maga sajátosságainak megbecsülésére ösztökélik. Erre a célra az irodalomnál is alkalmasabbnak látszott a festészet. Mert szimplább folyamata az ábrázolás megértése, mint a gondolat földolgozása.

A magyar festészet istápolását erőszakolók, a publicisták és a műpártolók, mivelhogy nem látták, hogy a történelmi festés alakulni kezdene nálunk, az idegenből plántáltak köznék történelmi festést. Az akkori történelmi festés legközelebbi híres mesteréhez, a bécsi Krafft Péterhez, majd meg Geigerhez fordultak. Kraft, a napoleoni csatákban a németek diadalairól festett nyárspolgári, patétikus és érzelmős képeket. Bécs nagy mesterként ünnepelte s az udvar becézgette. Ugyanakkor, a mikor Franciaországban az antik világ félreértésével üres pátosú, kimért, színjátékhatású történelmi festés alakul, a németeknél a romantika megkezdődő művészetformáló munkáját és egyelőre megtartja az örökölt nyárspolgári gunyát. Ez a felemás festés fog hozzá a nagy történelmi festéshez és ágál, deklamál rettenetes polgári szárazsággal és szinte hivatalnoki pontossággal. Ennek a festésnek érdekes képviselője Krafft. Nálunk is hatalmas volt a híressége, nála rendeltek meg tehát magyar történelmi festést. Képet, a melytől megihletve a magyar képművészet is hozzájárul a történelmi festéshez.

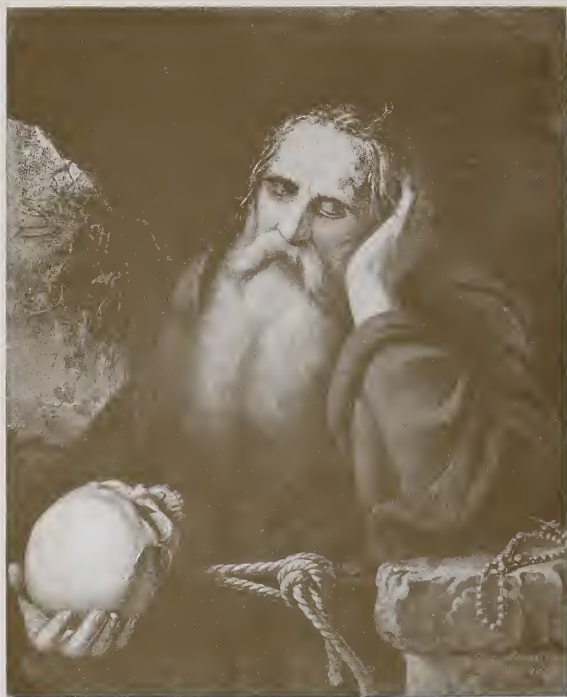
Svetic Jakabnak, a közzei kerületi tábla elnökének nógatására annyi pénzt gyűjtöttek össze, hogy 1825-ben megrendelheték Krafft Péternél a Zrínyi Miklós kirohanását ábrázoló képet. Meglehet, hogy a bécsi kép hatása alatt, de úgy is lehet, hogy e kép elkészülte előtt, 1828-ban VÁNDZSA Mihály két nagy történelmi képet festett. Az egyik Máttyás és Beatrix találkozását, a másik Mária királynő eljegyzését ábrázolta. Nem keltettek érdeklődést és köznyom maradt a közvélemény SCHOEFFT Ágost félig mitologikus, félig történelmi, szimboliztikus történelmi festményei láttára is. Az első, a ki igazán

MÁTTYÁS KIRÁLY MÚKINCSE

FESTITTE SCHAEFFER BELA

A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

HALANDÓSÁG

FESTETTE MARASTONI JAKAB

A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

nagy feltűnést kelt. Heinrich csak később alakul ki. Finomodik, elmélyed, színei is elfinomodnak, szinte átszellemültek, rajza nagyvonalúbb, ritmikusabb lesz. A bécsi Rahl-tól tanul és nagyhirű mesterének egyik legkifejezettebb tanítványa. WEBER Henrikben aránylag legtöbb történelmi érzék nyilvánul. Bécsi tanulmányait kiegészíti, sőt átformálja München. Művészete megérzi Cornelius hatásait. Emberei már nemcsak sémák, hanem van bennük valamelyes lendületes kifejezés is. Még a maguk korának szelleme is megszólal bennük valahogyan. De az ő képeiben is megnyilvánul az a félig merev, félig ágálva hivalkodó pátoasz, a mely kora javatörténelmi festését jellemzi. Nem orthodox akadémikus ő, meglátszik a képein a nagy koncepcióra és a szabadabb, az egyénibb kifejezésre való törekvés, de eluralkodik rajta is körének stílusa. A mely az újabb párisi és a még meg nem ifjodott bécsi úgynevezett nagyfestés stílusának keveréke. Sajátságos eklekticizmus nyilvánul ebben a stílusban: ellentéteket egyesít, egymást lerontó irányokból egyforma tapasztalókedvvel merít. Davidék és Ingresék, Delacroix és Delaroche, Rahl és Waldmüller, klasszicizmus, romantizmus és realizmus, ridegség, merevség és bátor ritmika, formalizmus és ideális lendület, a kicsinyesség fanatikus megbecsülése és a nagyvonalúságra való törekvés egyformán forrása az eklektikusnak. S a sokféle tapasztalatból semmitmondó, széteső, lelkehíjas, színtől idegenkedő, nagyotszólo, de üres festés alakul ki. Hanem a nagyotszólas egy időre kielégíti a közvéleményt és históriafestésünk a patétikus kispolgári józanság jegyében alkot.

A genre is megszólaltatja nemzeti öntudatunkat. Ugyanúgy meglepi a közvéleményt, mint az az irodalom, a mely a mindennapiságunkat foglalja le témául. Magunkat, a köztünk és velünk élőket, látjuk

megkapta a közvéleményt historiai képeivel, Kiss Bálint volt. Ő is Bécs neveltje, az akadémiaé, a mely kegyetlen szabály-fanatizmusával és szigorú ridegségével még Biedermeyeréket is kétségbejti. Mintha iskolai tanszékében kifejeztesen meg lett volna szabva, ez az akadémia egyenesen arra törekedett, hogy a festésből kiközösítse a lelkiületet, a temperamentumot, a lelkesedést. És Kiss Bálint jó tanulója lehetett annak az iskolának. Sajátságos, hogy az ő lelkeség és temperamentum nélkül való festésével arra vállalkozott, hogy egy egész nemzet lelkeségét éleszsze. Képeit nagy ideig kedvelték és *Jabloucaj Péter vértanu búcsúját* ábrázoló festményében jó sokáig annak a csudás szimbolikának legbeszédesebb megnyilvánulását látták, a mely az elnyomatás korszakában a magyar nemzet megszólalásának szinte egyedül való formája volt. Egyik híres képét, „A verszerződést” másolatban bemutatjuk. És bemutatjuk vele festése minden sajátosságát. Évtizedek, olasz és párisi utazások nem változtattak rajta.

A negyvenes évek, a forrongás, a nagy készülődés korának historiafestői közt jelentkezik HEINRICH Ede is, WEBER Henrik is. Amaz még csak próbálkozik, emez már sikereket arat.

Hunyadi János halála című képével

VENUS ÉS CUPIDO

FESTETTE BROCKY KÁROLY
A NEMZETI MUZEUM TULAJDONA

a színpadon s a könyvben és a magunk hétköznapjaival találkozunk a képeken is. Egy ideig talán azt hisszük, hogy a művészet leereszkedett a közönségességhez, de aztán az a hitünk támad, hogy az a közönségesség méltó művészeti matéria. A mikor ugyanis azt vesszük észre, hogy az a közönségesség tulajdonképpen érdekes. Majd megkezdí uralmat a romantizmus, irodalomban és képzőművészetben is; és abban a mi mindennapi világunkban sikerül fölfedeznünk a romantika elemeit. A festés leghamarább bukkan rájuk. Pedig a festés csupa józanság, nyárspolgári kedélyesség. Biedermeyerék művészete nekiindul a romantika kiaknázásának.

És a közvéleménybe újabb áramlatok kapnak bele. A társadalmi és politikai reformerek munkája nyomán érdeklődés támad a nagy nép iránt. A nemzet lelket addig alkotmányjogi és közjogi bajok keserűsége töltötte be, de egyszerre csak eluralkodik benne a demokrácia. A nyelvért s a nemzeti sajátosságért való küzdelem már előbb is ráterelte a figyelmet arra az osztályra, a mely a züllés és hanyatlás korában megőrizte a nyelvet s a nemzeti jellemet: a köznépre. A demokrácia törekvései ezt a figyelmet még fokozza, kijelentí. Keresni kezdjük a népetket. És szinte egyszerre indul keresésére a romantizmus és a hatalmas politikai energiáktól táplált realizmus. És kialakul a magyar genre-festés is. Romantikus hajlandósággal a népeletben egzotikumot keres, hősi elemeket kutat, érzelegve érzésbeli lendületet hajszol és rideg józansággal, kicsinyes szabatosággal, az iskolája törvényeit szentül megtartván, ábrázolja azt az új világot, a népeletet. A realizmusnak még nem jut benne szerepe. A romantizmus egyelőre csak úgynevezett messzehatását érezteti. Közvetlen, domináló hatása még csak Biedermeyeréknek van erre a festésünkre. Bécsben is szeretettel öleli magához a festés a népet. Már Krafft Péter nagy hatást ért a hadba induló hadfi bucsúját és visszaérkezését ábrázoló képeivel. De ezeken a képeken még az akkori históriai festés hangulata árad el. De a népeletnek szenteli művészetét az ő ellenlábasa, Waldmüller és szinte kéjeleg a nép jellemzetességeinek ábrázolásában. Ő annak a genre-festésnek nagy mestere, a melyet a mi életképfestésünk első mesterei művelnek.

Legnagyobb köztük BARABÁS Mihály. Jó negyedszázadon át vezető alakja volt a magyar festésnek. Rombauer és Donáth óta első művészi arcképfestőnk. Lefesti, lerajzolja a tizenkilenc század nagy évtizedeinek minden nevezetes magyar alakját s festőművészetével valóságos publicisztikai munkásságot fejt ki. Rajzai, metszetei, könyvornási szerteviszik az országban a nagyok arcmását s a külföldi almanachokban is képből mutatják be hazánkat. Már a negyvenes évek elején érdeklődést keltett a magyar genre-festés iránt, sorra festette a népelet jeleneteit s az elnyomatás korszakában szinte vizsgálatgatól genre-képeivel. Az idealizált, a szép nép, az ünneplő ruhába bujtatott népelet, a kedélyesen patétikus parasztvilág az ő kedélyes ábrázolásában kedves, biztató látványa volt akkortájt a magyar lőzönségnek. Barabás a művészet elméletével is sokat foglalkozott. Lelkiismeretesség jellemzi gondolkodását és festését. Mintha a lelkiismeretesség fanatizmusa tartotta volna vissza a nagy lendülettől s a bátor festői kifejezéstől. Nem is az eltévlyegéstől, mint inkább a megtévlyestéstől tartott. De vízfestményeiben szakít ezzel a tartózkodással. Nem a lelkiismeretességgel, hanem csak a kedélyes, óvatos nyugodalmassággal. Színei melegek, mélyek, vonalai bátor ritmusúak s a finom vízfestő-ecset kezelése szelebb, bátrabb, mint nagy olajképein.

Az ő festése kezdetével egybeesik MARASTONI Jakab működése is, CANZI Ágoston föllépte is. Mind a kettő idegenből származott hozzánk. Amaz beáll magyar művészeti politikusnak is, kétszer is iskolát nyit, — Lortz is, Zichy is az ő iskolájában kezd festeni, — és műpártoló társulatot is szervez. Képei népszerűek voltak s festőjük jó ideig híres mesterként szerepelt nálunk. Jól értett a maga adminisztrálásához és a megrendelések sorra ártat. Híres volt róla, hogy „jól etalálta“ azokat, a kiket lefestett. Pontos rajz s a kép egyes elemeinek teljesen egyformára taksálása, sima festése és tónus nélküli szűkölködése az ő pikturájának jellemző sajátása. Nemcsak az övé, hanem majd valamennyi társáé is, Canzi Ágostoné, TIKOS Alberté. Csak azokat említem, a kiknek festését ebben az albumban bemutatjuk. Különbön is éppen csak ez album képei művészetének méltatása a földadata ezeknek a soroknak; a képeket pedig úgy válogattuk össze, hogy annak az útnak stációt jellemezze, a melyet pikturánk tegnaptól máig megtett. Nem végezhetünk pontos útfölvételt, hanem egyes fix pontok kitézésére szorítokozunk.

CANZI Ágoston, az idegenből magyarrá lett festő Barabásnak kívül a legkedveltebb magyar genre festő volt. Úgy lehet, hogy egyelőre egzotikumot keresett, de valamelyes nemesített realizmussal festette le. Azzal, a melyet Waldmüller hirdetett, a mikor szembeszállt az akadémiával és beállt forradalmárnak. Milyen szelid az ő forradalma, ha most bírálgtjuk s milyen sajátágos egyáltalában a művészeti forradalmak története! Nem volt a művészetnek olyan iránya, a mely nem mint forradalom nyilvánult. Mint

kifejezett lázadás vagy reakció uralkodó irányzatok ellen. Még az elfajulás és szomorú hanyatlás korának festészeti tévelygéseiben is forradalmi törekvések érvényesültek. A roccoco is forradalmi zászlót lobogtatott, s a — természethez való visszatérést hirdette. Waldmüller nemesített realizmusa igazán forradalom volt a bécsi akadémia zsarnoksága, tehetséget ernyesztő uralma ellen.

Canzi „Váci szürete“ nagy ideig híres kép volt. A későbbi életképnek, a népszínműi jelenet-ábrázolásának, a színpadi elrendeztettség művészetének, a mely a maga genre-kép voltáról tudatosan meggyőződött népvilágot festi, egyik előfutárja. Barabás genre-képei a népet idealizálják, Canzi már megteszi tudatos színésznek. Barabás a maga lelkületét is megszólaltatja magyar életképeiben, Canzi csak a festői motívummal megtett színjátékot ábrázolja. Barabás magyarabb, Canzi festőbb a genre-képében. Realisztikusabb, elrendezettebb, de színeiben csakolyan hideg, tónustalan.

Java Biedermeyer-művészeink közé sorozhatjuk Borsos Józsefet. Talán a legelsőik közül való. A genre-képben már érvényesíti az ötletet. És szabatos, pontos, szinte kiszámított kompozíciójában eleganciát is érvényesít. Tónusa feketés s ezzel a maga adta a lappal valósággal küzködik.

Ábrázolásban realizmusra törekszik, már tudniillik a valóságglátásnak azzal a mérész módjával, a melyről azt mondhatnók, hogy kompromisszum a dolgok látása és a dolgokról való tudás közt. Különös ez a mi Biedermeyer-iskolánk, és Borsos talán legjellemzetesebben fejezi ki. Waldmüller, Rahl és Führich, a legellentétebb fölfogások érvényesülnek benne. Ammerling, Kuppelwieser s a régi, a még régibb Bécs erősen hatnak reája. Valamely domináló főhatásnak alárendelik magukat festőink, de teljesen beleolvasszják a sokféle más hatást. Ki egyenlítik az ellentéteket és ilyen módon sajátos festészetet produkálnak. Ez a magyarázata annak, hogy a Biedermeyerkor magyar festői, a kik szintén egytől-egyik Bécs neveltjei, megkülönböztethetők a bécsi festőktől. A velük egy rangban levőktől is, nemcsak a vezetőktől. Kis túlzással azt mondhatnám, hogy már akkor is sajátos magyar festés alakult ki, de — magyarság nélkül.

BARABÁS MIKLÓS BARÁTI KÖRBEŒ

BARABÁS MIKLÓS RAJZA

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

A sokféle hatás munkájának dokumentumai SCHÄFFER Béla képei. Azt mondja róluk egyik egykori kritikuskul, hogy mindegyik más-más festő munkájának látszik. A művész, úgy látszik, hánykolódott a sok bécsi hatás közt. A bécsi copfos akadémikusok és merev forradalmárok hol vonzzák, hol taszítják. Hatásuk nem olvad egybe képein, talán azért, mert a festő skeptikusan szemléli őket s csak ki akarja őket próbálni. És olyan térre menekül, a hol a harcuk legkevésbé zavarja őt. Csendéletfestővé lesz. A részletek finom elrendezője s az elrendeztettség boldog élvezője. A matériák és elrendezett ellentétek világában nyugodtan mívelhethe virtuozitását.

Borsos a fekete tónussal küzdve, kénytelen megtagadni a színezés nyugodtságát, gyakran erős színterhatásokba téved. Mert bizonyára tévedésnek tartja maga is azt a meleg, néha szinte ríktó színezést, a melytől képeinek néha érdekes folthatásuk van. Szinte látni, hogy megdöbben valkmerőségétől és hogy siet megszelídíteni színben való örömét. Megint belemenekül a feketeségbe és elmerül a kicsinyes konstatalásba. Szabályszerűen komponál és kerülve kerül a nagy vonalt. Meg kellett volna tagadnia korát, iskoláját, hogy kövesse a maga nagy ritmus felé nekilendülő kedvét. Arcképeiben óvakodik a lendülettől, s nem adja rá fejét az embermegértésre. Nem látja meg az embert, a kít megfest, csak a vonásait, a rész-

JÁROB TALÁKOZÁSA EZSAUVAL

A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESTETTE ID. MARKÓ KÁROLY

leteit s az arc színeit veszi észre. Hanem azért van olyan arcképe is, a melyben szinte nagy hangulat szólal meg. Esterházy hercegről festett képe a részletekre meredő, konstatáló józanság és a hideg, élettelen színezés dacára is nagyobb szabású festmény. Mert nagyobb szabású a fölfogása és erős ritmikájú a rajza.

*

A szabadságharc leveretése után lett csak igazi nemzeti energiává a festés. Hiszen az emlékezés és a reménykedés veszedelemmé vált s már csak a művészt szólaltathatja meg szabadon. A magyarság lelkiülete a gyász, a keserűség, a gyűlölet érzésével volt tele és tilos és veszedelmes volt az érzés őszintesége. A nagy érzések pátoszt érlelnek. Még az egyes emberben is, még a primitivitást is nagystílusra ösztökélik, hát még a néplelekben! S az a pátosz nem nyilvánulhatott. A magyarságnak magába kellett fojtania. A szenvedésről azt vallják, hogy nemesít, a néplelkületet az a szenvedés finomította. Szinte elművésziedett tőle. A szimbolizmus lett a kifejező formája. A dolgokat már összefüggésükben láttuk s az összefüggés útján kutattuk, hajszoztuk a jelképességet.

A festés is a nagy, az általános jelképességet szolgálta. Maga nem lett szimbolista, csak éppen a témái kerestében törődött vele, hogy jelképesen kifejezhesse a néplelket. S úgy érezte, hogy a história szolgálhatja legbővebben a szimbolizmust. Az egyszerűen megszólalókat, az általánoson megérthetőket. Az események szimbolikája uralkodott el gondolkozásunkon, művészetünkön. A históriafestés nem a multat jelenítette meg, hanem a jelent szólaltatta meg. S hogy fölvonult a mult: elvetette a jövőndő vetését. S a história-festés olyannyira vállalta a maga politikai, nemzeti szerepét, hogy megfeledezett artisztikai kötelességeiről. Még a nevelő-iskolái sovány artisztikai követelményeinek sem tett eleget. A politika szertelen hatalom s a maga mindent megbontó erejével elidegenítette koruk művészetétől, jórészt magától a művészettől is azokat a festőket, a kik nemzetük szükségességének engedve, pikturájukat a politika szolgálatába szegődítették.

A romantika uralkodott akkortájt a história-festésen. Davidék eljátszották kised szerepüket, maga David már rég eljátszotta nagyszerű szerepét. A maga nagy történelmi korának hatalmas impressziói úgy belekaptak lelkébe, hogy megrendült művészi hitvallása. Képeiben az antik szigorúság amúgy is befelelt a színpadiasságba, de utolsó művein olyan nagyszerű meghatottság nyilvánul, a melyben mintha egy későbbi művészetnek, az övével egyenesen ellentétes művészetnek szelleme, a romantizmus sejtelmében meg-megszólalna. Géricault és Delacroix már értelmesen, hódítóan szólaltatja meg ezt a művészetet. És Delaroché nagyszerű józansággal csatlakozik hozzájuk. A német földön Lessing Károly, a természet finom romantikusa, a históriaiban is megéri a romantikát és szóhoz juttatja, Kaulbach a fantázia tökéletes szabadságát juttatja diadalra, megszólaltatja képeiben a felsőséges és mégis epesztő iróniát és szimboliztikára neveli a festészetet. Bécsben Rahlék a romantikus nagyfestés letéteményesei. És Drezda, Berlin is a romantizmus hályogán keresztül látja és festi a históriát. A szimbolika, az allegoria, a bölcselkedés, a sejtelmesség, a csudás nagyszerűség uralkodik ezen a pikturán. Az új klasszicizmus hideg pompájának, kimért színpadiasságának helyébe a romantika izgalmas pátosza, eleven színektől való féelme, terjengő kompozíciója és a nagyvonalúságot és az aprólékosságot idegesen összevegyítő rajza került. A mult ennek a festésnek éltető szelleme: a legenda és a rege. A históriának is előbb legendássá, regéssé kellett lennie, hogy a romantikus festést érdekelje és foglalkoztassa. Éppen ezért a politikának, ennek a minden ízében realiztikus elemnek nem jutott benne hely. A politika csupa célszerűség, a romantika pedig a művészet abszolút voltát vallotta.

De nálunk az ötvenes évek történelemfestése nem romantikus hangulatot, hanem politikai célszerűséget keresett. A nemzeti eszmét akarta szolgálni s a szimbolizált, az allegoriát, a pátoszt ennek a célszerűségnek szolgálatába szegődítette. Festőkön publicisták voltak, a kik csak a nemzeti közvéleménytől vártak megértetést. És ezt a megértetést keresvén, igen sokszor nem vetettek rá ügyet, hogy a művészet követelményeit is kielégítsék. A téma, a formalizmus uralkodik festésükben. A romantika szele alig éri őket, a klasszicizmus csak éppen formalizmusukban nyilvánul és a kettő közt történelmi festésük nagyhangú, erős szólamú — polgári józansággá lesz. Pedig még egy harmadik, meglehetősen erős energia is hat festésükre. A renaissance, a nagy századok festészete, közvetlenül hat rájuk, hiszen az olasz gyűjteményekben és templomokban tanulnak és másolnak, még pedig valóságos áhitattal. Íme, őket se formálja ez a főiskola, hanem inkább megrögzíti művészi meggyőződésüket. Az ötvenes évek történelmi festése, már tudniillik a mienk, patétikus Biedermeier-festés.

Jó ideig ORLAI PETRICS Soma a legkedveltebb történelmi festőnk. Waldmüller tanítványa, de erős hatással volt rá a régibb Bécs is. Az akadémia, Krafft történelmi festése. Nem is a fantáziája csatangol a multban, hanem elrendezésben való kedvtelése mutat ki a történelmi alkalmas jeleneteket. A színpadi hatás mestere és a pillanatra beállítás a hatásának titka. A rajzot föláldozza annak, hogy a jelenet drámaisága a főhős köré koncentrálódjon. S ennek a célnak alárendeli a perspektívát is, a színezést is. Tónusa hideg, színértékelése aránytalan, festése gyakran bátortalan, még akkor is, a mikor nyerseséget szenved. Már a negyvenes években is részt vesz művészetünk mozgalmában s a hetvenes évek végeig megható következetességgel ragaszkodik festészete sajátosságaihoz. Pilotyék, a koloristák, a valóságfestők nem zavarják. Megőrizte tegnap vallott hitét és nem okult azon, hogy a festészet és publicisztika között azóta éles határmegállapítás történt.

Az ötvenes évek közepe táján, 1854-ben országos hatást keltett Kovács Mihálynak az a képe, a mely „Árpád fejedelemmé választását“ ábrázolta. De nemcsak a közvéleményt, hanem a művészet hozzáértőit

A VÉRSZERZŐDÉS

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYBŐL

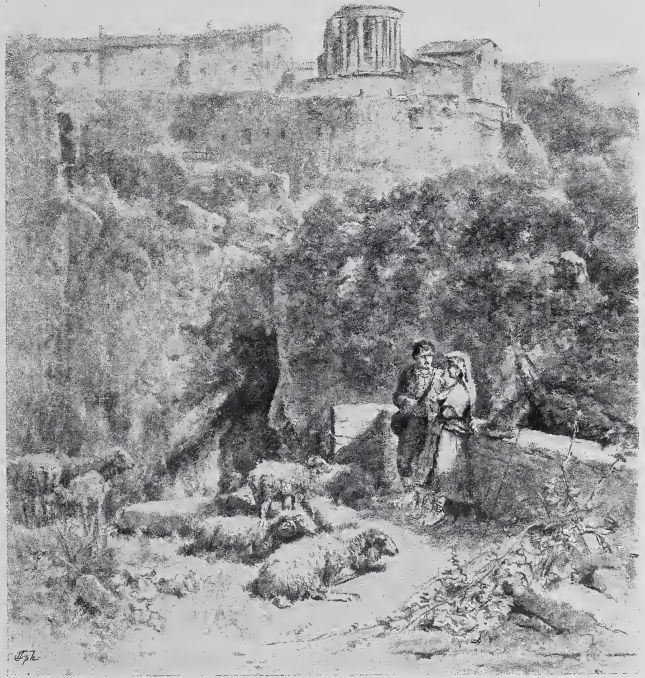
KISS BÁLINT KÉPE

is meglepte, a kik elszomorodva látták, hogy művészet és műérzék sehogyan sem tud annak a színvonalnak még csak közelébe is férni, a melyre irodalmunk és irodalmi érzékünk eljutott. A képen a bécsi iskola javahatása látszott. Tartalmasabb volt Orlai képeinél és artisztikusabb is. Elrendezettség nem bántott és rajza fogyatékoságai nem voltak nagyon is szembeötlők. Érvényesül benne a romantikus jelképesség, de ugyancsak erőszakolt a pátosza. Mintha a józanságot keservesen deklamációra szorították volna benne. A mindent egyszerre markolni akarás és a hozzá való tehetség fogyatékosága lerí a képről. Kovács egyéb képei is ezt a nevezetes aránytalanságot sínylik. És mindenképpen az aránytalanság áldozata Kovács Mihály. Nagy az elméleti tudása, de első tanulmányai élesen meghatározták művészi tudását. Nem tudott e határokon kívül kerülni. Bejárta Olaszországot, Spanyolországot, Németalföldet, Párisot és mindenütt lelkesedett, másolt, barátkozott új irányok mestereivel és megszerette művészetüket, de mindvégig első tanulmánya, bécsi iskolája uralkodott a festésén.

Ugyanúgy járt MOLNÁR József is. Ő is a nagy olasz főiskola tanítványa. De ő se lesz ettől a tanulmánytól a renaissance igaz gyermekévé. Az ő tudását is a magyar pikturára életformailag ható bécsi

iskola befolyásolja. Pedig ez az iskola talán nem is egyenesen érte. Waldmüller csak közvetítők révén hat reája. De ez a hatás mégis úgy uralkodik rajta, hogy még azon a másikon keresztül is érvényesül, a melyet müncheni professzora, Schorn Károly gyakorolt reája. Erősebb színérze a müncheni iskolában fejlődött ki. Waldmüller realizmusa és Schorn színereje környékezték képeiben s adtak neki annyi erőt, hogy mikor a „Dezső hősi önfeláldozása“ című képét festi, szinte sejtelmes előfutárja Piloty históriafestésének. Ez az erőtetele csak föllobbanás műve volt. Festett ugyan még néhány jobb történelmi képet, de egyre jobban megerősödik benne a fiatal korát ért hatás és egyre elgyöngül új tanulmányának, új tapasztalatainak ereje. A XIX. század hatvanas éveiben nyugodalmas Biedermeyerré lesz s mikor végül rátér a tájfestésre, megint közvetett hatás alá kerül. Visszaemlékezik Markó Károlyra, hanem az emlékezése csak Markó aprólékosságára tanítja, de nem tanítja a mester nagy és mégis intim természetfelfogására.

Nem foglalkozott mester-rangot a tájképfestésben sem. Már akkor LIGETI Antal, TELEPI Károly, BRODSZKY Sándor, KELETI Gusztáv művei jelölték meg azt a stációt, a melyre tájfestésünk elérkezett. Ők is Markó nyomdokaiban jártak, hanem a mestertüket jobban megértették, de meg jórésük le is tért az útról, másfelé bolyongván. Markó Károly leghűségesebb követői az ő két fia: KÁROLY és ANDRÁS, és Ligeti Antal. Már András úgy érzi, hogy a tájkép valamelyes realiztikusabb kifejezésre szorul. S ezt a kifejezést úgy véli megtalálni, hogy olyan elemeket is ábrázol a tájképen, a melyek a természetnek a mindennapi élethez való közét kifejezik. Legelésző nyájat, pásztorjelenegeteket fest nemesen stilizált tájképeire. A tájképet magában még nem merik festeni. A természet abszolút festői-ségét még csak érezni merik, de érvényesíteni nem. Claude Lorrain óta sem az idealisztikus tájak festői, sem a tájkép stilizálói, sem a reális tájkép, sem a vedute festői nem merték a tájképet abszolút festői motívumkép szerepeltetni. — Mint a hogy a cinquecento emberábrázolása a tájképet staffageul fogadta és jobbára naívnul, szinte primitív esetlenséggel szerepeltette, úgy az új nagyfestés, a tájképfestés, az embert megtette a maga hőse, a maga főmotívuma: a mitológia, a história, a mese, a biblia és az evangélium emberét. És a tájfestő is többnyire esetenlül, naívnul, összefüggés-telenlül ábrázolta a staffage-ját.

IDYLL

MARKÓ KÁROLY RAJZA

NEUSCHLOSZ MARCEL GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Markóék még állhatatosan ragaszkodtak hozzá, hogy a tájék és az ember összefüggését képeiken feltüntessék s a természetet formálisan bevezessék az érdeklődésünk körébe, de LIGETI Antal már vallani meri a tájéknak abszolút voltát is. Még kitzködik magával s szinte megriadva a maga bátorságától, visszavisszamenekül a történelmi és biblikus staffage-festéshez és tájképeiről nem vallja be, hogy azok. A szent család futását ábrázoló képek nevezi el egyik verőfényes keleti tájképet; *Az isaszegi családér, Mátyás király vadászata* a címe más érdekes tájképeinek. Az egyikbe Munkácsy Mihály, a másikba Wagner Sándor festette az alakokat, maga csakis a tájéket festi. Maga csak a tájkéért rajong, de néha megdöbben ettől a rajongástól, mintha attól tartana, hogy túlbecsülte a természet jogait és az akciófestés mestereivel — tartalmat adtak képeinek. A tájéket nem a temperamentumán keresztül nézi, hanem a művészek idealizmusra való szükségességén keresztül. A szépségideált hajszolja és a természetet úgy állítja be, hogy ennek az ideálnak megfeleljen. Az ő képein a fénynek nem a levegő a közvetítője, a verőfény szinte megfogható anyag bennük. S ettől elvész bennük a távlat, a levegőhatás és érthetlenné lesz színértékelésük. Rajzában erősebb, de csak akkor, ha csakis rajzol. Ilyenkor még nagyvonalú és bátor ritmikájú is. De az ecset ellágyítja, a szín az idealizálás kötelességére figyelmezteti.

KELETI Gusztáv is Markó hatása alatt festette tájképeit. Ő is idealizál, de temperamentumának megfelelően, az energikus természetet festi. Nem a vásznat elárasztó tömény verőfényrel fejezi ki a szépségideált, hanem a természet heroizmusát megszólaltató felhőgomolygással, égborulással. A tájék nála a természet romantikus pátoszának megszólaltatója. Szinte görcsösen ragaszkodik a részletességhez s az aprólékoságnak ezzel a fanatizmusával pátoszt akar kifejezni. Ezt az aránytalanságot alaposan megismertette a festése. El-elfogta realiztikus hajlandósága, de hamarosan elmenekült tőle és vissza-visszapártolt a romantikus hatásfestéshez. Markó, Achenbach és Hildebrandt az ő festésének határai. Rámondják, hogy hangulatot fest, pedig pátoszt szólatalt meg. De képein már érvényesül a hazai tájék, már nem vész keleti mámorba, mint Ligeti képein, vagy olasz szépségbe, mint Markóék festményein. Az ő festésével rokon a GUNDELFINGER Gyuláé. Csakhogy ennek a nagyon is kevésbé méltott festőnek bátortalan a pátosza. Mintha csak éppen azt a keretet tűzné ki, a melyben a patétikus természet kultusza — elférne. Mikor ki akarná fejezni: megdöbben a maga nagy hangjától és finom pianók közé menekül. Éles konturok, neki-nekilóduló és meg-megakadó távlat, kemény, plasztikus, de egyúttal hideg színt festés jellemzi a képeit. Tájképei e sajátságok folytán finoman erőtlenekek, de egyúttal erőteljesen finoman sejnőtek is. Ha Ligeti képein még a levegőben rezgő fény is tömény, sűrű matériának látszik, Gundelfinger képein mindaz, ami igazán tömör matéria, csak levegővel bélelt formának látszik. Képeiben nem is levegő, hanem ather tölti be a tért.

Markó követői voltak BRODSZKY Sándor is, TELEPI Károly is. De letértek a mester útjáról. Új hatások alá kerültek s a természetfestés más fölfogásához pártoltak. A realizmus eltéríti őket kiindulásuk irányától. Brodszkyra erősen látszik hatni Calame festése, a mely realiztikus ábrázolással erős pátoszt fejez ki, Telepi inkább Achenbach festésének hatása alá kerül és poétikus finomságot, melegséget szólatalt meg a realizmus nyelvén. Amaz is, emez is közel állott egymáshoz, a mi két magyar festőnek is közel szomszédja egymásnak. A tájéket pontosan festik le és úgy választják ki, hogy alkotó elemeinek lelkiismeretes, szabatos ábrázolásával pátoszt és poétikus finomságot fejezhessenek ki. Intim hangulatra, mélyeséges meghatottságra nem törekvesnek, csakis olyan pátosza, a mely a valóságot nem tagadja meg, hanem azt bizonyítja róla, hogy lám, még idealisták is vallhatják. Nem érdekli őket a szín, a foltok, a világítás, csak a tájék ábrájához ragaszkodnak ők és keresik a természetben a minél érdekesebb ábrájú vidéket. Brodszky is, de különösen Telepi Károly a hazai tájék szépségeit, festői érdekességeit keresik. És Telepi lelkes fáradhatatlansággal végigkutatja az egész országot és lefesti majd minden sajátos formációjú helyét.

De a magyar tájék magyarságának igazi festője Mészöly Géza. Az első, a kinek az útját nem keresztelte sem a természet idealizmusa, sem a természetlátás romantizmusa, sem a tájéket konstatáló realizmus. Az első, a ki a hatások mellett elhaladt, észrevette őket, meg is figyelte őket, de aztán tovább ment a maga útján. A melyről vissza-visszapillantgatott egy-egy régi mesterre, Ruysdaelre, Goyenre s a melyen zavartalanul bonthatta szét elemeire azt, a mit látott. Meglátta, hogy a természet él. Él a fája, bokra, füve, virága, él az égboltja és egységgé kapcsolja össze az égboltot a földdel az ég alja. Elsőnek látta meg azt a tájéket, a melynek nincs érdekes ábrája, nincs színvonalú szépsége, nincs egzotikus sajátossága, de van hangulatossága. Ennek a hangulatosságnak elemeit kereste. Nem a barizoniák nyomán, mint PAÁL László, a kit hadd sorozhassak be már a maik közé, hanem sajátos úton, a tájék képe egyes

A MENTASSZONY MEGÉRKEZÉSE

A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESTETTE BARABÁS MIKLÓS

elemek egymással való harmonizálását, egymással való játékát kutatva. Szinte analizálta ezt a játékot, ezt a harmóniát, a mikor a kifejezésének eszközeit kereste. A víznek és a mezőnek, az égnak és a földnek, a színeknek és az árnyékoknak, és valamennyinek a verőfényvel való játékát. Nem a „szabad világítás” programszerűsége, hanem a mindent befogó világosság egyszerű magátólértelmezésű érvényesülése képeiben. A napsugár még nem szerepel domináló elemként az ő tájképein, hanem úgy, hogy a kép részeinek finom harmóniáját megszerzi. Még nem az az erőszakos autokrata, a ki a plein-air képekben korlátlanul uralkodik, hanem jóságos, finom, bölcs igazgató, a ki mindenkinek igazat adni törekszik. Nem a Petőfi perzselő magyar napsütése, hanem az Arany János jóságos, bár meleg naptűzése világítja meg Mészöly magyar tájképeit.

S hogy a tájék hangulatát meg akarja szólintatni: kutatja a festői kifejezés eszközeit és belemélyed a technika problémáiba. Megtalálja a mi égboltunk ezüstös alapját, a mi árnyékaink szürkés barnaságát és megéri, hogy ebben a levegőben, ebben a sajátságosan meleg, áttetsző szürkéségben milyen az alakok plasztikája, a foltok egymásba folyása. Megéri a magyar tájék sajátosságát, a mely nem fejezhető ki se nem a házak, gémes kutak, falusi tornyok ábrájával, se nem a jelmezek, köntösök és népjelenetek etnografikus formájával. Elsőnek magyar az ő képei hangulata, mert elsőnek ismerte föl azokat a technikai eszközöket, a melyekkel a mi világunkat úgy ábrázolhatja, hogy elhisszük és fölismerjük. Csakis artiztikus volt s ezért hat megkapón az, a mit elmesél. A magyar falu, a magyar mező, a magyar tenger száz finom intimitásáról mesél és a mesemondása csupa bensőség. Ime, az abszolút festőinek művésze beszédesebb, érthetőbb, igazabban hat, mint erőszakos novellafestészetünk.

*

A hatvanas évek világának sajátságos izgalmasságot adott a közvéleménynek az a tudatossága, hogy egy új történelmi korszak beköszöntére kell készülődnie. Ez a sajátságos tudatosság lendületes, büszke pátozat inspirált. A realiztikus történelmi fölfogás egyenesen tagadja azt, hogy akár egyes alakokat, akár a sokaságot cselekvése közben a maga históriai szerepének tudata áthathatná, de a történelem pszichológiai kutatásától megértjük, hogy az ilyen tudatosság, igenis, ösztöklélő erő lehet. A hatvanas években a magyar közvéleményt valóságban megihlette annak a tudata, hogy két nagy históriai korszak határán él s hogy a kapcsolatokat neki gondoznia kell. Ettől az ihlettől megemésedett a pátozat. És megtagadta a szenvedés romantikáját. A szimbolizmusra, a mely az ő megszólalásának jó ideig egyedül lehetséges módja volt, már nem szorult rá. Átpártol a nemes, a valóság körülményeit vizsgáló, a lehetőségeket és szükségességeket latolgató realizmus mellé. A romantikus deklamációban a jelképes sejtelmességben való vizsgálatódás helyébe a tiszta kompozícióban való öröm lép. A nagystílus, messze perspektívákat átfogó realis kompozíció bátorsága uralkodik el a lelkeken. Képzőművészetében, festészetében erre a bátorságra külső ösztöklélés is hat. München új hatalmas Piloty, a ki már elébb, az ötvenes években, fölforgatta a festészetet s azóta korlátlan uralomra tett szert, olyan pikurát hirdet, a mely minden ízében megfelel a magyar közvélemény megemésedett, a realizmus útjain bátran csapongó pátozatának.

S a magyar históriafestést, a melynek már nem csakis az a föladata, hogy az önbizalmat politikai faktorként megőrizze, a melynek azonban még mindig publicisztikai szerepe jut: a müncheni új tanítás teljesen átfőrmálja. A kis, a szűk látókör kitágul, a pittoreszk elemek joga meggyarapszik, a nagyvonalúságnak nagyobb lesz a becsülete, a mult meglátásában szerepe jut a valóságlátásnak s ez a valóságlátás csudás felsőséggel az artiztikus szükségességhez mérten átkomponálja a történelmet. Már nem kultiválja a hős imádását, hanem a cselekményt alárendeli a festői ábrázolás szükségességeinek. Már nem nézi a históriát az antik szepet hajszoló formalizmusával, a klasszicizmus áhítatos szigorúságával; már nem nézi a rejtelmes, sejtelmes, érzékeny romantizmus mámorosságával. Már nem nézi a stílnemesség hitvallóinak nagyotlításával s már nem nézi az idealisztikus realistáknak éppen nem idealisztikus, polgári józan kicsinyességével, sem pedig a juste-milieu festőknek azzal a nyugodalmas bölcsességével, a melylyel a történelmet adomákra szedték szét. Az új müncheni történelmi festés a valóság pátozatát és nagyszerűen festői elrendezését, a történelem elevenségének izgalmasan eleven feltűntetését, a történelemnek olyan beállítást hirdet, a melytől megláthatni a történelem nagy ritmusát és — artiztikusát. Pilotyék szerint a történelem a világ életének nem krónikása és nem fotografusa, hanem a végzet munkájának művészi elrendezése.

Ez a tanítás még olyan festőinkre is átalakítóan hatott, a kik más tanításon nevelődtek. A hatvanas években előretörtető festőgárdánk Piloty géniuszának hatása alatt áll. Még THAN Mór is, a ki a bécsi

AZ ANYA

FESIETTE TIKOS ALBERT

A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

előbb poétává lesz, hogy lefesse azt, a mit a költő látott. Ki kell lépnie a művészete köréből, hogy egy másik művészet világában vendégeskedve művelhesse a maga művészetét.

Jó ideig együtt emlegették Lorz Károlylyal. Külső okoknál fogva. Mert néhány épületben, a Vigadóban, a Múzeumban együttesen festettek freskó-képeket. Mindig csak külső körülmények fűzték őket egymáshoz. Egy időben léptek a nyilvánosság elé, egy iskolában kezdték művészetüket és jó ideig egy genret műveltek. Lotz is Rahl tanítványa. Ő is az ötvenes években küldi képeit a kiállításokra, ő is a freskó-festés művelője. De Than mindig a mestere követője marad, Lotz pedig már fiatalon fölszabadítja a maga egyéniségét. Neki a Rahl-iskola csak amolyan keresztházt volt, a melyen áthaladt. És elhaladt egész sor erős hatás mellett, köszöntötte őket, de nem hódolt meg előttük. Pettenkofen művészetére erősen rezonált az ő művészete, Piloty kompozíció-mámora és színgyönyörűség emelegen érdekelte. Úgy tett velük, mint a szuverének, mikor meglátogatják egymást: fölveszik az egymás hadserege uniformisát, úgy tisztelegnek egymásnál. S azóta mennyi új hatás, új áramlat, egymást lerontó új irány, egymásnak rontó programm vonult el mellette! Valamennyi a fiatal Lotz-zal találkozott. A ki mindig megiffjodik, de mindig csak az önönmaga energiájából. A mindig újabb művészet őt mindig a magáénak vallja, pedig Lotz nem alkuszik meg vele. Csak éppen a maga nagy, erős, kifejezett egyéniségét érezteti vele, már pedig az új művészet éppen az egyéniség jussáért küzd. Tegnapunknak is mestere volt ő és mánknek is legfinomabb művésze. A festőművészet nagy öregjei közé tartozik, a kiknek csak a fizikumát éri a

Rahl-iskola egyik legigazibb tanítványa, MADARÁSZ Viktor is, a ki pedig bécsi stációjától messzire szegve, Párisban Leon Cogniet csapásában járt. A nemzeti közszellem új lendülete, nemesebb, tisztultabb, verőfényesebb pátoz mellett szegődése és az új történelmi festés diadalmasága egy időbe esett. És a közvélemény egyszerre elfordult a mi jóságos, naiv, primitív, történelmi festészetünkötől és kezdte nem érteni, hogy — hogyan is érthette meg idáig.

A tegnapiak közül már csak THAN Mórt fogadta be. A ki mindig fölötte állt társainak és a kinek festése sohasem volt sem formátlan, sem naiv. Rahl mellől Párisba ment, de ott is hűségesen kitarzott mestere mellett. Fantáziája, kompozíciója, színezése, rajza, perspektívája a Rahl-iskola jellemzetes kifejezése volt. Kaulbach romantizmusa a bécsi akadémiai köntösben s a közvetlen és közvetett hatásokkal megküzdve inspirálja az ő festését. Gyöngye, néha egyenesen természetellenes perspektíva, tónus nélkül szülőködő színezés és tendenciának hajszolása, a nélkül, hogy azért a tendenciás képnek tartalma volna, jellemzi az egész Rahl-iskolát. Than Mór festését is. A történelem illusztrálója, de mindig érdekes fejezeteit illusztrálja. Nem a festő, hanem a költő szemével nézi a históriát. Meg tudja benne találni a megkapó romantikus pózt és ki is tudja fejezni. Csudálatos folyamat a Rahlék festése: a festő

A VÁNDOR

BROCKY KÁROLY RAJZA

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

vénülés. A művészetüket a szuverén alkotó egyéniség hatalma megóvjá a szenillitástól. A Menzelek, az Israelek s a régi agg nagymesterek fajtájához tartozik. Az akadémikus romantika neveltje, de kerülve kerüli a romantizmust. Még genre-képeiben sem szólaltatja meg. Pedig olyan korban festette őket, a mikor a közvélemény a népeletet a romantika csudavilágának tartotta. A linglobogós gatyás paraszt hős volt, még akkor is, ha nem volt betyársorban, s az égbolt, a felhők, a tájék, a pusztá, a gémes kút a romantikus színjáték színpadi dekorációja volt. Barabásék ünnepi genre-festésének nyomába a romantikus eltévelygés lépett. Ugyanaz, a melynek a költészetben Petőfi és Arany félreértői, azok, a kik külsőségeiket ad absurdum vitték, az áldozatai és bűnösei voltak. A népelet művészi ábrázolásának ebben a korszakában Lotz Károly romantikahíjas magyar életképeket festett. Pedig megszólaltatta bennük a tájék hangulatát, a nép magyarságát, az esemény, a mozgalom intimitásait. De a realizmus nyelvén szólaltatta meg őket. Erős rajzú, éles megfigyelésű, de hidegen nyugodt, szinte fakó színű képekben.

És nem tud romantikus lenni nagy allegorikus és szimbolisztikus képeiben sem. Azokban, a melyeket az akadémia, a parlament, az operaház számára festett. Valamennyiben az abszolút festői szempontokat szolgálja a fantáziája. Kompozíciója nagyszabású, de sohasem szertelen. A festői kifejezés statikai törvényeit sohasem téveszti szem elől, sőt maga segít törvényt alkotni a freskó-festés számára. Kompozíciójában nagyszerű egyensúly működik, de a szigorú ballisztikától a képei sohasem lesznek merevek, élettelenek. Képei sohasem hatnak elrendezetten. A nagy távlaton, a nagy méreteken, a nagy ritmuson, a nagy lendületen, a nagy vonalakon szuverén biztossággal uralkodik.

Színei nem melegek, de tónusaik mesterin finomak. Tudatos ekonomia nyilvánul ebben a fakóságban. Erős egyensúlyi érzés. Rajzának ritmusa elveszne a buja meleg színezésben. És koncepciója beleveszne az erős foltok tengerébe. Nem a Rahl-iskolának szintől idegenkedése, hanem az a gond bírja a színek lefokozására, hogy képei igazsága, harmóniája a maguk nagymérettségében is érvényesüljön. Ne legyenek szeretlené, nehezekké, plasztikusokká. A szenzibilis művész fél a disharmóniától s ezért lefokozza képei színeit, de tónusai finomságával jóváteszi ezt az érzékenységet.

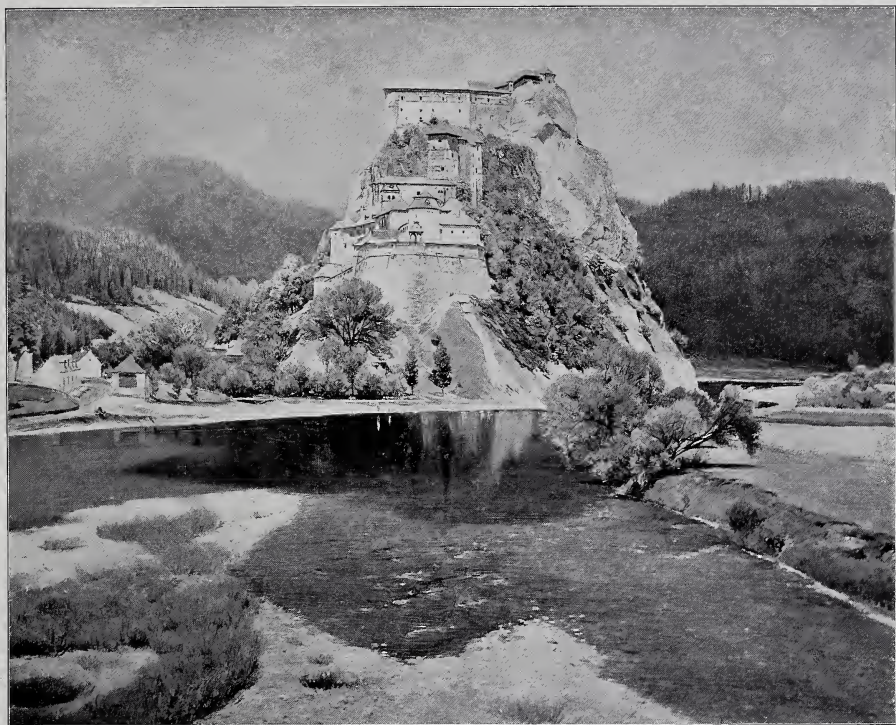
Lotz nem volt a hatvanas és hetvenes éveknél igazi történelmi festője. Nem a publicistája volt korának és igazán csak akkor becsülték meg, a mikor nálunk is nagy becsülete támad az abszolút festésnek. A mikor az ő mesterművének, az operaház nagy freskójának országra-világra szóló hatását hiába igye-

keztek azzal lerontani, hogy csakis remek kép, de nem magyar téma. Örültünk a remek képnek és örültünk neki, hogy a magyar festészet büszke dokumentuma.

A hatvanas években színre lépő nagy történelmi festők között MADARÁSZ VIKTOR és SZÉKELY Bertalan az előjárók. Az új művészetre nevelők, a közönség megtérítői. A Képzőművészeti Társulat már 1861-ben megalakult, de propagandát nem igen tudott csinálni. A művészetért való érdeklődés lelohadt és megint a publicisztika lát hozzá a fölszításához. Élén ARANY János áll és az ország vezető lapja, a *Pesti Napló*. De csakhamar áthatja a közvéleményt az a fönt említett izgalmas történelmi tudat és eluralkodik rajta a tisztult, a valóságban gyökerező pátosz. A történelmi festészet is megint nemzeti energiává lesz és új festőink az övék, csakhogy ők már erős, szerves összeköttetésben vannak nemzetünk életével. A hatásuk, a missziójuk révén. Még nem a festészet magyarsága nyilvánul pikturájukban, de magyar voltuk s a magyar közszellemmel való összefüggésük idehaza nekünk, kint pedig az idegeneknek azt demonstrálja, hogy a magyarság tevékeny, számottevő részt vesz az európai művészet munkájában. Hogy „tettekkel” tényező lett benne.

MADARÁSZ VIKTOR Párisban megszabadult a romantizmustól, a mely a művészetnek mindeneken való uralkodásában gyökerezett és mégis megtagadta a művészetnek a saját maga területén való uralmát. Ez a mindent művészetbe olvasztó irány magában a művészetben spiritualisztikus volt. Madarászt, COGNET tanítványát, már éri az abszolút művészetet követelő irány és éri a realiztikus történelmi fölfogás. Megkapja lelkületét az a forradalom is, a melynek COURBET a mozgatója. Courbet a dolgoknak a maguk igazi voltához való jussát hirdeti s az igazságot hajszolván, nekirent a festésben eluralkodott galériatónusnak. Nem pátosz, hanem nemes komolyság az ő követelménye. Az a sokféle egymásra beható irány és fölfogás Madarászt nem zavarta meg, hanem arra bírta őt, hogy kiegyeztesse őket. És a kiegyeztetésben való remekléssel magában Párisban feltűnést és elismerést aratott. Különbet, mint jó ideig idhaza. Párisban a Salon díjat juttat neki, nálunk nem értik meg. Nálunk az új irányok sajátosság megszólatatása idegenszerűen hat. München, az utjat, már megértjük, művészetére rezonánál a lelkületünk, de az új Páris szokatlansága még visszariaszt. Már az ötvenes években a hozzáértők sokat emlegették Madarászt képeit. „A bujdosó álma”, majd „Zách Felicián”-ja a jóságos deklamáció s a primitív romantika közepette az új művészeti fölfogást érezteti. A bensőségre való törekvést és a művészeti szempontok érvényesítését. És jönnek többi képei. Egytől-egyig az erős valóságnak és a fanatikus festőiségnek egyezményei. A barna akadémikus tónus komor, de mélységet éreztető tonizálás váltja föl bennük. Kompozíciója egyszerű, kertül az erőszakos elrendezettséget, festése bátor, biztos és szélességre törekvő. Nem patétikus, inkább ötletes, elmés, s a történelmet epizódok láncolatának látja.

A történelmi festés árnyékában a festés többi fajtája csak szerényen érvényesült. Az életképen, a népelet festő képen is eluralkodott a romantizmus. Pedig legtovább maradt tőle mentes. Egész a század közepéig hatott a genre-festésre az a rideg akarat, hogy a jó erkölcs és a finom esztétika felügyelete alatt jóvátétessek az, a mit a németalföldi népeletfestők elkövettek. Le kellett simítani az égnek meredt hajszalakat. Mindenfelé arra egyesültek még az egymással ellentétes művészi iskolák is, hogy a „trivialitásokon” fölháborodott esztétikát megbékítsék. A mi genre-festésükre is legelső sorban Bécs hatott. Dannhäuser, Ammerling és Waldmüller is a jóságos, nemes, a primitív örömlökben boldog népet festettek. S hogy nálunk is a népelet felé fordul a festészet, ugyanaz az érzélgős realizmus festette le népünk világát, mint Bécsben. A genre-festésben uralmat aragáló düsseldorfiak, Hasencleverék, Jordanék is közvetlenül hatottak a mi népvilágot festőinkre. De hatott rájuk az etnografiai öröm is. Azután a leghatalmasabb igazságlátóinknak és igazságábrázolóinknak, Petőfinek és Aranynak hatása alatt iradalom és festés a leghazugabb romantikába fűroszti népünk világát. Pszichológiai rejtély az a félreértés, a mely a művészeteknek ezt az eltévelyesését okozta. A népvilág festésére idegen befolyás is hatott, de irodalmunk egyenesen Petőfi hatását váltja át hamissággá. A festésre Knauss, Meyerheim, Vautier hat. És a festésben domináló lesz a deklamáció. A históriafestésben fantasztikus pózt, a genre-festésben érzélgős színpadiasságot termel a késett romantizmus. És megint belekap festőinkbe az etnografiai öröm, de a politikai mámor is. A népet, a mely a nemzeti energia igazi leteteményese, nem lehet primitív örömlök elégedettjékép úgy feltüntetni, mint a

ÁRVA VÁRA

FESTETTE GUNDELFINGER GYULA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

hogy a tegnapiak tették, nem lehet nyugodalmasan vegetálónak ábrázolni, mint a hogy a hangulatfestők teszik, nem lehet trivialisításait kikeresni és kihegyezni, mint a hogy a bambocciadákban történt: a népet úgy kell ábrázolni, mint hőst. A hősi kultusz pedig nem lát hétköznapiakat, hanem csak ünnepeket. A hősi népek nincs egyebe, csak vasárnapja. S ha régen egy-egy etnografailag is érdekes, vagy érzélgést tápláló jóságos epizódot festett meg genre-festészetünk, már ezután a népszínmű elrendezett, romantikusan beállított népvilágának patétikus pózjait festi.

Az etnografiai öröm, de a romantikában való gyönyörűség festeti meg VASTAGH Györggyel a magyarországi népet és cigányélet jeleneteit. Még nálunk is megleptek az egzotikumukkal. Vastagh később csakis arcképfestéssel foglalkozott. És ugyanolyan tekintélyre tett szert, mint annak idején Barabás. Ő lett a jó társaság portraitistája. A művészete talán ezért alkalmazkodott ennek a társaságnak követelményeihez. Csak előkelőséget kívántak az arcképektől és az arcmás pontosságát. A festőség ne uralkodjon benne s a modell ne a festő megértésén keresztül jelentkezzen.

A hatvanas években lép a síkra JANKÓ János is. Senki úgy mint ő a magyar népvilág sajátos alkotó vonásait föl nem ismerte. És ez a nagyszerűn meglátó, a népetel valóságának ez a nagymesteri fölismerője romantikus pózolóvá lesz, mihelyt kilép a festészet határai közül és — novellistává lesz. Rajzai a magyar néplelek dokumentumai, képei ellenben a népszínműi magyarság pózoló megnyilvánulásai. Festése hideg, tónusai fakók, de rajza pontos, beszédes, mesterin jellemzetes. A novellisztikáján keresztül is érvé-

nyesül a megkapó népjellemzés. A rendezett drámaiságon keresztül is megkap bennünket nagyszerű valóságlátása. Igazi hatását, a mely országra szóló volt, humoros rajzaival érte el. Politikai karikaturista volt politikai keserűség és rajongás nélkül. De kiérezte a politika humorát. Soha ki nem nevetett senkit, de mindig jóízűn megnevette a politika bolondériáit. Az ő nevetése nem ölt s a mienk sem, a mely az ő karikatúrái nyomán támadt. Nem is karikaturista volt, hanem humorista. A külsőségek és az intimítások jóságos pszikologusa. Rajza nem volt nagyvonalú, nem került az aprólékoságot és mégis érezte az igazi rajzbeli ekonomitát.

Az egyházi festés megszínlette festészetünk publicisztikai irányát. Majd minden festőnk meg-megpróbálkozott vele s a maga iskolája sajátosságait fokozottan nyilvánította benne. A hatvanas éveknek kifejezetten egyházi festője csak SZOLDATITS Ferenc volt. Nem igen hatott rá az a nagy energiával föllépő művészeti irány, a mely az antikért hevülő klasszicizmussal szemben ellenhatás volt, a romantizmusnak pedig megtérítője akart lenni. A nazarenizmus hatása alatt festett, de nem olvadt beléje Szoldatits. Talán Führich nyomán indult útnak. Overbeck inspirálta lent Itáliában. De a mestert nem érte meg, s ott a cinquecento mestereiért lelkesedve, az eklektikusok meghatottságával és stíljajongásával festegette képeit.

*

Elérkeztünk java Pilotystáinkhoz. És elérkeztünk festészetünk haladó útjának híres, nevezetes mérföld-mutatóihoz. A nagy stíl és a szép valóság és a színek festőihez. Az igazság kutatóihoz, a kik kutatni ugyan kutatják az igazságot, de aztán nagyhatásúan elrendezik. Hirdetik a természetességet és az alkalmazott természetességet követik. Alkalmazzák mint a nagy színészek, mint a megrendítő játéku nagyszerű aktorok. Mindig igazak, de sohase valódiak. A szerepet, ezt a művészeteken uralkodó hatalmat, megtisztítják a hamis pátoztól, a kongó deklamációtól, és a vizsgálódás, kutatás, tanulás és tapasztalás talajába plántálják. De csak szerepet játszatnak a világgal és szerepet játszatnak a művészetel.

Elérkeztünk BENCZUR-hoz, LIEZEN-MAYER-hez, SZÉKELY Bertalanhoz, WAGNER Sándorhoz. Piloty községének tagjai ők, sőt egyenesen az apostolai. Nem közönséges követők, hanem előkelő vezetők. Fejlesztik a mester irányát. Ők a java képviselői, nemcsak idehaza, hanem a külföldön is. Még a pilotyzmus Melkájában, Münchenben is. Professzorok lesznek odakint, vagy, mint Székely Bertalan, hivatalon kívül is tekintélyei a diadalmas iskolának.

Mestertük hatása végleg megállapítja az útjukat, de nem szab nekik határt, a melyen túl nem mehetnek. Művészetük beolvad a mesterébe, de egyéniségük nem vész beléje. A pilotyzmus mind a négyet más-máskép formálja. BENCZUR Gyula a pompának, a színek tarkaságának, a mámoros ellentéteknek, a nagylendületű előkelőségnek piktora, LIEZEN-MAYER Sándor az érzéssbeli nagy póznak, a drámaiságnak, a művelt polgári pátoznak festője, SZÉKELY Bertalan a vonalak nemes ritmusának, a kompozíció nagy lendületének, de tiszta, átlátszó vonalának is mestere, WAGNER Sándor az akcióért rajong, a nagy mozgás, a kábító nyugtalanság s az elevenség fensége uralkodik művészetén. Mindegyik csupa egyéni jellemzettség és mégis mindegyik a müncheni híres nagy stílus neveltje és jórészt fanatikus.

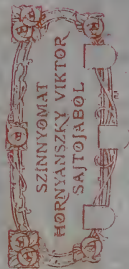
BENCZUR leginkább bontotta elemeire Piloty művészetét. Közvetlenül hatnak rája azok a hatások, a melyek a többbit csak közvetve érték. Benczur az utód meleg kegyeletével keresi föl a pompa, a nemes festői póz mestereit Paolo Veronesetől le Tiepoloig, és tőlük merít biztatást, hogy higgyen, bizzon müncheni mesterében és kövesse. És maig is azoknak az elődöknek és mesterének hatását egyeztetni össze érdekesen monumentális képein: Vajk kereszteltetésén, a Szt. István-bazilika számára festett oltárképén, sok egyéb festményein is.

Amannak megfestésére az a pályázat bírta, a melyet annak idején, a hatvanas évek végén, az új magyar kormány történelmi képekre hirdetett, a mikor belátták annak a szükségességét, hogy idegenben élő nagy tehetségeinket valami módon a magyar művészet körébe szervesen bekapcsoljuk. És szükségét látták annak is, hogy a mi történelmi festésünk, a mely a kimult klasszicizmus, a haldokló romantizmus s az emlékeiben is még mindig erőszakoskodó bécsi akadémikusság szenilis képviselője volt, megújodjon, megifjodjon Páris és München új tanításának magyar hirdetői által. A nemzeti politikai szükségesség és az új művészet érvényesítésére való vágyakozás bírta rá a kormányt s az 1869. évben meggyarapodott Képző-művészeti Társulatot és a társulat élén álló kitűnő mecenást, IPOLVI Arnold püspököt, a tudós és művész lelkületű főpapot, hogy a történelmi festést szinte erőszakolják. Maga Ipolyi Arnold pályadíjjakkal bátorította történelmi festőinket. De a mesterek nyomába jórészt külsőségeik utánzóit, pózok ellesői léptek. A nagy

VÁCI SZÜRET

FESTETTE: CANZI AGOSTON
A NEMZETI MŰZEUM TULAJDONÁSA

ZÁCH FELICJÁN BOSSZÚJA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESZETTE ORLAI-PETRICUS SOMA

színpadi stílust apróra váltották az ügyeskedő jelenetrendezők. Azokat, a kik a valóság elemeiből egyszerű pátoszt formáltak, konvencionalisták követtek. Micsoda keserűséget érezhetett a történelmi és egyházi nagyfestés rajongója, Ipolyi Arnold, a ki csakis a históriai és egyházi képekben látott igazí, nagy, monumentális s egyúttal nemzeti művészetet, a mikor vagy tíz évvel később nyíltan be kellett vallania, hogy ez a festésünk beleveszett a konvencionálisba, és már nem egyéb csoportosító és deklamáló ügyeskedésnél!

Hanem akkor, a hetvenes évek elején s a hatvanas évek végén a müncheni koloristák: Benczur, Wagner, Székely, Liezen-Mayer és párisi igazságfestőnk Madarász Viktor egy új, ragyogó, európai rangú történelmi festés beköszöntét hirdették. Láthattuk már egyik-másik követőjét is. A fiatal Dózsa Gézát, a ki itthon Székely Bertalan tanítványa volt s az ő hatása alatt megmaradt kint Münchenben is. Iskolás fiú korában versenyre kél mesterével és elnyeri mellette a második díjat. Világos kompozíció, meleg színek, mélyesges tonizálás, meglepő históriai érzés, nemes valóságglátás jellemzi a boldogtalan ifjú képét, a mely Bethlen Gábornak tudósai körében ábrázolja. És többi képeinek is ezek a sajátosságai. De beléje kapott fiatal életébe a végzet s egy mámoros szenvedelem mérgével kioltotta. Ki tudja, dicsőségtől-e, csalódástól fosztotta-e meg?

BENCZUR Gyula a pompának, a színmámorenak, a buja formaszépségnek festője. Festő és csakis festő abban az iskolában, a mely ugyan váltig azt hirdette, hogy a festészetben a festésnek kell uralkodnia, de mégis, a kompozíciót hajszolva, gyakran irodalmi és majdnem mindig színpadi hatást ér el. Idehaza a festés teljesen elirodalmasodott. Publicisztikai kötelességei folytán is, de romantikus mesemámorenk hatása alatt is. Csak még Székely Bertalan állt őt a festés határainál, hanem ő meg a historizmust bocsátotta be azokon a határokon, s azonkívül arra igyekezett, hogy a festést a művészetből átterelje a tudomány területére, hogy ott azután biztosabban megőrizhesse. Megsejtette a közelgő áramlatokat, az impresszionizmust, a hangulatfestésnek jöttét, a szabad világosság híveit, a világításfantasztikát és a százféle egyéni jognak hirdetőit, és körülük akarta bástyázni ellenük a festészetet. Tudománynyá akarta megtenni a művészetet, pozitívitást akart neki adni, ezaktát akarta formálni.

Körösködött a mese, a tartalom, az ötlet, a jelenet, az adoma uralkodott festésünkben, természetes dolog tehát, hogy Benczur, a ki mindenkifölött festő volt, idegen, sőt talán ellenséges földre jött, a mikor hazajött. És természetes az is, hogy szívesen látták mindazok, a kik már-már kétségbeestek rajta, hogy festészetünkben nincs becülete magának a festésnek és alig jut benne szerepe a színeknek. Trefort közoktatási miniszter meghívta a mesteriskola élére. Azzal, hogy a festés technikájáért a mi fiatal festőinknek ezután ne kelljen idegenbe, Münchenbe járni. Pulszky Ferenc azt írja Benczur kinevezetéséről Zichy Mihálynak, hogy Benczurra szükségünk volt, „mert jó kolorista, a mi nálunk hiányzik”, Ipolyi Arnold, Pulszky Károly azt várják tőle, hogy „egész tudásával és bevégzettségével nagy hatása lesz fiatal művészeinkre”. Csak éppen lelkesített nem várták tőle. És nem is lelkesíthetett olyan nemzedéket, a melyre, még ha közvetíten is, Manet fölszabadítóan hatott, a mely az új realizmus tanítását leste s a jellemzetes valóság-festésben gyönyörűséget talált.

De színeinek buja tarkaságáért, pompájának kábitó deklamációjáért Európa-szerte kedvelték a képeit. Ugyanazzal a szeretettel, a melylyel a bécsi Makart képeit keresték. Azzal az örömmel, a melylyel mesét, legendát hallgatunk nagy kincsekről, mesés gazdagságról, hatalmasok fényes világáról. A világnak jól esik, ha a maga romantikus szépségre szomjúságát realisztikus művészettel elégítheti ki. Benczur végigcselleng a histórián, a miénken és a nagy világén: és a sors járó útján, a végzet komor rendezésében csak a pompát veszi észre. Szomorú drámák, véres tragédiák, könyhullásos események neki csak a pompa keretei. Ebben a keretben nehéz ragyogó szövegetek, buja virágokat, fantasztikus formákat és tündöklő húsú embereket lát és ábrázol. A késett renaissance és a java rokokó szépségmámora nyilvánul meg benne. És megnyilvánul annak a nagyszerű valóságsszimulálásnak művészetével, a melynek Piloty volt a mestere. „Hunyady László bucsújának” szomorúságát a színpompá gyönyörűségével ábrázolja. Ezzel a képével a hatvanas évek végén bejelenti a maga részét az új magyar história-festésben. Aztán sorra jön „Rákóczy Ferenc elfogatása”, „Vajk keresztelése”. Nagyszerű szintarkaság, susogó, ragyogó brokátfestés, buja emberhúsnak tündöklése ezek a történelmi képek is. És ugyancsak a kolorizmus diadalát készíti el a francia nagy népragédia jeleneteit festő képeiben, köztük abban, a mely XV. Lajost Dubarry boudoirjában ábrázolja. Színeken mámorosodó palettaművészetének remekét a „Bachansón”-ben alkotja meg. Az egyedül üdvözítő pompa uralkodik az arcképeiben is. Nem idealizál bennük, hanem — monumentizál. A megjelenés nagy formája, az embert alkotó ruha nehéz szövegetének csillogása, a reprezentáció nagyméltósága biztatja, ingerli őt arra, hogy az embert az önönmaga nagyszerű szerepjátszójának fesse meg.

Más festést, más korszakot, más művészetet jelöl másik nagy arcképfestőnk, Horovitz Lipót. Az ő arcképfestése egyenes rációfólia Benczur Gyuláéra. Nem a szépségmámor, hanem a mélységprobléma ösztökéli őt festésközlben. Az ő emberei nem azt a mondást követik, hogy a ruha formálja az embert, hanem azt a másikat, hogy az arc a lelkület tolmácsa. Erre a tolmácsolásra vállalkozik Horovitz festése. Azon a csapáson, a melyen a németalföldiek jártak, csakhogy megszelidült energiával. Az embert nem látja olyan egészségesnek, mint Van Dykék vagy Halsék s a festése is elfinomodott az újáitjodástól. Amazok nem küzdtek le elterpeszkedő szenilitást, hanem Istenadta fiatalsággal érvényesítették a művészet nagyszerű egészségét; de azóta az arckép festése végigment a korrupción, az orthodox akadémiusságon, a pusztá hasonmás fölvételén, a merev formalizmuson, a reprezentáció szolgálatán és a pompát kereső kolorizmuson. Mennyi vénséget, mennyi romlottságot, mennyi korlátoltságot és mennyi tévelygést kellett leküzdenie, míg ismét megifjúdhatott! Érthető, hogy azokon, a kik maguk is inkább szenibilisek, mint

ATTILA LAKOMÁJA

THÁN MÓR KÉPE

robusztusok, a megújódás folyamatától valamelyest eluralkodtak az idegeik. Inkább elfinomodtak a nagy kialakulásban, mint megerősödtek. Horovitz is az elfinomodottak közül való Mélységet keresve, intimitást kutatva, emberi tartalmat vizsgálva: meg-megtagadja a színek mindentmondó hatalmát. Nem hisz benne. Az ő művészetének alkotó elemei a biztos, megkapó és mégis szelid rajz, a mesteri tónus-differenciálás, a leheletszerű finom színértékelés. Festése nem nagy, nem széles, de nem is pepecselőn aprólékos. A részletet pontosan megkapja, de meghagyja annak, a mi: csak közönséges tagja az embert kifejező sajtáságok korusának. Horovitz meglátja és megsejti ezeket az alkotó sajtáságokat és valamennyit megszólaltatja. Az arcvonást és az arckifejezést, a szemet és beszédességét. Ő is nagy gondot fordít a ruhára, a szövetre a formákra, de ezek is csak a nagy emberkifejezésbe elvesző elemek. Csak szükséges, de nem okvetetlenkedő részletek.

Horovitz a genre-festésen kezdte. A romantika és realizmus középutján járó párisi festészetnek neveltje. A zsidó világ érzélgős romantikája s a polgári idyll érzélgős realizmusa az ő kiindulásának állomásai.

És elért a pszichologizáló, finoman realiztikus arcképfestéshez. Csupa középúton járva, a régi mesterekkel egyezséget kötő modern arcképfestésnek elsőrangú virtuózja lett.

Másik három nagy müncheninek közül csak SZÉKELY Bertalan jött haza magyar festőnek. Ő is érvényesítette egyéniségét Piloty birodalmában. Bécsben annak a harcnak hullámai érték a lelkiületét, a melyet Führich, Rahl és Waldmüller vívtak a művészet igazáért. Az akadémikus nazarenizmus, a rideg iskolai idealizmus és a nemesített realizmus apostolai rontották ott egymásnak. Székely szemléli a harcot, félreáll és Münchenbe menekül. Ott a nagy művészeti forradalom éri. A nagy stílt kereső valószerűség-festés a valóságot nagy pózzá formáló „festői festés“. Székely lelkesen csatlakozik a forradalomhoz. És úgy jár, mint minden forradalmár, a ki túléli a forradalmat: a forradalmi ideálnak orthodoxjává lett.

UJONCOK BUCSÚJA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESTETTE THÁN MÓR

Székely a nagy rajzritmus, a formák egyensúlyának, a szerkezet szigorú ballisztikájának mestere. Ezek a sajátosságai érvényesülnek első nagy történelmi képében, a „II. Lajos holttestének föltalálásában“, a melylyel a hatvanas évek elején a magyar közönségnek bejelentette, hogy új művészet köszönt az országra s ezektől a sajátágoktól mesteriek a vajdahunyadi vár számára nemrég készített kartonjai. Mennyi idő a két mű közt! Mennyi fejlődés és mennyi következetesség. Fölfogásban és ábrázolásban. Végig erős historizmus nyilvánul az ő történelmi festésében. A mi új elem volt a romantizmus s az idealizmus után és a patétikus valóságfestés közepette. Ez a historizmus a sorsjárás nagyszerűségét, a történelem hangulatoságát szólatatja meg képein. Vásznaín és freskóin. A történelem nagy pátoszát, mint az „Egri nők“-ben, vagy izzó hangulatát, mint „V. László és Cillei“ című képében. Meleg színezése talán a kutatásainak gyümölcse, de nagy, nemes vonalritmikája nem a tanulmánya, hanem sajátos egyéni dispoziójának eredménye.

LIEZEN-MAYER ÉS WAGNER Sándor Münchenben maradt. Az ottani akadémián professzorokodtak. Liezen-Mayer is Bécsből, a mi régibb festőink első állomásáról került Münchenbe. Ott is előbb Cornelius hatása alá, még pedig fölhígotott hatása alá jutott. Nem is a mester, hanem tanítványa Hiltensperger prédikálta neki a „stílus nemes nagyságát“. Csak innen került Piloty körébe. Legjobban értette meg mesterét, legjobban érezte ki belőle, a nagy valóságprófétából, a — romantikát. A mely azért ronthatott neki ellenségesen a német romantizmusnak, mert tulajdonképen a francia nagy színpadias romantikában, a Géricaultok és Delacroix-k romantikájában gyökerezett. Ez a romantizmus árad Liezen-Mayernek már első történelmi képeiből is, a melyek a mi históriánk egy-egy erős drámai jelenetét ábrázolják. S ez a romantika a konok valóság-hajszolás folyamán meghatott szentimentalizmussá fajul el. A festőiség már-már nem parancsol neki s a rajz nagy ritmusa sem csábítja. A mindenképen drámai hatást hajszoló festőn líraiság uralkodott el. Kompozíciója ugyan megmaradt nagypátosúnak, de pózjai simábbak, lágyabbak lettek és színei eltompultak. Csak néha-néha juttatott még abból a bensőségből, a melylyel a maga meghatottságát képpen kifejezte, a színeinek is valamelyest. Szent Erzsébetje ilyen bensőséges meleg képe. Meghatott pátosza, szeliden széles hullámlású rajza, romantikus fölfogása egyenesen arra predesztinálta, hogy a németeknek híres illusztrátora legyen. Az is volt s a német remekírókhoz nemesstílusú ábrákat készített.

WAGNER Sándor a nagy akció, a lázas mozgalmasság festője. Ő nem őrzi még első benyomásait, hanem folyton ostromolja őket. Minden tanítója ellen demonstrál, csak Piloty hatása ellen nem lázong. De összeegyezteti vele a maga bátor, nagyszabású egyéniségét. Csak úgy, mint a kolorizmusban három társa. Bécsben akadémikusok irányítják, Blaas és Geiger oktatják, Münchenben Kaulbachnak kedves tanítványa, de ő a festészetével egyenesen szembeszáll velük. Ellene szegül amazok higgadt, szabatos, kiszámított akciójának, emezek széles monumentális epikájának és ideális szimbolikájának. A nagy valóságsház, Piloty festői programja, felel meg neki is leginkább. Hiszen ebben a színházban ő rendező lehet és akciót irányíthat és eljátszathatja benne a világgal az izgalmas mozgalmakat. A melyek magukban hordják a nagy pátoszt; a melyek az erő dicsőségét hirdetik s az elevenség szépségét dicsőítik. A festői abszolút uralmának híve ő is, csakhogy ő a festőiséget nem a pompában, hanem a mozgalomban látja. Ha Benczur susogó brokátot és buja emberhúst fest, ő az izgalmas, nem is nagy ritmusú, hanem szinte szertelenül hullámlzó mozgást festi. Ez neki a szépség. Az antik világban is lázas akcióit lát, a magyar nép világában is a heves akciók kapja meg s a történelemben is az indulat mozgalmassága érdekli. A hatvanas években megfesti „Dugovics Titusz“ című képét. Ez a képe is csupa lázas ritmika, csupa eleven mozgalom. Wagner Sándor kompozíciója az ő sajátos szépségideáljától vakmerőn lendületes és mégis mindig biztos. Az energia hatalmát hirdeti. Szinte erőpróbálkozásnak látjuk. A „Spanyol posta“ című képe valamennyi képét megmagyarazza. Az ő rajza pontos, határozott, aprólékoságot megvető és színei melegek, a verőfényvel kaczerkódók. Nem keresi a nagy folthatást, nem törődik a színegyütteség hatásával, de örül a meleg, mély színek szép egymásmellettvalóságával. Magyar genre-képei is az ő valóságsházának egy-egy nagymozgalmú előadása. Ugyanakkor festette őket, a mikor a romantikus színház is előadásokat rendezett a magyar népvilágból. Patetikusak, ünnepek a genre-képei is, csakhogy a pátoszuk igaz: a mozgalomnak becsületesen indulatos pátosza.

A másik színháznak, a romantikusnak, egyik nevezetes rendezője volt Böhm Pál. Ő is idegenben él, ő is müncheni és ő is magyar genre-képeket festett. Jóízűn romantikus népszínű drámaiság szólalt meg képeiben. És szólalt meg bennük még most is, sok évtized múltán. Az egzotikumban való öröm nyilvánvaló az ő barnás színeiben, kedélyes jeleneiben, jóságos humorra törekvésében. A müncheni kolorit lefokozva, lemérsékelve a nyugodalmas bukolikus festés szükségéhez képest. A mit nem egészen dicstelentül kezdett Knauss s a mit mások ugyancsak dicsőségesen folytattak, azt magyarra fordította Böhm Pál. A népvilágot a természetet lágy ölen, a modern bukolikát, pásztorok nélkül és pásztorokkal, de sok dráma- vagy novellahósi tudatossággal a Knaussénál nehezebb színezéssel. Knaussék a német, Böhm Pálék a magyar világot ábrázolták ebben az érdekes keretben. Ők is rászolgáltak arra a figyelmeztetésre, a melyet Ipolyi Arnold 1881-ben a magyar történeti festőkhöz intézett, azt mondván nekik, hogy „mást kívánunk már a történelmi festéstől, nem csupán azt, hogy külsőségekben, kosztümökben, színes, dús és változatos csoportításban adja ki erejét“.

*

Fázékony színezőink, de elszánt koloristáink is, a romantikusok, a klasszikusok és a realizmus sok mindenféle felekezethez szítók is szinte szent kegyelettel vetettek rá ügyet, hogy képeik alaptónusát lehetőleg ne profanizálja a világosság. A sötétség sokféle változatban dominált színezésükben. Az akadémikusok hidegen szürkék voltak, a romantikusok a szürkéségnék meleg, színezést mélyítő változatára törekedtek, majd pedig eluralkodott festészetszerte az a vágy, hogy elérhessék a régi képeknek sajtáságos barna tónusát, a melyet az idők adtak nekik. És kialakult a galeriatónus, a barna, mélységes fényű generatónus. Pilotyék remekeltek benne, de versenyzett velük a barnaság mélyítésében az egész piktúra. A realisták még túltettek rajtuk, kéjelegtek az aszfalt „kellemetes barnaságában“.

És nem a világos, derűs tónus érvényesült akkor sem, a mikor ennek a mindent végigömlesztő barna tónusnak hatalmas ellensége támadt Courbet-ben. Neki a galeriatónus nem kellett és az általánosan sötétfestés ellen a maga sajátos komor tonizálásával lépett síkra. Neki is az aszfalt melegítette, mélyítette, töményítette a színeit. Leibl és a párisi Munkácsy az ő hatása alatt pártolt el a német barnafestéstől és vállalta azt a forradalmi, komor, sötét tónust, a melyből kivillognak a

meleg, mélységesen átítatott színek. Csak később, Manet lázító, a világot jó ideig fölháborító tanítása alatt, uralkodik el a festésben lassan-lassan a verőfényes, a világos tónus. Courbet hatalmas technikai újításai, bátor tiszta, új realiztikus fölfogása, a dolgok festői látásának új formája az elemi erők hatásával hatott MUNKÁCSY Mihályra, a ki Düsseldorfból került Párisba.

Már akkor mester volt, már akkor az egyénisége imponzáns kiváltott az iskolája pikturájából, már akkor hírességével maga ellen lázította nálunk a minden iskolaiságnak fanatikus levitáit. Már megfestette „Siralomházban“ című remekét, a melyet Knauss körében, mesterét követve is, megtagadva is alkotott. Párisban azzal az új mélységes, az igazságot minden ízében meglátó, megértő és kifejezni merő komoly realizmussal találkozott, a mely nem szorítkozott részletek hűséges ábrázolására. És a nagy realistának festésétől, a melyre az ő festése csudálatosan, már a messzeségben rezonált, megismerte, meglátta ennek az ő festésének az elhagyott iskola hatása alatt érlelt tévedéseit. Hamar szabadult tőlük! Fölfogása elidegenedik a romantikától, pátosza megtisztul a színpadiaságtól, látása fölszabadul a célpontra rámeredés alól. És tónusai megkönnyebbednek, színeinek már nem a lazurok a porkolábjai, hanem szabadabban, a maguk intenzivitásával hatnak A Knauss-féle sajtáságos, kompakt és mégis gyönyéred festésnek nyoma is elvész az ő festésében. Csak éppen az egyes sajtás színeknek kidomborítása és szeretettel gondozása marad rá volt mesteréről. A „Munkácsy-fehér“ érvényesítése neki ép úgy gyönyörűsége volt, mint Knaussnak a maga külön pirosságában való mámor.

SZT. GYÖRGY

FESTETTE SZOLDATICS FERENC

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

Már nincs köze se Bécshez, a hol a tanulást kezdte, se Münchenhez, a hol folytatta, se Düsseldorfhoz, a hol bevégezte. A bécsi idealizmus nem hagy nyomot benne, Münchenben csak Wagner Sándor nagystülősége és tanulmányozásának módja hatott rá, és Düsseldorf sokféle hatását, a mely az ő művészetét nevelte, teljesen földolgozta az egyénisége hatalmas energiájával, mint a hogy a műhely a nyerstreményt szokta földolgozni. Új művészetet formált belőlük. Nemesak Knauss az ő érzelgős realizmusával, sajátágosan tipizáló jellemzésével, az életet adomává sűrítő világfölfogásával, nyugodalmas, szabatos rajzával, melegségre törekvő, de frisseségtől óvakodó finom színezésével hatott ott reája, hanem a düsseldorfi iskola minden hagyományára, minden emléke, minden finomítása kerülgette. Száz esztendő nagy művészi munkája nemcsak emlékekben élt Düsseldorfban, hanem eleven hatással tolult a tanítványok felé. A nagy Cörnelius monumentális epikája, nagysúlyú nemes romantikája, Schadow misztikus spiritualizmusa, Lessing finoman melancholikus romantizmusa, elegikus komolysága, Achenbach patetikus realizmusa és nagyszerű természetelrendezése, Jordan hangulatos novellisztikája, Schrödter életkedvet ünneplő vidám romantikája, Hasenlever kedélyes trivialisítása, a mely gondosan ügyet vetett rá, hogy mindig betartsa a nemes esztétika szabályait, Hildebrandt melegszínű indulatfestése: a düsseldorfi iskolának nemcsak büszkeségei, hanem tanító energiái is voltak. Bárkinél volt is valaki a tanítványa, ezek a hatások legalább is — segédtanárkép tanították.

És Munkácsyt is kerülgették e hatások, talán hatottak is reá, talán olyan impressziókat juttattak neki, a melyek egyszer-másszor emlékképpen motoszkáltak benne, a mikor a vászna előtt állott.

Munkácsy kiszabadítja a magyar genre-festést a szépségideál, az etnografiai érdekesség kereséséből. Már azokban a képeiben is, a melyeket Düsseldorf előtt festett, mélybe ható megfigyelés nyilvánul meg. Már bele-belepillant a magyar nép psychejébe, már meglátja a magyar emberben a magyar ruhán kívül a magyarságot is. Előadása még megsínyli a bécsi ideális érzélgést. „Petőfi bucsúja“ című képe nagyjában német novella. Müncheni képei a népromantika humoros elemét szólaltatják meg. Már-már embert is lát, nemcsak jelenetet, de festésében még nem nyilvánul egyéniség.

S hogy Düsseldorfban tájképet és genre-t fest, meg-medálja magát a konvenciónak és az iskolának. Vautier hatása alatt szinte elpolgárosodik a humorja és elnémetesedik a magyarsága. Csak átmeneti hatás volt. Legmélyebben Knauss hatott rá, ő se formálta a művészetét, csak a technikáját fejlesztette. S az ő hatása alatt kialakul az egyénisége. „A siralomházban“-hoz kevés köze van Knauss pikurájának. E képe révén híressé lett, s ezzel a hírességgel megrakottan ment Párisba. Új hatások elé, az egyéniség jussának megismerése elé.

Munkácsy azok után, a kik csakis a külsőségek valódiságát és a sujet érdekességét ábrázolták: a magyar népvilág festői érdekességeit a dolgok összefüggésének és belső komoly igazságának feltüntetésével festi. Embereket festvén, emberek lényéget kellett festenie. Így lesz pszihologizáló festővé. És így lesz a modern realiztikus festésnek mesterévé. Ettől a realizmustól a képei megrendítő pátosszal hatnak. Az életvalóság őszinte beszédességével. A müncheni valóságsház pózolt, míg Munkácsy életvalósága csak nyilatkozott. Amannak pátosza deklamatorikus, emezé becsteltesen őszinte. Az élet nem pózol, de gyakran patetikus, a mikor nagy emóciók mozgatják. Munkácsy ennek a nagy pátosznak festője. S ezt a pátoszt más nem is szólaltathatja meg, csak a naturalizmus. A melynek régente az antik világban a klasszicizmus volt a megszólaló formája, s az új időben a realizmuson fejlődött valóságművészet.

A nagy, a művészi naturalizmus, a komoly, mélységes realizmus nyilvánul Munkácsy valamennyi képeiben. Tájképeiben is, a melyekben a természet intim szépségeit, a természetezés gyönyörűségét nagyszerű őszinteséggel fejezi ki, genre-képeiben is, a melyekben a népvilág festői érdekességeit erős pszihológiai jellemzéssel ábrázolja. És a komoly művészi valóságfestésnek művei az ő nagy történelmi képei is. A melyeknek festéséhez azzal a lázas áhítózással fogott, hogy a „nagy művészet“ birodalmát is meghódítsa. Pedig máris uralkodott benne. Nem lett nagyobb általuk.

Az izzig-vérig realista művész racionalistává lett, a mikor vallásos képeit festi. „Krisztus Pilátus előtt“ című képe és „Krisztus a keresztfán“ című festménye szinte pragmatikus történelemábrázolás. És „Milton“-jában a természet történelmi fölfogás nyilvánul. Pedig Munkácsy nem akart a képeiben hitvallást tenni a maga gondolkozásáról, meggyőződéséről, vágyakozásáról. Csakis a festői szépséget kereste, csak a festés szépségét élvezte, csak a valóságnak a festésben való művészeti értékét demonstrálta. Racionalistává pedig annak a nagy mozgalomnak hatása alatt lett, a mely azt hitte, hogy a művészetben és a gondolkozásban, az irodalomban és a tudományban a valóságot előítélettel és elfogultságtól mentesen meg lehet, és meg is tudja találni.

ÁRPÁD FEJEDELEMME VÁLASZTÁSA

A MAGYAR NEMZETI MUZEUM TULAJDONA

FESTETTE KOVÁCS JÓZSEF

Munkácsy színezése egyre élénkebb lett. Tónusai derültebbek, színei melegek, fényesek lettek. Az aszfalttónus már-már nem uralkodott a képein, már csak a mélységükben leskelődött a bitum. Vannak sajátos tónusai, különleges színei, a melyekért már irigyelik a koloristák. A festése széles, nagy, bátor ritmusú, energikus vonású. Színértékelése, tónusadása Courbet hatását hirdeti. Liebermann és Leibl a maguk technikájával ő reája emlékeztetnek: ők is a nagy reformer neveltjei.

De bárkire emlékeztet is, és bárki emlékeztet is reája: minden vonása, minden ecsethúzása az ő diadalmas egyéniségét hirdeti. A nagyok közül való, a kiknek megadatott, hogy magukban állhatnak a művészetben. S a művészet történetében is. Mint a hogy a nagy folyamokat nem a forrásuk jellemzi, őket sem az eredetük szerint latolgatjuk. A Dunának vékonyka kis, marokkal is fölfogható vízcsurgás a forrása, csak úgy, mint akármelyik pataké. S a Duna mégis világot járó, világra szóló, világot szolgáló, országokon uralgó folyam. A nagy mesterek nem a járó utak taposói, hanem a nagy utak mérföldmutatói. A melyeknél megpihentünk, s a melyek stációt jeleznek.

ZICHY Mihály is messzire elidegenedett az eredetétől. Még inkább magában álló művészi egyéniség, mint Munkácsy Mihály. A kerülgető, a tanítgató hatásokat nem dolgozta föl, hanem csak lerázta őket magáról, vagy megőrizte őket. Tulajdonképen nem is volt neki tanítója, hanem csak iskolamesterei voltak. Megtanították a mesterségre, de az ő művészete magától lett. Pedig e mesterek közé tartozott Waldmüller is. A ki a bécsi akadémiusság ellen lázongott, s az iskola hatalmasaival csatát vívott; a ki hadat üzent a szabályszerű idealizmusnak, a hamis klasszicizmusnak és az iskolai pátoznak, s a valóság jussát hangoztatta. Ez a forrongó nyárspolgár, ez a kétlelkű művész a műtörténelemnek tragikus alakja. A korukat

A SZÁMŰZÖTT PARKJA

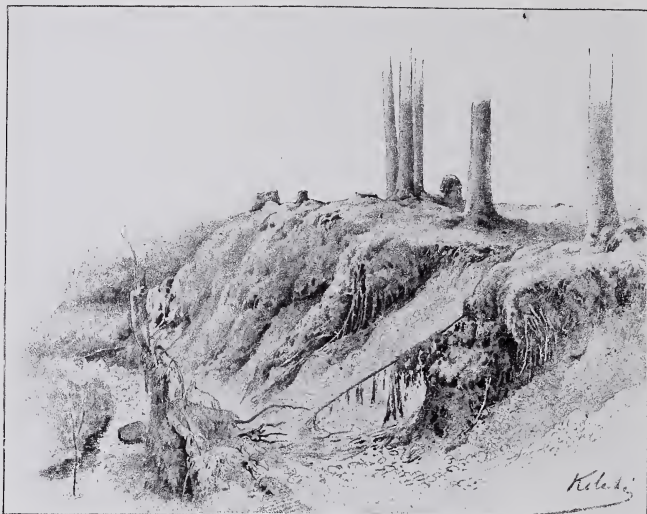
FESTETTE KELETI GUSZTÁV

A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM TULAJDONA

megelőzők tragikumája járt a nyomában. Nem sujtotta le, de én mégis egyre érzem a kegyetlenségét, valahányszor Waldmüllernek Biedermeyer-művészetét a fölfogása, az akarata, a tudása és a bátorsága nagyszerűségével összemérem.

Zichy Mihályra talán nem is a tanítása, hanem a példája hatott igazán. A művészetnek igazságához és idealizmusához való jogát hirdette Waldmüller, de az élete azt tanította, hogy a művésznek az a kötelessége,

hogy a maga igazságához ragaszkodjon, és érte helyt álljon. Zichy Mihály talán maga is azt hiszi, hogy a kompozíció nagyszerűségében Waldmüller volt a mestere, pedig a bécsi művész csak a kompozíció ekonomijára tanította, s az egyszerűséget és a fölöslegestől való tartózkodást hirdette. Ez a tanítás fogott a tanítványon, de vajjon ez a kompozícióban való böles mértékletesség-e a Zichy művészetének veleje? Talán azt is tőle tanulta, hogy az emlékezetnek a művészi munkában nagy szerepe juthat, de vajjon nem

DOMBDOLDAL

KELETI GUSZTÁV RAJZA

voltak-e „emlékezők“ Waldmüller többi tanítványai is? Nem nézegettek-e körül iskolás társai is, nem tanulták-e ők is a természetet, hogy emlékezetben tartsák? Hanem az bizonyos, hogy azt a szuverenitást, a melylyel Zichy Mihály a vonalon és a kompozícióban uralkodik, jórészt annak köszönheti, hogy megtanult mindent látni és mindenre emlékezni. Mindent a maga egészében látott és nemcsak a dolgok projekcióját látta: ezért uralkodik a téren és a dolgokon.

Csak ezt az irányítást és azt az életpéldát köszönheti mesterének. A híres tanító csak fölszántotta a tanítvány lelkiületét, de a magot már nem ő vetette el benne. Úgy kelt ki benne a művészet vetése, mint a hogy erdők és mezők flórája támad.

Nem tanítók tanítása a Zichy Mihály művésze, még nem is igen példák hatása, sem irányok befolyása. Waldmüllertől Pétervárra ment, ott magára maradt, idegen hatásoktól távol volt, s a nyugati művészet küzdelmei, próbálgatásai, forrongása közvetve is csak alig érték. És újjá lett mégis a művésze, mert erősen egyéni és fanatikusan becsületes volt. Csak kifejezésbeli különbségek, csak technikai eltérések választhatták el a messze küzdőktől, de egy irányban kellett járnok, mihamelst ugyanaz az elementum uralkodott rajtuk: a küzdők és agitátorok heroizmusa. Viaskodtak és hirdették a diadalt. A harcok patosza, az agitátor pózja nyilvánul műveikben. Akár írottak azok, akár festettek, vagy pedig agyagban gyúróttak. A patosz nem is a stíljük, hanem az alaphangulatuk. Zichy alaphangulata is így alakult. És ezt a hangulatát uralják az impressziói, a vidámsága, a komolysága. Nem hatáshajhászás, hanem őszinte indulat nyilvánul a patoszában. Az ember nála mindig indulat médiuma. S az emberprobléma mélységében járván, nem az egyént, hanem a szimbolikus embert találta meg. A jelképes ember patétikus ember. Zichy nagyszerű nemes szubjektivitással ábrázolja ezt a szimbolikus embert.

FESTETIE HEINRICH EDE

ZOLTÁN BÉLA TULAJDONA

SZŰZ MÁRIA, MAGYARORSZÁG VÉDASSZONYYA

DEZSŐ HŐSILEG FÖLÁLDOZZA MAGÁT RÓBERT KÁROLY KIRÁLYÉRT

FESTETTE MOLNÁR JÓZSEF

A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM TULAJDONA

Zichy Mihály hatvan év óta szerepel a magyar művészet történetében és hatvan évig magában maradt művészetünkben. Mint ahogy magában maradt a művészet világbirodalmában is: senkitől sem lett, senkihez sem tartozott, senkit sem irányított, senkit sem követett. Pedig szó volt róla, hogy irányító szerep jusson neki művészetünkben. Arról, hogy a Képzőművészeti Társulat igazgatója legyen. Pulszky Ferenc egyenesen azt várja tőle, hogy ő fogja megalapítani a festészet magyar iskoláját. Nem lett a tervből semmi: Zichy magának maradt ezután is. S ennek a magányos embernek lelke tele van az emberiség fájdalomával és rajongásával.

„Művészetének csak egy tárgya van: az *ember*. Magasztos nagy liraiságot ad neki az emberrel való törődés. Az emberiség lírikusa ő. Még illusztrációiban sem epikus, mindig az emberiség mélységes lírája nyilvánul képeiben, rajzaiban. S ez a szakadatlan emberrel-törődés nem tudott benne emberről való fölfogást megrögzíteni. Nem lett az emberiség filozófusává, mindig az emberiség impresszionistája marad.“ Illusztrációit is impresszionizmusa szempontjából kell néznünk. Nem szövegmagyarázatok, hanem magukban való képek: a poetáról vagy a poemáról való impresszióit ábrázolják. Ilyenek „Az ember tragédiájához“ és Lermontovhoz készített képek, ilyenek az Arany balladáihoz rajzolt illusztrációk.

Vagy hatvan évvel ezelőtt köszöntött közénk az „Anyja fájdalma“ című képével. A tanulmányban való kéjteljes nyilvánul benne. Waldmüller tanítása a túlzásos lelkületen leszűrődve. Aztán „Krisztus

keresztről levétele“ következett. Ugyanannak a „nemesített realizmusnak“ műve. A kettőben rajzban való határozottság és meglehetősen színérzés nyilvánul. S azontúl a rajz és a festés sajátos kölcsönhatását látjuk műveiben. Rajzolt a festményeiben és festett a rajzaiban. A rajzolás szabatosága, konstatáló pontossága, ritmusa dominál festményeiben és a festés tónusfokozása, folthatóság, értékelése és matériaéreztetése, uralkodik rajzaiban. A mitől amazok hidegeknek, keményeknek, emezek mélyebbeknek, melegebbeknek, színeseknek látszanak. A pasztellnek külön technikát szerkesztett és bámulatos finomságokat fejez ki vele. A „Tivornya“ című pasztellje ennek a technikának remeklése.

Abból a disz munkából idézem e véleményt, a melyet a *Pesti Napló* két évvel ezelőtt Zichy Mihály művészetének szentelt. A magam tanulmányából, a melyben akkor Zichy művészetét jellemezni igyekeztem. A paradox hatások művészetét, a geniejét, a ki mindvégig magában járt, s a kit mégis eklektikusnak tartanak; a festve agítólót, a ki patetikus, mikor csupa becsületesség, a ki impresszionista, a mikor csupa reflexiónak látszik, a geniejét, a kinek még a tévedés is nem a fogyatékosága, hanem a joga.

*

Hogy végignéztünk a tegnapiakon, s hogy vizsgálgattuk azoknak a munkáját, a kik művészetünket elvitték tegnap és ma határáig, úgy érezzük, hogy kulturenergiánk alakulásának nevezetes fejezetén mentünk végig. Ez a fejezet jó sokáig olyannak látszott, mintha a magyar világgal nem szerves összefüggésben volna, hanem csak cafrangját, parádés kedvtelését beszélné el. Talán ez a kis csatangolásom művészetünk fejlődése és kialakulása útján, ugyancsak hozzájárul valamelyest annak a megismeréséhez, hogy a művészet is részt vett abban a munkásságban, a melytől nyugati kulturnéppé lett Kelet népe. Gyümölcsözőn ez a megismerés a magyar kultúrának s a magyar művészetnek! . . .

JÓZSEF NÁDOR, A MÚZEUM MEGALAPÍTÓJA

THÁN MÓR KEPE

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

BÁL UTÁN
FESTETTE BORSOS JÓZSEF
A NEMZETI MŰZEUM TULAJDONA

SZINNYOMAT
HÖRNYANSZKY VIKTOR
SAJTÓJABÓL

7 КАРМАНСКИ ОУЧЕБНИ ЈИЛИ ПИОУОУА
ВЕДЕНАЛЕ БОРОРО ПОУОУА

ВУТ С.С.У.

Криволики, а. Криволики, а. Криволики, а. Криволики, а. Криволики, а.

ЗАПОВОГ
НОБИЛИЗКА ЛІКЛОБ
ТАМЛИКОУА
СШИКОУА

HÁROM KIRÁLYOK

A VELEMÉRI TEMPLOM FALFESTMÉNYE

FESTETTE AQUILA JÁNOS

MAGYAR PRIMITIVEK

Írta: PEKÁR GYULA

ANONYMUS

H te csudás kora a gyöngéd áhíthatnak, hajnszép pillanata a legkorábbi renaissancenak, mikor a középkor világejszakája után a rettegő Ember végre ébredni kezd, újra hinni, remélni, szeretni mer és a mennyekről való látományát naiv kézzel először festi meg! Gyöngye a test még: ügyetlen a ti művészkedetek, de lelketek mily erős, ti ihletett primitívek . . .

Komor volt az a világejszaka nagyon, rémekkel s a pokol gyötrelmeivel teljes, — Nyugat-Európában vérengző barbárok öldökölték egymást a lelki sötétségben s osztoztak a római birodalom tetemén, Keleten pedig a hét főbűnnel az Antikrisztus ült orgiát a kivilágított Bizáncban. Iszonyodva közeledik a világ a középkor éjféléhez, az Anno Domini 1000-hez s ekkor olyan félelem fogja el az emberiséget, a melyet tán nem ismerhetne többé a mi hitelenségünk, de a melyet ki se bírna többé fáradtabb lelketünk. A „millenaristák“ jajongó szektája járja be a földet; a renitensék ingében éhes ezrek fenyegetik meg a királyokat s kiáltják, hogy: itt a világ vége, jő a Megváltó, érkezik másodszer, ítéendő elevenek és holtak felett . . . Nő a rémület s a 999-ik év végén már az Apokalipszis jelenéseit várják mindenek. De a súlyos percben ím a mennyek kegyelemmel telvék s az egyszer még elmarad a nagy ítélet. Az Ember ébred a sötét látományokból s Kelet felé pillant: a hit hajnala dereng onnan még-e egyszer s istenfélő bizodalommal tölti el a szíveket.

Joachimus de Flora az első, ki Sziciliából főlemeli prófétai szavát, utána a párisi egyetemen az aranszájú Abélard tartja magasra a lelki világosság fákláját s indul el a hajnali homályban a szív és ész igazságának a keresésére. Csudás hév, fiatalos derű tölti el a lelkeket! Az eddig barbár lovag magába száll s homlokán a rajongás lángjával, páncél mellett a keresztrel a messze Keletre indul megvédeni a szent sirt. De lelkes alázatában előbb hódol annak, a ki eddig csak rabszolga volt az oldalán: a nőnek. Sok ezeréves szolgaságából végre felszabadul a nő! Szerelmi bűneit megbocsátatja Magdolna, anyaságát pedig szentté teszi a Boldogasszony világot megváltó szűzanyasága, — rejtelemmé lesz az asszony, a középkor misztikus rózsájává. S a férfi első hódolataként felhangzik a troubadourok dala a provánszi boldog mezőkön.

De a virradat után el kell jönnie a homályt oszlató első diadalmas napsugárnak; a tapogatózó úttörők után meg kell jelennie annak a Mesternek, ki fényes jelenésében testet adjon ama kor minden ihletett rajongásának. Assisi-i Szent Ferenc ez, ő az első napsugara a lelki újjászületés reggelének. A hogy a skolasztika elnevezte igazán: Szerafikus Doktor, ki újjongó alázattal kiáltja világá fölfedezését, hogy

hisz Isten jó s nem rettege, hanem örömmel, vígadva kell szeretnünk őt! . . . Micsoda boldog fölfedezés volt ez a középkor babonás szerzalmi után! A szelíd umbriai próféta megindul fransciskánus tanítványaiaval hegyi közül s útjában a szeretet rózsáját, a tisztaság liliomát hinti mindenfelé. Mily ihletett örömmel szereti és szereteti meg Istent a szegény nyomorultakkal! — a hogy az ég madaraival, vagy „tücsök hugával“ társalog, a hogy az erdei fenevadakat s a legveszedelmesebb fenevadat, az embert szelidíti, a mennyei vígasság mosolya van örökké aszkéta ajkain. Szent magát és követőit úgy hívják: „Gaudentes in Domino“, „az Úrban örvendezők“, s a merre csak mennek, naiv csudák teremnek léptük nyomán mindenfelé. És nem utolsó csudája Szent Ferencnek az, hogy az ő mennyei öröme váltotta meg a művészetet a lélektelenül merev bizantinizmusból.

Mert voltaképp ő a lelkiatyja annak a nagy művészeti lendületnek, melyre később a cinquecento dicsősége felépült. Ott körülötte Sienában, Perugiában és Firenzében veszik először kezükbe a névtelen primitívek az esetet. Az umbriai próféta öröme hatja át őket; lelkesedésükben merészen szakítanak a merev bizantin hagyományokkal és *épp mert immár bizodalommal vannak a mennyekhez*, olyan naiv naturalizmussal merik elképzelni maguknak a szent történeteket, a hogy maguk körül látják az életet. Ez nemcsak utólréhetetlen bájta ad kezdetleges művészetüknek, hanem egyszersmind fontos esztétikai mozzanatot is foglal magában: *a természethez való visszatérést*. Ez fogja Massaccioval a távlatra, aztán az anatómiára rávezetni őket s később az antik ismeretével párosulva a Rafael és Michelangelo tökélyére emelni művészetüket. Óriási átalakulás tanui vagyunk a primitíveknél; az ő Krisztusuk nem a bizanciai rettenetes világbirója többé, hanem szelíd Megváltó, Madonnájuk nem hozzáférhetetlen égi királynő, hanem liliomtisztá, alázatos Szűz, — angyalaik pedig zenélő, boldog gyermekek, kik égi harsonákon trombitálják világgá a Szent Ferencz mennyei örömét.

Elhatott e trombitászó mihozzánk is a messze Magyarhonba s a kolostorok magányában esetet adott a kegyes szerzetesek kezébe. Ki volt a mi legelső festőnk? Ki volt a mi Anonymusunk? Pillantsunk be ama régi monostorok folyosóinak román vagy gót ívei alá, ott az imába mélyedten járkáló barátok közt sejtethetjük őt. Elvonulnak . . . vajjon melyikőjük az? A durva csuhától alig látni az arcukat . . . De különben hisz mindegy, a kik az akkori élet viharából ide a kolostorba menekültek, egyforma alázatos névtelenek akartak maradni mind. Odakint a *sacculum*-ban vétekek tombol az emberiség, dühöngnek a fékevesztett szenvedélyek: idebent Isten békeje honol s mily boldogság, az már előre megsemmisülni a mennyek jövendő káprázatában! A szigorú aszkézis lassan megtöri a lázadó testet; a sok bűjt, a magány, a vigiliák végre a látományok édes világára szabadítják fel a lelket. S íme a térdelő szerzetes előtt a cella fehér falai boldog jelenésekkel népesülnek meg. Égi fény kápráztatja el szemeit s ebből a glóriából a szerelmes Boldogasszony tekint le a megtérőre s nyujt védő kart feléje. . . .

Pulpitusuknál ülve, e látományokat, a szentek és angyalok seregeit festik meg a Trecento névtelenjei. Rendesen azon kezülik, hogy ájtatos kézzel aranyozzák ki a szent könyvek kezdőbetűit s félénk naturalizmussal rajzolnak beléjük jeleneteket az evangéliumokból, az Arany legendából, vagy a Szentek Életéből. Aztán ha priorjuk s a páterek tetszését megnyerik, nagyobb képekbe is bele mernek fogni. És észrevételül iskolák keletkeznek ebben az annyira elzárt egyházi légkörben. Vajjon kik lehettek a mi magyar Anonymusunk mesterei? Stílusa határozatlan, — még nehezen szabadul a bizantin formáktól s ha valaki hatással lehetett rá, úgy nem a távoli olaszok voltak azok, hanem a német primitívek. De ne bíráljuk, ne korholjuk, — csak dicsérjük őt. Mint Istennek alázatos szolgája, nem földi dicsőségért dolgozott ő, csak egy szerény kis helyért a mennyeknek országában. És ha ma elismerésünk fejében megkérdeznénk tőle a nevét, ő bizonyára tagadólag rázná a fejét, jutalmul csak annyit kérne, mint Beato Angelico: egy ájtatos imát a lelke üdvösségeért. . . .

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYNAK FÖLAJÁNJÁK A KERESZTIES HADAK FŐVEZÉRLÉTÉT

FESTETTE WEBER FERENC

A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM TULAJDONA

AQUILA JÁNOS

Ő a mi magyar Giotto-nk. Nála már határozott művészi egyéniséggel van dolgunk, sőt benne kell üdvözölnünk a XIV. század végén virágzott *dunántúli iskola* megalapítóját. Szemben a *sathmári* iskolával, melyben a vörös-barna színezés uralkodik s az alakzat kevésbé értelmes, Aquila mester iskolája a zöld és kék színezést kedveli s kiténik szigorú és kifejezéssel teli rajzával.

A viharos századok négy falusi templomot tartottak fenn számunkra, melyekben Aquila mester művészi csejeteinek a nyomára találhatunk. A Dunántúl nyugati sarkában van mind a négy helység: *Velemér, Martýánc és Tóthlak* Vas megyében, *Turnischa* pedig Zalában, — tegyük hozzá mindjárt, hogy e falfestmények felfedezésében és megtartásában legnagyobb érdeme Rómer Flórisnak van.

Kicsoda volt Aquila János? A martyánci templomban, mely a mester műveinek gyöngyét, a „Szent Márton halálát” foglalja magában, a képek feletti töredékes írásban azt olvassuk, hogy „az egyház 1392-ben Erasmus plébános idejében, *„per manus Joannis Aquile de Rakespurga oriundi*”: a regedei származású Aquila János kezei által építtetett”. Ebből már megtudjuk azt, hogy a mester korának elsőrangú mestereihez képest nemcsak festő, hanem egyszersmind építész, sőt valószínűleg szobrász is volt. A határszéli Regede vagy Radkersburg a XIV. század zavaros politikai viszonyainak a szempontjából alig tekinthető magyar városnak, de hogy Aquila János magyar volt s annak tartotta magát, az kiténik a vele méri templom egyik képéből, melyen a művész pajzsa felé lefestette önmagát és pedig magyaros kucsában, s a mi lényeges: *görbe* szittyá karddal. Az alak mellé kanyarodó szalagon ez áll: „*omnes sti orate pme Johanne Aquila pictore*: minden szentek imádkozzatok értem, Aquila János festőért”.

A címer, a lovagi öltözet és a kard azt igazolják, hogy itt nem valami közönséges festő mesteremberrel, hanem előkelő férfival van dolgunk, ki nyilván külföldön tanult, ott képezte magát mesterré, s aztán hazajöve lázas igyekezettel keresett tért tehetségének és dolgozott hallatlanul sokat. 1377-től 1392-ig legalább tizenöt évig dolgozott a Dunántúl nyugati részében s ha csak a maga építette négy templomot festette ki, már is emberfeletti munkát végzett. Kik lehettek a mesterei? Modora inkább németes, de tárgyainak felfogásán olykor olaszos latin befolyás érzik. Előszérterettel festi az evangelistákat és jelképes állataikat: a Márk stílizált oroszánját, a Lukács szárnyas tinóját; a leggyöngédebb bájjal ábrázolja a Boldogasszonyt s angyalait, főként Gábor arkangyalt, a mint a hit mérlegét tartja, melynek egyik serpenyőjében szent templomcska áll, másikat pedig a cifra ördögök „Sathánas és Belzebubh” hiába igyekeznek a pokol javára lerántani. De a mi magyar szempontunkból legérdekesebb a turnischai templom képsorozata, melyben a mester *Szent László legendáját* festi meg.

Mint egykor Giotto Szent Ferenc életének ábrázolásával vetette meg az olasz festészet alapját, úgy a mi Aquila Jánosunk a Szent László legenda művészi megteremtésével ad először nemzeti jelleget a magyar festészetnek. A Thuróczi krónikájának megfelelően epikus fejlődésben adja elő a szent király életét, melyben, természetesen, a kún rabló epizódja játssza a főszerepet. A kún a leánynyal menekül, Szent László rajta üt az erdőben, megvív vele, — a leány bevágja a rabló inát s mire a király legyőzi, ugyancsak ő sújt nyakára a bárdal. Jön aztán a nagy csata a kúnokkal, melyből a szent király az ország örömeire győztesen tér haza, hogy a további képeken templomokat alapítson s országos tanácskozásokon gondoskodik népéről. Tán naiv ez a kompozíció, de ne mosolyogjunk rajta: szent ereklyéje kell hogy maradjon ez magyar művészettörténetünknek. A turnischai ciklusban legdallásabb szent királyunk halála után még egyszer győz: művészetté emeli festésztünket.

MÁNYOKI ÁDÁM ÓNARCKÉPE

PANNONIAI MIHÁLY

Annak a palántának, melyet Aquila János ültetett, még mielőtt megerősödhetett volna, el kellett pusztulnia a XV. század elejének háborús viharaiiban. Mind fenyegetőbb lesz a török veszedelem, s a nemzet a jelen való eseményeitől nem ér rá, hogy a multak festett történeteiben gyönyörködjék. Mire dicső Hollós Mátásunk visszaszorítja a pogányt s hazánk, fájdalom, túlrövid időre, a legnemesebb renaissance művelődés otthonává válik, egészen megváltoznak a viszonyok. Esztetikai fejlődésünk elveszíti nemzeti jellegét, — kulturánk egészen elolaszosodik. Bonfinius és Galeotti Itália múzsáinak állítanak nálunk emléket, Baccio Cellini és Benedetto da Majano pedig a Lorenzo de' Medici ízlését terjesztik közöttünk. Mi lesz ez alatt a magyar tehetségekkel? Azt kell hinnünk, ezek az erősebb idegenek kiszorítják őket a tulajdon hazájukból, — legalább erre vall a Pannoniai Mihály példája. És a mi különös, ő oda menekült, a honnan a Hunyadiak olaszai jöttek: Itáliába. Ferrarában virágzott 1447 és 1470 között.

Életéről keveset tudunk. Voltaképp csak annyit, hogy ez a magyar ifjú Ferrarában tanult s aztán Borso herceg udvarában az Este-dinasztia dicsőségének szentelte ecsetjét. Cosimo Tura-val együtt részt vett a híres Palazzo Schiffanoja díszítésénél s a nagy terem freskóiban bizonyára ott van az ő művészi kezének is a nyoma. Ferrarában járva, eleget kerestem a Palazzo Schiffanojában a magyar ecset nyomát, sokszor eltűntem: vajjon azon a freskórészen, melyen maga a pompakedvelő Borso megjelenik, a kíséret ifjai közt a háttérben nem rejtőzik-e valahol a mi Pannoniai Mihályunk? . . . De hát a találgatások kódébe vesz itt minden. Egy azonban bizonyos, — ha sokat nem is tudunk felőle — az a fényes és rejtelmes ferrarai környezet, a melyben élt, a legfestőibb hátteret adja egyéniségének.

Pannoniai Mihály virágzása az Este-család két legdrámaibb hősnőjének, Parisina Malatesta-nak és Lucrezia Borgia-nak a kora közé esik. Ura Borso herceg, annak az öreg zsamoknak, III. Niccolò-nak, volt a fia, ki huszonhét éves ifjú nejét, a Byron Parisináját, rajtakapta egyik törvénytelen fiával, a huszonöt éves daliás Ugo-val s borzalmas fogság után mindkettőjüket lenyakasztatta a vár udvarán. Az Este-Castelloban, mely az olasz gothika komor remeke s ma is érintetlen göggel emelkedik ki a várat környező tó sötét vizéből, — ma is mutatják még a dráma emlékhelyeit: a rettenetes börtön hétszeres rácsos védett ablakréseit s a tőkét, melyről a szép Parisina feje lehullott. Kedvtelve képzelem el magamnak, hogy a hercegi előszobában, hol magyar mestertünk is bizonyára eleget várakozott, félve-suttogva mennyit beszélhettek erről az akkor még friss emlékü drámáról! Akkor bizonyára még több részletet tudhattak az udvarnokok a szegény szerelmesekről, akkor tán még egészen megvolt az emeleti lovagteremben az az áruló velencei tükör, melyben a vén férj az udvaron átról meglátta az ölelkező fiatalokat . . . Mindezekről sokat beszélhetne nekünk Pannoniai Mihály, — a renaissance nagy emberei közt bizonyára ismerte ő a ferrarai Savonarolát is. Cserében viszont mi megsughatnók neki, hogy pár évttel távozása után milyen ezeregyéjszakai pompával vonult be a Parisina hálószobájába az a másik hősnő, Lucrezia Borgia, s hogy a VI. Sándor pápa szörnyleánya mint lett itt e komor várban azzá az erényes, szelid asszonynya, kinek szőke haját olyan rajongó alázattal dicsőíti Bembo bibornok latin verseiben . . .

Pannoniai Mihály „*Termékenység*” című képe mindenha egyik legértékesebb ereklyéje volt a régi Esterházy-képtárnak. Búzakalászszal feje körül ül trónján az istennő s almákkal évődő ámorok környezik őt. A ferrarai festőiskola sohse tudott nagyobb önállóságra vergődni s ezt a határozatlanságot, hogyne mondjuk, modorosságot látjuk ezen a festményen is. A képen alul a Borso herceg bizarr címerére ismerünk s mellette ezt az írást olvashatjuk: *Ex Michaela Pannonio*. Becses szavak, melyek XV. századunknak egy itáliai magyar mestert mentenek meg.

A RÁKÓCZIAK UDVARI FESTŐI

Írta: PEKAR GYULA

XIV. századunk végének primitívjeiben nemzeti magyar művészet keletkezését látjuk, — e kezdetnek azonban, fájdalom, nyomtalanul vesznie kellett a Zsigmond és I. Ulászló alatti háborús viharokban. XV. századunkban úgyszólván átmenet nélkül virradt ránk a Mátyás-kori renaissance napja s ennek káprázatában szükségképen el kellett homályosulnia az Aquila Jánosék emlékének. Bármennyire bámuljuk ezt a Mátyás-kori kulturát, művészettörténeti szempontból fájlalunk kell, hogy az idegen, olasz muzsák így félbeszakították művészetünknek szerves, nemzeti fejlődését. Idővel azonban a magyar génusz azért diadalmasan kibontakozhatott volna ez alól az idegen befolyás alól, csakhogy a Mátyás halálát követő örvényben pusztulnia kellett hazai művészetünk e második fellendülésének is. II. Ulászló alatt annak az Artós nevezetű békésmegyei fiúnak már idegenben kell mesterré lennie, hogy a németek halhatatlan DÜRER Albertjévé legyen . . . Jön Mohács és utána a százötven éves véres éjszaka, melyben csak a török kardok villanását látjuk a siralmas hazán át. Mire a XVII. század végén magyar művész újra ecsetet vehet a kezébe, akkor sem egy új Mátyás-kor békéje virrad ránk, hanem a legbúsabb, legszentebb szabadságharc előestéjén állunk. Ágyúdörgés közepette, a kuruc táborban festi meg Kupeczky János az ő híres „Tárogatóját”.

Van-e kép, mely daliasabb és búsabb érzelmeket tudna ébreszteni a magyar szívben? ott áll ez a tárogatós, sejtjük, a fejedelem sátra előtt, valamelyik május eszejének hajnalán, hogy az új hadi esztendő bekövetkeztét zengje ébredő felséges urának. Halljuk a szavát; hangszeréből azon a kétszáz esztendőn által is a régi, örökké új melankhóliával száll világgá a kuruc ének, melynek dallamában olyan szerető testvéreként ölelkeznek vitézség és bánat:

Rajtunk tenger a fegyver:
Mert a tokos német közöttünk hever;
Mutogatja magát mindég —
Mint egy gavallér:
Nemzetünket kinzó pallér;
Látod, mily kövér,
Bőriben sem fér,
Mégis többet kér! . . .
Alig vagyok országunkban
Miatta kenyér . . .

Zenekarával bizonyára segít ennek a tárogatósnak az udvari muzsikus, Barna Mihály, ki később, 1711-ben majd olyan keserves sírás közepette veti magát a lengyelbe bujdosó Rákóczi lábai elé és mondja neki: „mégysz, mégysz fölséges fejedelem, — itt hagyod a vagyont, keresed a nincsent! . . .” De most még felfelé halad a kurucok csillaga, most még jókedvvel ébred a tábor a diadalmas hadi esztendőre. A fejedelmi sátor körül a „Nemesi Társaság”, a „Gavallérok Compániájának” ifjú, nemes testőrei öröködnék. Égszín dolmányukon, narancsszín pantallérukon és Szentháromság-kokárdájukon tetszelegve ragyog a fölkelő nap. Alezredesük, báró Kemény Simon mégyen be először felkölteni a fejedelmet, utána Bercsényi és a vitéz magyarok többi vezérei . . . A régi magyar fényesség, a Rákóczi-pompa ünneplő napja ez, — tán bizony

épp az a lakomás nap, melyen ebédre háromszázhatvanhat tál étel került a fejedelem asztalára. Hiszszük, hogy ezen az ebéden a vitéz urak közt ott ültek a Rákóczi udvari festői is, ha nem is az első táblánál, a fejedelmi sorban, de tán a Vay Ádám udvari marsall uralmának második táblájánál, vagy legrosszabb esetben az Ottlyk György uram főudvarmesteri harmadik asztalánál. Mert hisz a mit annyi nemes és vitézi tulajdonai mellett az utókor tán el is feled, II. Rákóczi Ferenc nagy mecenása volt minden művészetnek.

A fejedelem ifjú korában tudvalegőleg hosszabb ideig tartózkodott Olaszországban s itt lett a festészetnek nemcsak lelkes barátja, hanem alapos ismerője is. Az erősen katolikus Forgách Simon generális még a szemére veti, hogy „a fejedelem úr nem jó pápista, mert ha templomba megy, a helyett, hogy a szentképeket áhítattal imádná: kritizálja, hogy hogyan vannak írva” . . . De nem kell ebből azt következtetnünk, mintha az akkori magyar főuraknál hiányzott volna a műizlés. Mikor Rákóczi a vezérlő szerepet elvállalja, udvarának nagyaiban lelkes műbarátokat lát maga körül. A generalísimus, gróf Bercsényi Miklós kitünő tudós, bár korához képest olykor babonás occultista, ki a löcsei kalendáriom „V. C.” napjaiból szívesen következtet a „*Vincit Curutz*”-ra, a bajjóslatú S. S. napokból pedig a „*Suprat Soldat*”-ra, vagyis a császáriak esetleges győzelmére, de üres óráiban mindenkefelett nagy műbarát ő. Ungvári kastélya könyvtár, festmények és műtárgyak dögében vetekedhetik a Bourbon-hercegek gyűjteményeivel: valóságos múzeum. Gr. Forgách Simon galgóci s gr. Csáky Mihály szépei várai nem sokban állanak hátrább, nemkülönben az Esterházyak, Barkóczyak, Andrásyok, Koháryak, Károlyiak és Héderváry-Viczayak kastélyai.

Csak természetes, hogy ilyen környezetben a fejedelem Mars viharai közepette nem feledkezhetik meg a muzsákról. A francia VAROU DÁNIEL-ben, DEBRECENI ÖTVÖS ANDRÁS-ban és OCSOVAY DÁNIEL-ben a legjelesebb matrice-készítőket, vagyis „példa-metszőket” gyűjti maga köré s nagy pénzekkel jutalmazza őket. Szereti a vésett díszköveket, a cameákat. Az európai híró KUPECZKY JÁNOS (1667—1740.) már a fejedelem atyjának, öreg Rákóczi Ferencnek volt az udvari festője, ő maga a háború alatt még MÁNYOKI ÁDÁM-ot (1678—1757.) vette magához udvari képviselőül s teljes ellátásán kívül 900 frt évi fizetéssel jutalmazta. Csak mellesleg említjük fel, hogy a fejedelem BOGDÁN GÖTTLIEB JAKAB jeles kassai festőt egy tokaji szőlővel ajándékozta meg s MINDSZENTHY MIHÁLY egri és MEDICZKY LÁSZLÓ belényesi lengyel festővel is dolgoztatott. A czímer- és zászlófestészetben egy névtelen kis-szebeni művész jeleskedett.

Kupeczky az erősebb tehetség, de mellette a Mányoki ritka arcképei ma is becses kincsei főleg a külföldi múzeumoknak. Nálunk alig maradt festménye; a Radvánszky-család zólyom-radványi kastélyában őrzött Rákóczi-kép úgyszólván az egyetlen hiteles festmény, a mely e régi jeles festőtől hazánkban fent maradt. Ellenben a drezdai, schleisheimi és braunschweigi képtárak számos művét őrzik.

Maga a fejedelem volt az, ki a sárosmegyei, szokoljai születésű Mányoki Ádámot magasabb képzetetés végett külföldre küldte. Tanult Scheitz András hannoverai festőnél, majd Párisban Largittière-nél s utóbb Hollandiában. Mikor Rákóczi Lengyelországba menekült, ő maga volt az, ki kedvelt képviselőjét Ágost király kegyébe ajánlotta. Így lett Mányoky 1712-től lengyel királyi udvari festővé Varsóban s később 1757-ig III. Ágost szász király képviselőjává Drezdában. Tanulóvei a XVII. század végére esnek, de stílusa egészben arra a XVIII. századra vall, melyet a művészi teremtő erő hanyatlása s az ügyeskedő technika diadala jellemez. Akkorra már az utó-renaissance lendülete is elvész, a nemzeti iskolák jellemüket veszítik s a túlzó akadémiai nevelés hatása alatt a nemzetközi *routine* nyűgözi le a tehetségeket. Nincs erő többet a nagyobb kompozíciókra s Tiepolótól, a nagy Watteau-tól s Bouchertől eltekintve, a művészek a kevesebb képzelmet igénylő arcképfestésre adják magukat, kétségkívül nagyokká lesznek ebben, de egészben véve a rokokó-század nem a nagy *Szépnek*, hanem a kellemkedő *Csinosnak* a százada: átmeneti kor, mely a XIX. század nagy művészeti forradalmát van hivatva előkészíteni.

Hanem azért továbbra is áhítattal állunk meg a Kupeczky *Tárogatósa* előtt. Hallgassuk panaszos énekét, mely olyan daliás-búsán zeng nekünk Rákócziról, Bercsényiről s a vitéz magyarok vezéről.

KUPECZKI JÁNOS ŐNARCKÉPE

FESTŐK ÉLETE

ÍRTÁK:

DINGA BÉLA

DÖMÖTÖR ISTVÁN

KOVÁCS ZOLTÁN

LONDESZ ELEK

TÁBORI RÓBERT

DEBRECENI MÉNES

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESTETTE WÁGNER SÁNDOR

ROMBAUER JÁNOS

Az idő tovaszállása immár romantikussá tette Rombauer János alakját. Romantikus voltát növeli az is, hogy érdekes művészpályájának történetét csak nagy vonásaiban ismerjük; maga nem gondoskodott arról, hogy lejegyezze élményeit az utókor számára s barátai között is csak egy akadt, a ki megírt róla egy-két adatot: Kazinczy Ferenc. Valódi művész módjára a műveiben örökölte meg pályáját s a kutatónak valóban nehéz munkát kell végeznie, ha az itt-ott felbukkanó, igen gyér számú adatokból meg akarja konstruálni ennek a művészpályának a külső történetét is. Egyedül Divald Kornél becses kutatásainak köszönhetjük, a mit Rombauer János életéről tudunk; az ő kutatásainak a „Művészet“-ben közzétett eredménye nyomán kell haladnunk ez érdekes művészpálya ismertetésénél.

Rombauer János 1782-ben született Lőcsén, a hol atyja asztalosmester volt. Ifjúságáról, tanulmányairól nem maradt fenn adat. Az életéről szóló első hiteles adat csak abból az időből való, a mikor jóval 1820 előtt Oroszországba költözött s ott a cár udvari festője lett, mint később Zichy Mihály mester. Már ekkor kiváló művész volt. Kazinczy Ferencnek 1825-ben Kiss Jánoshoz intézett leveléből is arra lehet következtetni, hogy Rombauer már 1820 előtt kint volt Oroszországban. Kazinczy — mint a levélből kiténik — régi jó ismerőse volt Rombauernek, a kit Eperjesen jártában, 1824 őszén, meglátogatott. Az ő közlése szerint a mester húsz esztendőt töltött Szentpétervárott.

Oroszországból 1824 tavaszán tért vissza hazájába Rombauer. Június havában hajóra ülve Lübeckbe ment, onnan pedig Drezdán és Bécsen keresztül Eperjesre érkezett, a hol az öcsce lakott. Podgyásza, a melyet Danzigból szállított szekéren, még nem érkezett meg Kazinczy látogatásakor. Festményeit, köztük Fessler történettudósunk arcképét, sem mutathatta meg tehát vendégének. A kalandos sorsú Fesslert, a ki Oroszországban evangélikus püspök volt, nagy szeretettel festhette Rombauer, mert meglepéssel mondotta Kazinczynak, hogy a kép igen jól találva. Ezt a képet, a mely most a Magyar Tudományos Akadémiában van, ki is állította a művész a Pesten rendezett első „Műkitétel“-en s a „Honművész“ dicsőretekkel emlékezik meg róla. Kazinczyt is lefestette Rombauer, de csak a maga számára.

Hazatérte után élete végéig Eperjesen lakott a művész s az egész országból igen sokan keresték fel őt megrendelésekkel. Igen sok arcképet festhetett a Divald adatai szerint, de korántsem annyit, mint Oroszországban. Sajnos, Oroszországban festett képei közül csak néhányról tudunk. Alkalmasint az orosz cári család képtárában van a többi. Hazahozott képei között van egy gyönyörűen kidolgozott mellkép, mely pártfogóját, I. Sándor cárt, ábrázolja, arany vállrojtos, vörös hajtóka, kék tábornoki kabátban. Egyik Oroszországban festett képe, mely Krisztus feltámadását ábrázolja, Bártfufürdőn van a Mókus-villában.

Rombauer itthon festett művei közül mintegy négyszáz arcképet sikerült felfedeznie Divaldnak. E képek nagyrésze szépebbé családok birtokában van s a család egyik-másik régi tagját ábrázolja.

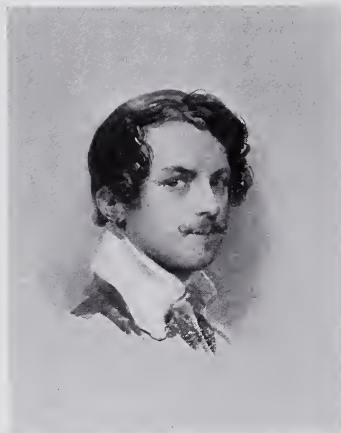
A mester személyes ismerősei közül ma is él Eperjesen Hegedűs Ferenc szobafestő és egyházi, a ki tizenhat esztendőskorában festéktörő legénye volt. Ő beszélte Divaldnak, hogy Rombauer alacsony termetű, borotvált képű, kissé kövér ember volt. Mindenkiel rendkívül udvariasan bánt s jó módban, finom kedvteléseknek élt. Feleségével, a ki Szentpétervárról hozott, mindig franciául beszélt s igen gyöngéden bánt vele. Ez utóbbit bizonyítja az 1842-ben elhunyt asszony sírkövének német felirata is, a melynek értelme az, hogy a szerelem tette az asszony hazájává az idegen országot s hogy azután hogy meghalt, férjének még a haza is számkivetés helye lett. Egyetlen gyermeke volt a mesternek, egy Matild Regina nevű leány, a ki azonban szintén elvesztett; tizenkilenc esztendőskorában halt meg tüdővészben.

A művész most egyedül maradt öregségében; senkije sem maradt Eperjesen, mert egyetlen hozzátartozója, Rombauer (később Romlaki) Gusztáv nevű unokaöccse is Pestre költözött. Elhagyatottságában érte hirtelen halála, éppen azon a napon, a mikor Eperjes örömmámorban úszott a branyickói diadal hírére. Az eperjesi temetőben helyezték örök nyugalomra; sírja, sajnos, jeltelen maradt. Halálát az eperjesi evangélikus anyakönyvben ekképen örökíti meg a bejegyzés: „1849 február 12-én elhalt, 1849 február 14-én eltemettetett Rombauer János festész, az orosz császári művészeti akadémiának Szentpétervárott tagja. Lőcsei születésű 67 éves. Elhalt: gutaütésben“. Az eperjesi Széchenyi-kör 1904-ben rendezett kiállításán Rombauer megszerezhető műveit is bemutatta.

L. E.

BROCKY KÁROLY

BROCKY KÁROLY ÖNARCKÉPE
ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Ez a rendkívüli talentummal megáldott magyar művész ama kevesek közül való, a kik nemcsak idehaza nagyok, hanem a külföldön is, mint Markó, Munkácsy és Zichy Mihály. Az igazi nagy festők közé emelkedett a külföldön, becsületet szerezve magyar voltának.

Életében igen sok a regényes motívum. Ifjúsága tele volt küzdelemmel s nyomorúságban volt része bőven. Rendkívül kellett szeretnie a művészetet s rendkívüli akaraterővel kellett bírnia, hogy sok nyomorúsága kezdetben nem riasztotta el pályájától. Temesvárott született 1807-ben s hogy korán árvaságra jutott — borbélyinasnak adta a gyámja. Mesterét azonban otthagytta s egy ideig vándorszínészekkel kóborolt, majd Bécsbe ment s ott a festőiskola tanulója lett. Keserves nélkülözések között tengette Bécsben az életét s hosszú évek múltán, a mikor már hírneves és vagyonos művész volt Londonban, boldogan mondotta egy alkalommal az emigrans Rónay Jácintnak:

— Ha körülnézek szobámban, alig bírom elhiteni magammal, hogy ez mind a sajátom; hogy az a kis elhagyott fiú, a ki egykor éhesen, rongyosan járt Bécs utcáin, most háziúr!

Bécsben sok nyomorúsága ellenére is nagy szorgalommal tanult s díszévé vált a festőiskolának. Az iskolai tanulás bevégezése után Olaszországba ment s itt leginkább a nagymesterek képeit tanulmányozta és másolgatta. Eredeti rajzokkal és festményekkel is megszaporodott a gyűjteménye, a mely Bécsbe való visszatérése után hamarosan hírnevessé tette. Most már módjában volt, hogy műtermet rendezzen be, a melyben azután az udvar tagjai is megfordultak. Meghívták a Burgba is s I. Ferencet több ízben lefestette természet után s Montleart hercegnőről festett remek miniatűrjével végleg megállapította művészi hírnevét. Daffinger tanár, a híres miniaturista jóakaratóból számos megrendelésre tett szert s

miután nem kellett többé küzdenie a szegénységgel, Párisba ment ismereteinek gyarapítása végett. A párisi képtárakban újból hozzálatott a nagymesterek műveinek tanulmányozásához és másolásához s egy ilyen alkalommal — Paolo Veronese egyik képének másolása közben — keltette fel művésze iránt egy dús-gazdag angol főúrnak, Munro of Novarnak figyelmét.

A nagy műbarát Londonba vitte őt s a saját palotájában rendezett be számára műtermet, majd elvitte skóciai birtokára s itt számos gyönyörű akvarellt festetett vele a melankólikus hangulatot keltő tájakról. Londonban pártfogója révén megismerkedett Colnaghival, a híres műárrással s az angol arisztokrácia számos tagjával is. Hirneve különösen nagybecsű illuminált krétarajzai révén egyre növekedett s az akvarellfestők királyi akadémiaja megválasztotta tagjává. S mikor lefestette a Hamilton-családot és Charlotte Talbot ladyt, a királyi udvar is figyelmessé lett rá s megnyílt az útja a királyi palotába is. Számos képet festett a királyi család számára is, a melynek mindenkor szívesen látott vendége volt.

Egy verzió szerint halála előtt néhány évvel különös módon vesztette el a királyi család kegyét. Nagyon egyenes, szókimondó ember volt s nem igen alkalmazkodott az etikethez. Volt rá eset, hogy Viktória királynő meghívására kereken kijelentette, hogy ő a kitűzött napon nem jelenhet meg előtte, mert éppen akkor más dolga van. Az angol udvarban, a hol pedig el sem tudták képzelni, hogy valaki ne teljesítse a királynő kívánását, nem nehezelték meg a művészre; művészi különösségnek tekintették etikettellenes viselkedését. De egy más alkalommal már nem voltak ilyen elnézőek vele szemben. A királynő egy izben azt az óhaját fejezte ki előtte, hogy rajzolja le a gyermek trónörökösöt. A művész erre megjegyezte, hogy gyermeket nem érdemes festeni, mert minden gyermek arca egyforma. Ez a válasza bezárta előtte a királyi palota kapuját; többé nem hívták meg az udvarhoz s az angol arisztokrácia is meghidegült iránta.

Állítólag a mitologiai képein szereplő alakok meztelensége is bántotta a kegyeskedő angolokat s a mester ezután egyre kevesebb megrendelést kapott. Angol életírója közli ezeket az adatokat, de nem bizonyos, hogy megfelelnek a valóságnak. Hiszen élete végefelé is különös kegyében részesítette őt betegsége alatt a királyi család. Ezt bizonyítja a következő epizód, a melyet Rónay Jácint jegyzett le naplójában: „Ebédem voltam Brockynál s már végeztünk, midőn Prince Albert egyik főembere, Majer, a híres Winterhalter festővel beköszöntött. „Azért jöttünk — mondották a vendégek — hogy őnt a szabadba vigyük; a herceg kocsija a ház előtt áll, készüljön“. Brocky távozott, hogy áttöltözködjék . . . „Bocsásson meg, hogy zavarom a társaságot — mondotta most Winterhalter én hozzám fordulva — de e férfiút meg kell mentenünk. Alig ismerek rajzolóit, a ki ügyességbe mérközhetnek vele. Neki szép jövője van. Íme, alig hat éve, hogy meglepő kréta- és akvarellművei után olajban fest s már a legjobbak közé küzdötte fel magát“.

Brocky az idegenben sem feledkezett meg hazájáról. Több képét azért nem adta el semmiáron, mert hazájának szánta. A „Kánai menyegző“-t meg akarta venni tőle az angol királynő, de ő nyomban kijelentette:

— Ezt a képet hazám számára festettem.

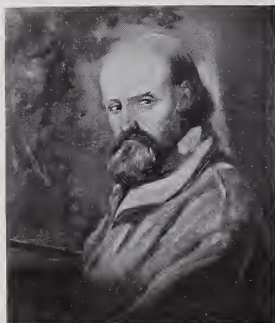
Végrendeletében csakugyan hazájának hagyta ezt a képet Kmetty tábornok és Mészáros Lázár arc-képével, továbbá „Venus és Kupidó“ című festményével együtt. Ez utóbbi festményt, mely ott függött ebédüljében, különösen kedvelte; csak azt jegyezte meg róla nem egyszer, hogy bár elreptülne Kupidó a festményről. Vázlatkönyve, a melyben színesen vetette a lapokra festményeinek kompozícióit, szintén hazakerült s most az Országos Képtárban van. A késmárki evangélikus templom számára is festett egy nagyszabású oltárképet. Ezenkívül háromszáz font sterlinget hagyott a késmárki Lyceumnak.

Halála előtt fájdalmasan panaszkodott a körülötte levő magyar barátainak, hogy most kell megválnia a világtól, a mikor annyi szenvedés után végre jó sorsba jutott. Betegségén azonban nem lehetett segíteni. A nagy művész 1855 július 8-án meghalt s a londoni Kensall-Green-sírkertben helyezték örök nyugalomra.

L. E.

MARKÓ KÁROLY

MARKÓ KÁROLY ÖNARCKÉPE
ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

A magyar művészet egyik büszkesége Markó Károly, a kit nagy alkotótehetségén kívül mélyérzésű, poétikus lélekkel áldott meg az ég. Sajnos, nemcsak gyönyörűségeit érezte ritka művészpályájának, hanem a keserveit is, a melyekben bőven volt része ifjúságától kezdve élete végéig. A sors már pályája kezdetén ezer csapást mért rá s mikor Markó mérnöki oklevélét örökre félretette, hogy a művészetnek áldozza egész életét, mindjárt kezdetben seregestől szálltak rá az élet gondjai. Huszonnyolc éves volt, a mikor 1818-ban Pestre jött s megkezdte művészpályáját, a melynek szeretete már gyermekora óta égett lelkében. Pesten feltűnést keltett rajzaival s szerencsére hamarosan akadtak jóbarátai, a kik egyengetni kezdték az útját nagy művészi céljainak elérésére. Barátainak segítsége, támogatása valóságos áldás volt számára, mert zárkozottsága, szerénysége s az életben való tapasztalatlansága miatt a maga erejéből aligha tudott volna megküzdeni a kezdet nehézségeivel.

Barátainak támogatásával Bécsbe költözött s az ottani művészeti akadémián képezte magát. A művészpálya küzdelmeit hamarosan megismerte itt, mert egy év multán, a miért megházasodott, barátai megrehezteltek rá s megvonták tőle a pénzbeli segítséget. Azt hitték, hogy

a házasság gondjai meg fogják akasztani fejlődésében s nem érdemes többé a támogatásra, hiszen úgysem lesz belőle semmi. S valóban nagy művészléleknek kellett lakoznia benne, hogy a házassága után következő nehéz napok nélkülözései és lélekölő gondjai között sem tért el céljától s lelke üdeségét teljesen megőrizte a művészet számára. Tizenhárom esztendeig nyomorgott Bécsben s nem egyszer művészetével ellenkező, alacsonyrendű munkát kellett végeznie, hogy családjának kenyeret szerezzen. Maga mondotta el később, hogy bécsi tartózkodása alatt családjának gyakran nem volt egyebe víznél és kenyérmél, sőt egyszer egy egész napon még kenyérük sem volt.

Sorsa akkor kezdett jobbra fordulni, a mikor Olaszországba költözött, habár itt sok volt a gondja élete végéig. A campagnaai művésztelepen hamarosan megismerték nagy tehetségét s bőven volt része elismerésben és diadalban. Művészársai mestertitkok tekintették őt s maga Koch, a hírneves német művész is az ő fejére tette azt az ezüst koronát, a melyet ötven éves művészbüszümében adtak neki a fiatal festőművészek.

Rómából betegeskedése miatt a san-giulianosi kies fürdőbe, majd Pizába, innen pedig II. Lipót toscanai nagyherceg meghívására Firenzébe helyezte át műtermét. A nagyherceg a kormánypalotában akart számára helyet adni, de ő féltette függetlenségét s nem fogadta el az ajánlatot.

Firenzét különben sem szerette s mindig valami csöndes, természeti szépségekben gazdag falucskába vágyott, a hol semmi sem zavarhatja meg művészetét. Nagy volt tehát az öröme, a mikor egyik legelkesebb tisztelője, gróf Gherardesca Ugolina, felajánlotta neki lakóhelyül apegii villáját, mely valóban művésznek való festői vidéken fekszik. Tizenhárom esztendő telt itt boldog magánosságban, egész seregét alkotva a remekműveknek. Képei, a melyeken a természeti klasszikus szépségeit festette meg mélységes költői lélekkel, világszerte híresek és keresettek voltak s mégsem tudott vagyont szerezni, sőt az anyagi gondoktól sem menekedett meg soha. Nem tudott bánni a pénzzel s jótékonyága is határtalan volt. Megható és jellemző, a mit egyik barátjának írt: „Őn folyvást a takarékoságot ajánlja, holott az egész hónapban nincs annyi pénzem, a mennyit egy fahíno is eljátszhatik a lotterian”.

Aggságában számos kitüntetés érte; tanári oklevéllel tüntette ki a firenzei, a bécsi, az arezói és a rio-de-janeirói akadémia, a Magyar Tudományos Akadémia pedig levelező tagjává választotta meg. Itthon, a mikor harmincesztendei távollét után három napra hazajött, rajongással ünnepelték.

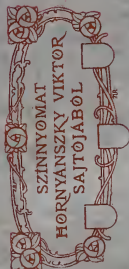
Élete utolsó éveiben meglepte a hazaköltözés vágya, mely azonban nem valósult meg soha. Apegibe való visszatérése után hét év mulva, 1860 november 20-án meghalt s Antellában aluszsa örök álmát. Ha maga nem is jöhetett haza, remekműveinek nagyrésze visszakerült hozzánk s a Magyar Nemzeti Múzeum képtárában terjeszti nemzedékről-nemzedékre a szép kultuszát. A nagy művész fiai — ifjú Markó Károly és Markó András — szintén festőművészek voltak.

L. E.

ZRINYI ILONA A VIZSGALÓBIRÓ ELŐTT MUNKÁCS VÁRÁBAN

FESTETTE MADARÁSZ VIKTOR
A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONÁRA

BARABÁS MIKLÓS

BARABÁS MIKLÓS ÖNARCKÉPE

Itt járt közöttünk még néhány esztendővel ezelőtt a magyar festőművészet patriarkája, Barabás Miklós. Mintha ma is látnánk örökösen mosolygó, szelíd szemeit, mintha ma is csevegne még beszédes ajkával, félszázadnál jóval hosszabb időre terjedő pályájáról és emlékeiről. Élete valóban érdekes művész-élet volt, habár maga nem tartozott az „érdekes bohémek” közé, a kik külsőleg is kifejezést szeretnek adni művészvoltageknak. Nem a külsőségekben kereste a művészetet jellegzetességét, hanem magában a munkában, a művészetért való lelkesedésben. A Magyar Nemzeti Múzeumban levő, maga festette arcképén igazi mivoltában áll előttünk nyugodt, józanságra valló szelid tekintetével, otthoniasan, házi sapkával a fején s csibukkal a kezében. Szinte várjuk, hogy megszólal: „Hej, az én időmben, a mikor nem voltak körülöttünk minden vonalt megmagyarázó tudós professzorok, s magunknak kellett rájőnnünk a rajzolás meg a festés minden titkára” . . .

Valóban ritka tehetséggel volt megáldva, hogy gyermekkorának és ifjúságának mostohasága sem csábította el a bizonytalan jövőjű művészettől valami nyugodtalmas hivatalba vagy parókiába, a melyet iskolai tanulmányainak elvégzése után hamarosan megkapathatott volna. Mikor a

háromszéki Mártonfalváról, a hol 1810-ben született, szegény, árva fiúcska módjára egy kis batyúval bekerült a nagyenyedi kollégiumba, már ott derengett a lelkében a művészet szeretete s jobban szeretett bajlódni a rajzaival, mint a latin grammatikával. Diákoskodása alatt tömérdek nélkülözésben volt része, de minden nyomorúságáról megfeledkezett, ha rajzait dicsérették. Minden gyönyörűsége a rajzolás volt, mely még cipóra valót is hozott neki. Tanulótársait rajzolta le kezdetben, majd pusztán emlékezetből Katona Zsigmond és báró Kemény Simon arcképét is elkészítette mindenek nagy bámulatára. Az évekkel egyre növekedett benne a művészet szeretete, s végre elszánta magát és búcsút mondott az iskolának. 1828-ban Kolozsvárra ment, a hol egy Gentiluomo nevű olasz festőtől — a ki különben ének- és zongoratanítással foglalkozott — megtanulta az olajfestés elemeit, minthogy addig csak krétával rajzolt vagy vízfestményeket készített miniatűrben. A festékek neveivel is ekkor ismerkedett meg először. Nem volt ezután nyugta, a míg a bécsi Képzőművészeti Akadémiába nem jutott, hogy ott alaposan kiképezze magát a rajzolásban és a festésben. Igen nehezen jutott be a bécsi iskolába, mert az igazgató sehogysem akarta elhinni az apró legénykének, hogy ért a rajzoláshoz. Semmikép nem imponált neki a Barabás nagyenyedi bizonyítványa, a melyben holmi kitűnök és jelesek voltak a zsidó és a görög nyelvből. Rajziskolai bizonyítványt kért tőle előtanulmányairól, Barabás ekkor hazatért szállására s ott kréta-rajzot készített egy barátjától kölcsönkért Vénusz-szoborról. Elvitte a rajzot az igazgatóhoz, a ki sokáig gyönyörködött benne, majd megszólat német nyelven:

- Hol tanult?
- Sehól.
- Hát ezt ki rajzolta?
- Én, igazgató úr.
- Úgy? Micsoda szemtelen hazugság ez.

Barabás kemény hangon jegyezte meg erre:

— Tisztelt igazgató úr, mi nem azért vagyunk itt, hogy abból vizsgáljunk, ki tud egymásnak nagyobb gorombaságot vágni a fejéhez.

Az igazgató most még jobban kijött a sodrából, s mérgesen rivalt rá az önrizetes magyar legénykére:

— Hogy mer olyasmit mondani, hogy ezt maga rajzolta?

Barabás tanukra hivatkozott.

— Itt nincs más bizonyíték — rivalt rá az igazgató — csak az, a mit itt az akadémiában rajzol.

— De ha alkalmat nem adnak rá, hogyan bizonyítsam be a tehetségemet?

A mérges ember ekkor felrántott a homlokára egy zöld szemárnýolót s kifelé indulva a szobából, rászólt Barabásra.

— Jöjjön utánam!

Barabás nemsokára ott ült az egyik teremben a többi tanuló között s hozzáfogott egy dombormű-minta lerajzolásához. A harmadik napon észreveszi, hogy az igazgató ott áll a háta megett és nézi a rajzot, majd megszólal:

— Mióta van maga itt?

— Három nap óta.

— Ki adta magának ezt a helyet?

— Saját maga, igazgató úr.

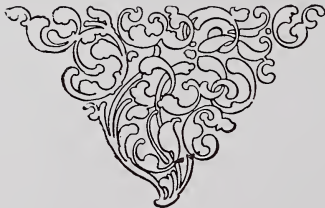
A mérges ember egyszerre szelíd arcot öltött s nagy jóakarattal kérdezett még egyet-mást Barabástól, majd meglepéddel távozott. Most már kedves emberévé vált a magyar legényke, s ezután nagy igyekezettel buzgólkodott a tanításán.

Barabás nagy szegénységben élt Bécsben, de erős akaratával és a művészet iránt érzett nagy szeretetével minden akadályt legyőzött. Mikor Bécsből — 1830-ban — visszatért Kolozsvárra, már egész Erdélyben nagy volt a híre a művészetének. Sok arcképet festett s Szebenben, később pedig Bukarestben is hosszabb időt töltött mint keresett művész. Bukarestben Kisselev tábornok pártfogása révén dívatos arcképfestő lett és sok pénzt keresett. Mójában volt most már az is, hogy megvalósítsa régi vágyát s Olaszországban folytassa tanulmányait. 1834-ben már a velencei képtárakban mázolgatta nagy mesterek alkotásait, majd Bolognába, Firenzébe, Rómába és Nápolyba ment, s tapasztalatokkal gazdagon tért haza 1835-ben.

Ettől kezdve ő lett a legkeresettebb magyar arcképfestő s évről-évre igen sok kiváló ember arcképet festette meg, köztük báró Wesselényi Miklósét, Vörösmarty Mihályét, Petőfi Sándorét, gróf Széchenyi Istvánét és Arany Jánosét. 1840-ben végleg megtelepedett Pesten s a következő évben családot alapított; feleségül vette a konstanzi születésű Bois de Chesne Zsuzsannát. Anyagi gondoktól menten, teljesen művészetének szentelhette ezután az életét, a melynek nem voltak ugyan izgalmas külső eseményei, de annál több volt benne a művészet nyomán járó siker és elismerés. Az arcképeken kívül számos zsánerképet is festett, a melyek közül egyike a legnépszerűbbeknek a „Menyasszony megérkezése“. A „Vándor cigányok“ címűt Petőfi is megénekelte. Bámulatos memóriája volt; a többi közt egyszer harminchét év múltán festett meg emlékezetből egy arcképet.

Barabás hosszú művészlete folyamán a művészet elméleti részével is foglalkozott, s ebbeli irodalmi munkásságáért levelező tagjává választotta meg a Magyar Tudományos Akadémia. 1877-ben ünnepelte meg ötvenéves művészi jubileumát s ezután is fiatalos buzgósággal festett, a míg — 1898 febr. 12-én — a halál ki nem vette kezéből az ecsetet. Istenáldotta magyar művész volt s mindig legjobbaink között fogják emlegetni a nevét.

L. E.

EGRI NŐK RÉSZT VESZNEK EGER VÁRÁNAK VÉDELMÉBEN

FESTETTE SZÉKELY BERTALAN

MARASTONI JAKAB

Marastoni Jakab

A mult század negyvenes-ötvenes éveiben nagy szerepe volt Marastoni Jakabnak a pesti képzőművészeti mozgalmakban s az ő nevéhez fűződik az első magyar képzőművészeti iskola megalapítása. Olasz ember volt; Velencében született 1810-ben, s a század harmincas éveinek végén telepedett meg Pesten. Itt aztán a magunkénak vallottuk.

Eleinte arcképfestéssel foglalkozott, majd megnyitotta képzőművészeti iskoláját a Nagyhid-utcai Weisz-féle ház harmadik emeletén. A lelkes hazafiak nagy örömmel pártfogolták vállalkozását. Pártfogói között volt József nádor is. Kilenc termet foglalt el az iskola, melyet bőven ellátott Marastoni mintarajzokkal, nagy mesterek műveinek másolatával, építészeti mintákkal, domborművekkel és gipszöntvényekkel. Ezeknek nagy részét még Velencében gyűjtötte, de számos mintalapot maga rajzolt. Lelkes ünnepség keretében nyílt meg az iskola s Marastonit valósággal országszerte ünnepezték. Szegény magyar ifjakat ingyen vett fel iskolájába s ezért Pest városa díszpolgárává választotta meg.

Hanem az iskola nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Kezdetben harminckilenc tanítványa volt, de ezek közül csak tíz fizette meg a tanítás díját s Marastoni, a ki a pénzre is sokat adott, hamarosan belátta, hogy vállalkozása nem a szerencsésebbek közül való. Csak nagy áldozatokkal tarthatta fenn az iskoláját.

Az iskolát, mint Szana Tamás kutatásából tudjuk, csakis úgy lehetett valahogy fentartani, hogy külön társulat alakult, a mely a gyámolítását magára vállalta. S ez a társulat hamarosan kibővítette a maga programját. Kiállításokat, vagy a hogy akkor hívták, műkitételeket rendezett. Az iskolát a nagy közönség jó ideig olyan műhelynek tartotta és mondotta, a melyben «festőinasok» tanulnak, hogy legényekké tanuljanak ki, s majdan mesterekké lehessenek. A festőinasok közt volt Zichy Mihály és Lotz Károly is; és közöttük volt a nemrég meghalt Szemlér Mihály is, a ki mestere nyomdokaiban járva, jórészt az ő pedagógiai rendszerét is követve, egész sor nemzedéket tanított rajzolásra és festésre. Az agg Grósz Béla is az inasok közé tartozott.

Betegeskedése miatt Marastoni 1850-ben visszavonult a tanítástól. Két év multán pedig végleg feloszlott az iskola, melynek berendezését a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezték el azzal a szándékkal, hogy a tervbe vett Nemzeti Festő-Akadémiában fogják majd értékesíteni.

Marastoni az arcképein kívül néhány zsánerképet is festett, a melyeket a pesti műkiállításokon mutatott be. Két zsánerképe: „A jó anya” és „A bölcsész” a bécsi műkiállításokon is figyelmet keltek. Festményeinél azonban sokkal többet érnek mintarajzai, a melyeket tanítványai számára készített, különben kortársai sem tartották őt valódi művésznek s inkább a nagy tapasztalatú „szakember”-t s a kitünő rajz- és festőtanárt becsülték meg benne.

A régi Pestnek igen érdekes és általánosan ismert alakja volt ez a „talián piktor”, a kit akkori íróink, művészeink, politikusaink és egyéb nevezetes embereink majdnem valamennyien barátaik közé számítottak. Rendkívül szeretetre méltó, eleven temperamentumu ember volt s a míg betegeskedése otthon ülésre nem kényszerítette, járt-kelt társaságból-társaságba, s nagy hévvel agítált a művészet érdekében — s le akart festeni mindenkit. Ha valami mozgalom indult meg, ebben mindig vezető szerephez jutott s véleménye mindig nyomós volt a magyar művészet föllendítésén szorgalmaskodó régi jó táblabíráink előtt. S ki venné tőle rossz néven azt a kis hiúságot, hogy maga is nagyon buzgózkodott művész tekintélyének növelésén, s igen szerette, ha minél többet beszélnek és írnak róla? Ebben is ügyes ember volt s egy ízben megállapodott az „Ungar” című pesti német újság szerkesztőjével. Kleinnal, hogy lefesti térképben, ha ezért százhusz dicsérő cikket ír róla. Az „Ungar” minden számában megjelent ezután egy egékig magasztaló cikk Marastoni művészetéről. A furfangos újságíró nagyon szerette volna mielőbb megkapni a képet s úgy akart kifogni Marastonin, hogy egy-egy számban hármat is kiadott a kialakudott

NYÁRI HANGULAT

SURÁNYI JÓZSEF GYŰJTEMÉNYÉBŐL

FESTETTE BRODSZKY SÁNDOR

cikkekből. Marastoni azonban még furfangosabb volt s az egy számban megjelent cikkeket egynek számította, s az ujságnak százhusz számában akarta látni a maga dicséretét. A képet egyébként már megfestette, s hogy az ujságíróval ezzel is izgassa: csak az egyik kezét hagyta meg körrajzban színezés nélkül, a míg a cikkek mind meg nem jelennek.

— Ik mak nikt fertig — jelentette ki olaszos németségével — bisz ez hundert szvázsig Artikel bringt! (Be nem fejezem addig, a míg százhusz cikket nem közöl!)

Klein dühösködött, de kénytelen volt engedelmeskedni, nehogy a már megjelent cikkek kárba vessezenek, s az „Ungar“ olvasói akár belebetegedhettek akkoriban a Marastoniról szóló mázsás dicséretnek olvasásába.

Marastoni Jakab 1860-ban halt meg Pesten. Fia, Marastoni József szintén festő volt, s különösen arcképeivel szerzett jó nevet.

L. E.

KISS BÁLINT

ERDEMES hely illeti meg ezt a művésznöket az úttörők között, a kiknek nem túlságosan tömör sorában főképp fáradhatatlan tevékenységével és lelkesedésével tűnik ki. A történelemből meríti lelkeségét és a történelem tanulságaival lelkesedést akar terjeszteni. Nevét már alig ismerik, de képei még megvannak a régi vidéki házakban.

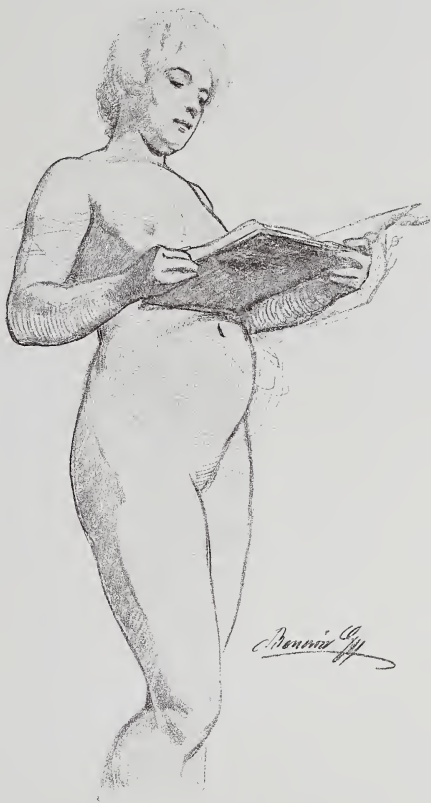
Kiss Bálint a múlt század elején született Szentesen, 1802 december 29-én. Szülővárosában, majd Temesvárot és Debrecenben járt iskolába. Szegény fiú volt s a biztos és nyugodalmat adó papí pályára készült. Nem a vallásos áhítat bírta a theologiai studiumra, hiszen fiatal lelkének minden vágyódása az akkor nem nagy becsületben álló művészi pálya felé vonzotta. Már theologus volt, de egyre küzdődött. A keserves, hosszas tusakodásnak az lett a vége, hogy az életét eldöntő lépést mégis csak megtette és 1826-ban elment Bécsbe a képzőművészeti akadémiára.

Négy évig tanult ott a rideg professoroknál és mesterei hatása végigvonul egész művészi pályáján. Kikerült az akadémiából és vándorútra kelt. Beutazta Svájcot, járt Német- és Olaszországban. Aztán hazajött és állandóan Pesten telepedett meg. Itt egyelőre arcképeket festett. Megrendelői főképp a főrangú világból valók voltak. A polgárság is juttatott neki egy-egy megrendelést. Sokat nem keresett, de a becsülete nagy volt. És kiterjesztette a munkásságát a festőművészet minden terére. Festett tájképet, genre-képet, állatképet, vallásos képet is. Csudásan termékeny volt s az akkori kritika véleménye szerint egyre inkább elmélyedt a művészetben.

A harmincas évek elején nagy feltűnést keltett Hunyadi János halálát ábrázoló képe. Hiszen a történelmi festés akkor nálunk új valami volt. S hogy sikert aratott: nagy kedvvel fordult a történelmi festészet felé. Így támadtak, még ugyan-csak a harmincas években, történelmi képei: „Dobó“, „II. Rákóczi Ferenc“, továbbá a regés „Osszián“ és „Fejér lovag“. De országra szóló hírt, országos hatást csak azzal az 1846-ban készült képével ért el, a mely azt a jelenetet ábrázolja, a mikor *Jabloneai Petes János* elbúcsúzik leányától a leopoldvári tömlőc ablakánál. A szabadságharc leveretése után, az elnyomatás keserves éveiben ez a kép, a melyben minden magyar ember a haza szomorú sorsának allegóriáját látta, a legnépszerűbb képek egyike lett s országszerte elterjedt számtalan másolatban. Eredetijét a Nemzeti Múzeum képtárában őrzik.

Említésre méltó alkotásai a történelmi festészet terén: *Hunyadi János*, a mint a rigómezei csata után rablók támadják meg; *Isabella királyné*, a mint a budai királyi palotában megszoztatja fiúgyermekét a török császár követe előtt, a ki kételkedett abban, hogy a trónnak csakugyan volna örököse; *Nagy Lajos*, midőn 1357-ben jádrai táborában fogadja a békéért könyörgő veneciai követtséget s a *Vérszerződés* című képe. E munkáin kívül 1858-ban Karácsonyi László számára tizenegy képet festett hazánk történetéből.

Népszerű festő volt, bár a kritika máris kikezdte és népszerűségének köszönhetette, hogy 1848-ban, mikor a Magyar Képtár — a Nemzeti Múzeum mostani képtárának alapja — létrejött, őt nevezték ki a felügyelőjévé és rendezőjévé. Később, 1847-ig, a képtár őrje lett és egyúttal megbízást kapott, hogy a fiatalabb festőket a képtár egyik mellékter-

AKT-VÁZLAT

RAJZOLTA
BENCZÜR GYULA

mében művészetükben oktassa. Ő ennek a hivatásának lelkiismeretesen igyekezett megfelelni és mindenkéltől tanítványai számára kézikönyvet is írt.

Az arcképek közül, a melyeket a harmincas évek vége felé festett, a Tisza-családot ábrázoló nagy csoportképe a legnevezetesebb.

A Műgyesület első kiállításán *Falusi vacsora* című genre képével szerepelt, a melynek tárgyát a csongrádmezei népéletből merítette. De fölkereste ecsetjével hazánk más vidékeit is, hogy népének világában festői témát keressen. A bécsi iskola tanításait híven betartotta ezekben a képekben is. „Szegény özvegy”, „Erdőszállás tüzelgető utazó parasztok”, „Eltvedt huszár-előőr”, „Magyar fuvaros nyomorúsága” címen száraz, németes jelmezképeket festett a magyar nép életéből. Keze alól kerültek ki a József nádor tiszteletére rendezett jász-kún ünnepegek rajzai is, a melyek később könyvformákban is megjelentek.

Sokat beszéltek annak idején nagy allegorikus művéről, a melynek tárgya: *A halhatatlanság reménye*. Azt akarta ezen a képen nagy akarózással, de primitív allegoriával feltüntetni, hogy a különböző népek hogyan fejezik ki hitüket a halhatatlanságban. Hanem ez a képe, mint Szana Tamás írja, még az egykorú kritikát sem elégítette ki.

Egész képtárt festett össze négy évtized alatt ez a fáradhatatlan festő. Már elhaladt fölötte az idő, új művészet hódította meg a nemzetet, a mikor az öreg úr pesti otthonában, 1868 január 27-én meghalt. A művészet talán észre se vette, hogy legfáradhatatlanabb művelőjének kezéből kiragadta az ecsetet a halál. A műtörténelem a nemzeti kegyelet buzdítására meg fogja őrizni az emlékét.

K. Z.

CANZI ÉS HEINRICH EDE

Z ötvenes-hatvanas években sok idegen festő jött Magyarországra, de csak néhányan maradtak itt véglegesen. Ezek közül való volt CANZI Ágoston, a maga korában jónévű arckép- és zsánerfestő, a ki megtelepedett Pesten s megszerette a magyarokat, itt is maradt élete végeig. A Bécs melletti Badenben született s a stuttgarti művészakadémiában tanult, később tizenöt esztendeig lakott Párisban, a hol Jngrès műtermében képezte magát. Párisban szélesebb körű hírnévre tett szert s 1838-ban ő kapta meg a művészet nagy aranyérmét. 1846-ban költözött Pestre, miután egy ideig Stuttgartban és Bécsben élt. Nagyon megszerette a magyarokat s nem is kívánczolt innen sehova. Pesten megnősült s mint jónévű arcképfestő kereste a kenyerét, 1866-ban halt meg. Egykori feljegyzés azt mondja róla, hogy igen szerény, derék ember volt, a ki sohasem tolakodott mások elébe, hogy a maga hasznát keresse. Arcképei és magyar genre-képei szépen ki vannak dolgozva. „Váci szüret”-e országszerte híres kép volt.

A múlt század első felének magyar festői között nagy jövőt jósoltak az egykorú műkritikusok HEINRICH EDÉNEK. Ki tudja, hogy mi akadályozta meg tehetségének kifejlődését? Talán az élet gondjai, talán a sok küzdelem, a melyben a mostoha viszonyok között része lehetett. A Magyar Nemzeti Múzeumban levő egyetlen képe, a „Régiségbúvár”, igen figyelemre méltó művészi alkotás, s érthetővé teszi kortársai reménykedését.

Először az 1846-iki pesti műkiállításán keltett feltűnést két tanulmányfejjel s egy harcost ábrázoló festményvel. Egyik kritikusa Frankl, a „Sonntagblatt”-ban nem nagyon dicséri ugyan, de mint tehetséges kezdőnek fényes jövőt jósol neki. Heinrich ekkor Rómában tartózkodott s ott hosszabb ideig nagy szegénységben lehetett családjával együtt, mert 1851-ben a jószívű Markó Károly adott neki szállást a maga lakásán.

A Pesti Műgyesület 1847-iki műlapjával kapcsolatosan is emlegeti nevét a műtörténet. E műlap, mely Hunyady Mátyást ábrázolja, állítólag az ő munkája, de még igen kezdetleges a rajza. A Pesti Műgyesület is csak Geiger átdolgozásában adta ki. Különösen azt kifogásolták benne, hogy alakjainak arca nem magyaros. 1851 júliusában a Bécsi Műgyesület kiállításán is szerepel „Négy évszak” című festményével, melynek ára 150 forint volt. A bécsi kritikusoknak azonban nem nyerte meg a tetszését ez a képe.

Működéséről és életéről csak e kevés adatot jegyezte fel a műtörténet. Ki tudja, hogy milyen nagy művész-tragédia lappang az élete történetét elrejtő feledés mögött?

L. E.

I.

Ott ül a híres Petőfi!

II.

On az a híres Petőfi?

III.

Szervusz, híres Petőfi!

A KÉT VÉBER

ÉT jeles magyar festő viselte a Véber nevet. Az egyik Véber Henrik, a ki „az eszményítők kis csoportjába” tartozott s különösen portréival és történeti festményeivel szerzett hírnevet.

Pesten született 1818-ban. Apja, Véber Mihály, jómódú kereskedő volt s már korán módot adott neki arra, hogy hajlamát követve, jó mestereknél képezze magát a festészetben. Miután elvégezte a pesti gimnáziumot, egészen a festészetnek szentelte magát s 1835-ben a bécsi Képzőművészeti Akadémia tanítványa lett, s itt idővel dicséret bizonyítványt kapott, 1837-ben pedig megnyerte a báró Gundoli-féle első díjat. Ezután visszatért Pestre s itt egy esztendeig arcképeket festetgetett, majd Münchenbe ment, hogy az ottani képzőművészeti akadémián tovább képezze magát. Münchenben sokat tanult Corneliusától, Kaulbachtól, Schnorrtól s más kiváló festőktől, 1841-ben egy évre Tirolba és Svájcba ment, a hol tájképeket festett természet után, 1846-ban pedig megkezdte Rómában a nagy mesterek képeinek tanulmányozását. Itt készítette el a vázlatát „Korvin Mátyás bevonulása Budára” című óriás történeti képének, a melyet később a Magyar Képzőművészeti-Társaság jutalom gyanánt könyvatos reprodukcióban szétosztott tagjai között. Rómából való hazatérése után arcképeket, zsánereképeket és bibliai tárgyú képeket festett. Festményei közül legkiválóbbak a következők: „Dávid János magyar huszár”, „Salamon király a börtönben”, „Judit és Holofernes”, „Mátyás a juhászszal”, „Rebeka”, „Jézus a gyermekek között”, „V. Ferdinánd megkoronázása Pozsonyban”, „Géza választ a korona és a kard között”. Utolsó képét, a „Haldokló dalnok”-ot, már nem fejezhette be; gyakori betegeskedés után 1866-ban meghalt Budapesten. Képeit a rajz finomsága, az alakok ügyes elrendezése és a színek élénksége, frissessége jellemzi.

A másik Véber, a pécsi születésű Véber Ferenc is egyike volt a hatvanas-hetvenes évek jónevű festőinek. Apja, a ki jómódú pécsi kereskedő volt, őt is kereskedőnek szánta, habár soha sem gátolta meg abban, hogy kedve szerint éljen. Véber Ferenc férfikoráig családjá körében élt Pécsen, s ha néha-

napiján be is járt atyja üzletébe, a kereskedő-pályát soha sem tekintette életcéljának. Legörömebb rajzolgatással és festéssel töltötte az idejét, arra azonban sokáig nem gondolt, hogy a festésben alaposan kiképezze magát. Városzerte nagy népszerűségnek örvendett vidám kedélye és ezermester volta miatt. Ő volt az ifjúság vezére s minden mulatságot ő rendezett s minden műkedvelői előadáshoz ő festette a díszleteket és készítette a transparensokat. A maga multságára lefestette az ismerőseit s ajándék gyanánt egész csomó tájképet készített számukra.

Apja halála után egyszerre nagy változás történt a sorsában. Komolyan kezdett gondolkodni a jövőről s elhatározta, hogy professzionátus festő lesz. Bezárta az atyja boltját s örökségével Münchenbe költözött s beiratkozott Piloty tanár mesteriskolájába, a melynek csakhamar egyik legkitűnőbb tanulója lett. Különösen a történeti festést kedvelte s ezen a téren több figyelemre méltó alkotás őrizi a nevét. A történelmi festmények pesti pályázatán, 1873-ban, ő nyerte meg a harmadik díj gyanánt kitűzött ötven aranyat „Szent László” című képével. Legismertebb és legkiválóbb történeti képe, mely reprodukcióban országszerte elterjedt és nagy népszerűsége tett szert, a „Szigetvár utolsó percei” című műve. Drámai erővel állítja elénk ez a kép a hősi és

MÁTYÁS KIRÁLY A VADÁSZATRÓL HAZATÉR

A TÁRGYAKAT FESTEETTE LIGETI ANTAL, AZ ALAKOKAT WÁGNER SÁNDOR

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

elszánt magyar nőt, a ki a vár pincejében éppen akkor térdel le tüzes csóvával a puszkaporos hordók elé, a mikor a török martalócolt betörnek hozzá.

Érdekes, hogy Véber Ferenc, habár a legfenségesebb tragikái tárgyakat kedvelte s ecsetjével drámákat és tragédiákat szeretett alkotni, műtermén kívül maga volt a vidámság és a pajkosság. Pompás bohémtréfáit máig is emlegetik a müncheni művész-társaságban. Egy alkalommal egyik müncheni művész-társaság valami rongyos, torzonborz csavargót rendelt a műtermébe modell gyanánt. Már előre eldicsekedett barátainak, hogy milyen érdekes lesz az a tanulmányfej; hiszen, mióta a világ áll, nem volt még festőnek olyan művészi torzonborz modellja, mint az övé. Valami pálinkás bolt előtt akadt rá erre az elzüllött alakra. A csinytevő Véber, a mikor a torzonborz modell felfedezéséről értesült, nyomban kieszelte bohémtréfáját. Felkutatta a csavargót s azzal az ürügygel, hogy olyan elhagyott állapotban nem jelenhetik meg a műteremben, alaposan megnyiratta, megborítottatta és megmosdatta, sőt egy hosszú fekete kabátot is huzatot rá.

Másnap a festő izgatottan várta ritka modelljét, melynek látására egész sereg festőtársa gyűlt össze műtermében. Egyszerre kopogás hallatszik, majd belép a műterembe egy tisztes külsejű gentleman, a ki borotvált arcával, rövidre nyírt hajával és hosszú fekete kabátjában valami jámbor falusi tanítóhoz hasonlított. Mikor megkérdezték tőle, hogy mi járatan van, persze, azonnal kiderült Véber csinyje. A műteremben összegyűlt festők, a kik már előre értesültek a tréfáról, hatalmas kacagásban törtek ki, a megtréfált festő azonban rettenetesen dühösködött s napokig halálra kereste Vébert.

L. E.

LIGETI ANTAL

természetnek idealizáló, költői lelkű festője volt Ligeti Antal. Markó Károly művészi irányít követte mindvégig s maradandó becsű művekkel tette nevét ismeretessé a haza határain túl is. Az ő pályája is sok küzdelemmel kezdődött s Nagykárolyban, a hol 1823-ban született, csak rövid ideig tartó iskolai oktatást kapott, mert szegénysorsú szülei kereskedőnek adták Kolozsvárra. Gyermekkorától kezdve a rajzolás és a festegetés volt legnagyobb öröme s habár kilenc esztendőt töltött a kereskedő pályán, a más irányú foglalatosság egy pillanatra sem tudta feledtetni vele a régi vágyát: egyesedül festő akart lenni.

Végre megtette az új út felé vezető lépést; otthagyta a kereskedő pályát, mely pedig vagyonossággal és nyugodt étellel biztatta s huszonhárom éves korában, pénz és pártfogó nélkül, Olaszországba ment, hogy ott nagy mesterektől tanuljon. Olaszországban való bolyongásakor mindjárt kezdetben veszedelmes baleset érte. A Vesuvon két vípera támadta meg s az ellenük való védekezés és hátrálás közben egy szakadékbá bukott és összetörte magát. Hosszabb ideig nyomta az ágyat, s betegen érkezett meg Firenzébe is, a hol Markó Károlyt látogatta meg.

Markó jóakarattal figyelmeztette őt a rajzolásban való gyakorlatlanságára s azt a tanácsot adta neki, hogy menjen a müncheni képzőművészeti akadémiára. Ligeti megfogadta a tanácsot s csak müncheni tanulmányainak befejezése után tért vissza Markó mesterhez, a kinek művészete már kezdetben rendkívül nagy hatást tett rá. Firenzében azután mestere mellett képezte magát s a mikor — 1848-ban — a szabadságharc hírére hazatért, már kiválóbb tájfestőink közé sorozták. Mesteréhez zárkózott modorával, szerénységével és a művészet iránt való lángoló lelkesedésével is nagyon hasonlított.

A szabadságharc után, a melyben mint honvéd küzdött, visszatért mesteréhez, de most már csak rövid időre. Alig egy év múltán ismét haza jött, pedig ithon a szomorú társadalmi és politikai viszonyok nem kedveztek a művészetnek. Leginkább arcképfestéssel foglalkozott, eltérve eredeti irányától, az ideális tájképfestéstől. Kenyerét kellett megkeresnie az arcképekkel. Szerencsére, gróf Károlyi István még idejében pártfogásába vette s módot adott neki arra, hogy a Kelet természeti szépségeken gazdag vidékeken, Egyiptomban, Libanonban, Damaszkusban s a görög szigeteken hosszabb időt tölthessen művészetének élve. Egész csomó vázlattal tért haza s egy ideig pártfogójának főlti kastélyában festegetett, majd 1861-ben a

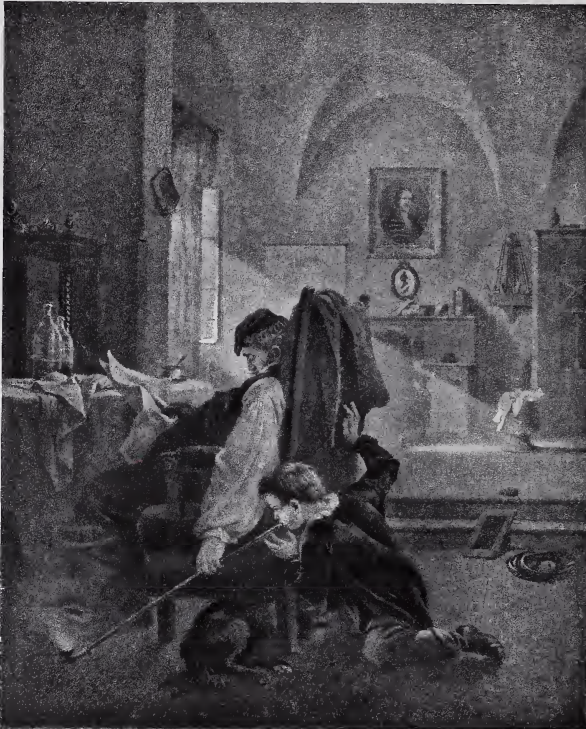
fővárosba költözött s most már gond nélkül élhetett művészetének. A keleti naptól megaranyozott, gyönyörű tájak egész sorát festette meg poetikus magyar tájakkal egyetemben.

Mint műértő is hasznos szolgálatot tett hazájának, a mikor — 1868-ban — kinevezték a Magyar Nemzeti Múzeum képtárának őrévé. Élete utolsó éveiben kezének reszketése miatt csak keveset festett s mikor torokbaja megtámadta, egészen le kellett mondania a munkáról. De azért mindennap feljárt műtermébe s régi vázlatait nézegette.

— Szeretem nézegetni rajzaimat — mondogatta — s ha műtermemben vagyok, képzeletemben valamennyi képem elvonul előttem.

Kínos szenvedés után 1890 január 5-én halt meg. A kerepesi-úti temetőben levő sírjára Donáth Gyula mintázott gyönyörű emléket.

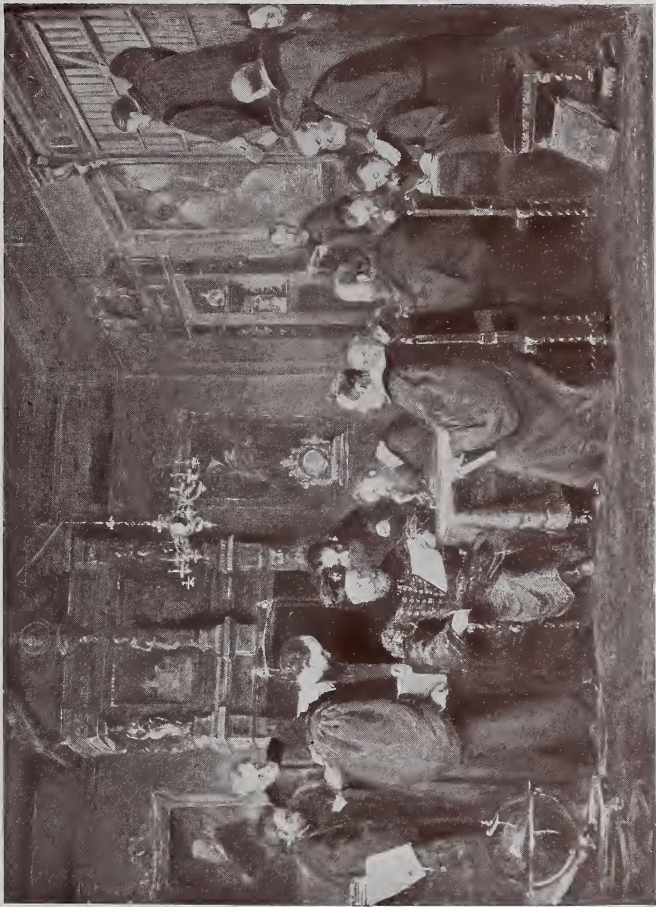
L. E.

TILTOTT GYŰMÖLCS

FESTETTE GREGUSS JÁNOS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

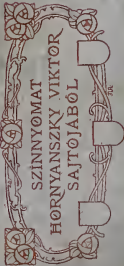
BETHLEN GÁBOR TUDÓSÁI KÖRÉBEN

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESTETTE DÓZSA GEZA

II. LAJOS HOLTTETÉSÉNEK FÖLTALÁLÁSA
A MOHÁCSI ÚTKÖZET UTÁN 1526-BAN
FESTETTE SZEKELY BERTALAN
A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

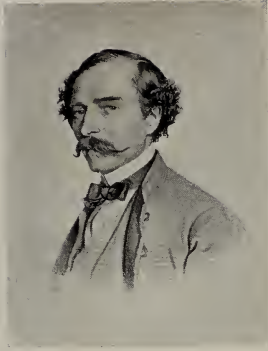

BORSOS JÓZSEF

József Borsos

A múlt század első felének magyar festői között igen kiváló és igen népszerű volt Borsos József. Tehetségének megnyilatkozása gyermekkorába nyulik vissza; már kilenc esztendőskorában megjósolták az ismerősei, hogy valaha híres festő lesz belőle. Veszprémben, a hol 1821 december 20-án született, városzerte bámulták gyermekkori rajzait, a melyek között különösen a „Három grácia“ keltett nagy feltűnést a rajz szabatosága miatt. Műterme a padláson volt, s alig várta, hogy hazakerüljön az iskolából és kedvére rajzolgasson a padlás ablaka alatt, szénnel és ceruzával.

Tizenöt esztendőskorában semmi módon sem lehetett rá venni, hogy iskoláit folytassa s majdan prókátort legyen belőle. Festő akart lenni minden áron, s addig mesterkedett, a míg apja meg nem engedte neki, hogy Bécsbe menjen a képzőművészeti akadémiára, mely akkor Európaszerte híres volt. Az akadémia igazgatója eleinte bizalmatlanul nézett a nagy fiúcskára, a ki még rajzot sem vitt magával mutatóba. Bizalmatlansága azonban hamarosan eloszlott, a mikor a fiúcska előhúzta zsebéből kezdetleges rajzeszközzeit s ott előtte hirtelenében lerajzolta a „Milói Venus“-t s tanuságot tett ezzel a tehetségéről. Az igazgató, a ki nagy jövőt jósolt neki a művészpályán, nagy szeretettel

kezdett ezután érdeklődni a sorsa iránt, sőt később annyira megkedvelte szorgalma és szerény modora miatt, hogy a maga házában rendezett be számára lakást és műtermet.

Borsos József négy-öt esztendő múltán mint művész került ki a bécsi festőiskolából s műveiről már akkor igen gyakran emlékeztek meg a bécsi és a budapesti újságok is. Képei néhány külföldi kiállításon, különösen a párisin, nagy feltűnést keltettek s III. Napoleon figyelmét is magukra vonták. Családi hagyomány szerint III. Napoleon fényes ígéretekkel Párisba akarta édesgetni Borsost udvari festőjéül. Borsos azonban nem akarta lekötni magát s továbbra is Bécsben maradt, a hol egyike volt a legkeresettebb arcképfestőknek. Időnként Budapestre is lerándult s itt is számos arcképet festett. Arcképei közül legnevezetesebb a herceg Eszterházy Pálé, a melyet most a budapesti Országos Képtárban őriznek s a melyről az esztétikusok valamennyien nagy dicsőréttel emlékeznek meg. Időközben külföldi útra indult gróf Károlyi Györggyel, a ki baráti szeretettel pártfogolta őt, s utazása alatt különösen az angolországi és a németországi képtárakban gyarapította nagy haszonnal az ismereteit.

Húsz esztendeig lakott Bécsben, a hol igen népszerű ember volt s mint a férfiszépségnek valóságos típusát, „der fesche Borsos“-nak nevezték őt mindenfelé. Az udvarnál is több megrendelést kapott s a többi közt „Kíváncsiság“ című kedves zsánerképe is Schönbrunnba került. A szolferinói csata után őt bízták meg az uralkodó azzal, hogy a tábornokoknak emléklül adott szelencékre arcképet ráfesse miniatűrben. Egy-egy ilyen miniatűrért 300 forintot kapott tiszteletdíjúl. Bécsi tartózkodása alatt az arcképeken kívül számos zsánerképet is festett; ezek között egyike a legkiválóbbaknak a „Bál után“ című, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum képtárában őriznek.

Bécsben való tartózkodásának utolsó éveiben nagy csapás érte Borsost; egy szerencsétlen tanács következtében a börzén akarta meggyarapítani művészetével szerzett szép vagyonát. De a vállalkozás balul ütött ki — s mindenét elvesztette. Minthogy időközben családot alapított, igazi művésztemperamentumával, igazi bohémkedélyével sem tudta most már eloszlatni lelkéből a gondokat. Nemesen érző szíve és férfias karaktere volt s bálványozásig szeretett családjának mindenáron vissza akarta szerezni a jólétet. Bécsben, a hol folyton bántotta lelkét romlásának emlékezte, nem volt többé maradása, s 1861-ben Budapestre költözött és egyik barátja tanácsára fényképészeti műtermet nyitott a régi botanikus kertben. Ez volt akkor a főváros legnagyobb fényképészeti műterme, a hol állandóan harminckét fényképész dolgozott az egész ország számára. Borsos most már elérte célját; vagyont szerzett ismét s visszaszerelte családjának a jólétet. Mikor a fényképészetet abbahagyta, nyugalmas öregségben élte le hátralevő napjait budai házában, s csak néha-néha festegetett a maga gyönyörűségére. 1885-ben halt meg rövid betegség után. L. E.

ORLAY PETRICS SOMA

Sokat szenvedett ember volt, a ki nagy ambícióval és nagy reményekkel indult meg pályáján s még el sem érte az aggkor küszöbét, a midőn minden reményében megcsalódva, életének minden örömét eltemetve, a sors kegyetlen csapásai alatt megtörötten szállt sírba. Sorsa már kora ifjúságában benső baráti kapcsolással kötötte össze két kivételesen nagy, istenáldotta lángelmével, a kik hivatva voltak, hogy örökragyogású csillagok legyenek a magyarság egén: S talán éppen itt indult ki életének tragédiája. Annak a két szellemóriásnak a rüpte szárnyat adott az ő ambíciójának is. Oda vágott velők egy magasságba, a hol ők szárnyaltak: PETŐFI és JÓKAI. De talentumának ereje nem vetekedett törekvése nagyságával. Megadottat ugyan neki is, hogy élete delén egy darabig a siker verőfényében gyönyörködhetett, de halála előtt utólérte a művészbem legnagyobbnak tragikum: túlélte magát. A ki a halhatatlanságot akarta kivívni művészetével: életének végén mindennapi kenyéret sem tudta megkeresni. Sorsa részvétet érdemel s bár alkotásai mögötté maradnak magasatrörő akaratának, törekvésének nemes volta emlékké tiszteletreméltóvá teszi.

Orlay (Petrics) Soma 1822-ben született Mezőberényben, Békés vármegyében. Anyai ágon másodunokatestvére volt Petrovics Sándornak, — Petőfinek. Már pápai diák volt, mikor 1839-ben az iskolai szünidő alatt nagybátyjánál, Salkovics Péternél, Ostfiasszonyfán, Vas megyében találkozott először Petőfivel, a kivel ettől kezdve majdnem szakadatlan érintkezésben maradt egész a költő nyomavesztéig. Egy héttel a segesvári csata előtt találkoztak utójára.

Mint pápai diák került össze Orlay Soma Jókai Mórral is. Tudvalevő, hogy egy darabig Petőfi Sándor szintén Pápan tanult. A három fiatal diákot meleg barátság fűzte össze. Együtt szövögették álmaikat a jövődőről. Petőfi színész akart lenni, Jókai festő, Orlay meg költő. Csakhogy nagyok, igen nagyok akartak lenni mind a hárman. Egyikük sem azt a pályát futotta meg, a melyet akkor tűzött maga elé; de a nagyságról szólt álomképét kettőjüknek beváltotta az idő.

Orlay Pápan írónak készült; az ottani kis irodalmi körnek ő volt a poétája. Kenyéradó pályának a jogi pályát választotta. 1846-ban azonban, mint jurátus, szakított e pályával és Bécsbe ment, hogy festő-művészmű képezze ki magát. Ott Waldmüller, később Münchenben pedig Kaulbach volt a tanító mestere.

Hazatérve Magyarországra, Debrecenben telepedett meg, a hol nagyon fölkarolták. Időközben ismét Bécsbe ment, de mikor nálunk is állandó műtárlat jött létre, véglegesen Pestre költözött. Főkép történeti és arcképfestéssel foglalkozott. Munkájában nagyon hátráltatta az, hogy állandóan kintő fejfőrcsőkben szenvedett.

Petőfiről négy képet is készített. Egyik arcképe a költőnek a történeti képcsarnokban van. Másik képe: *Petőfi Debrecenben*, általánosan ismert és nagyon elterjedt másolatokban. Ez a kép Petőfit debreceni nyomorúsága idején ábrázolja, a mint télen, fűtetlen szobában, dideregve versét írja, miközben a hidegtől megdermesző kezét égő pipáján melengeti. Harmadik képén, a mely a költő testvérének, Istvánnak birtokában volt, tetőtől-talpig lefestette Petőfit piros nadrágban, kényelmes pongyolában, a mint egy asztalhoz dölve pipázik. A negyedik kép Petőfit asztal mellett állva ábrázolja. Ez a kép, mely talán a legökéletesebb és legművészebb az Orlay-féle Petőfi-arcképek közt, Ernst Lajosnak, a Nemzeti Szalon igazgatójának tulajdona.

1851-ben állította ki a Műegyesületben „Szent István ébredése” című történeti festményét, a melyet a Nemzeti Múzeum képtára számára vásároltak meg. Midőn azonban 1860-ban egy másik műve: „Zách Felicián”, szintén a múzeumi képtárba került, „Szent István ébredését” a kassai múzeumnak ajándékozták. Nevezetesebb munkái még az említettekhez kívül: „II. Lajos király holttestének megtalálása a Csele patakban” (1851), „Salamon királyt anyja megátokozza” (1855), „Atilla halála” (1867). Megfestette, még pedig 1855-ben azt a jelenetet is, a mikor *Milton tollba mondja az Elvesztett Paradicsomot*. Úgy mondják, hogy ez a kép inspirálta Munkácsy Mihályt ugyane tárgyú híres művének megalkotására.

ERDEI ÚT

SURÁNYI JÓZSEF GYŰJTEMÉNYÉRŐL

FESTETTE TELEPI KÁROLY

Orlay azóta, hogy Pestre költözött, állandóan itt lakott, de koronkint rövidebb utakat tett a külföldre, Német- és Olaszországba. Egyidőben a népszerűség hatalmasan fölkapta. Igen sok munkája országszerte elterjedt másolatban. Jórészt a Műegyesület adta ki őket vagy pedig hírlapok jutalomkép gyanánt adták. Mint arcképfestő is keresett volt Orlay és nagyon sok arckép került ki Petőfi portretistájának ecsetje alól.

Noha az irodalmi babérokrol lemondott, a tollat élete végéig forgatta. Számos cikke jelent meg a művészeti ügyekről a lapokban és írt egy nagyobb tanulmányt is: „Shakespeare költészetének befolyása a festészetre”. Becsések azok az adatok, a melyeket Petőfi életéről és vele való érintkezéséről jegyezgetett össze nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel. Ezeknek egy része 1879-ben, halála előtt egy esztendővel, a Budapesti Szemlében jelent meg. De túlnyomó nagy részük kéziratban maradt.

Élete alkonya igen szomorú volt. Népszerűsége mindegyre csökkent. Kinzó fejförcseisehez utóbb mellbaj járult. Súlyos családi és anyagi csapások érték. Előbb a fiát veszítette el; röviddel rá felnőtt leányát. Elbetegesedett: dolgozni nem igen tudott; beköszöntött hozzájuk az inség. Feleségét, Névery Annát, hosszú, súlyos szenvedés szegelte ágyhoz; lábát le kellett metszeni. A szegény asszonyt 1880 május végén váltotta meg szenvedéseitől a halál. Az összetört, rommá lett festő ezt a csapást nem tudta elviselni: egy héttel a felesége után, június 5-ik napján, jobbélre szenderült ő is.

K. Z.

KOVÁCS MIHÁLY

EM alkotott világra szóló nagy műveket Kovács Mihály, de a mi az ecsetje alól kikerült, ihlettel, ambícióval és nagy tanulmányra valló pontossággal volt megfestve s éppen olyan nemes igyekezettel óhajtott terjeszteni a szép kultuszát, mint a világgraszoló nagy alkotások.

Egész életében a tanulásban való fáradhatatlanság és a művészet iránt való lelkesedés jellemezte Kovács Mihályt s nemcsak mint festőt tisztelték meg mindenütt, hanem mint a műtörténet alapos ismerőjét és kiváló képszakértőt is. Egész életét a művészetnek szentelte, úgyszólván kora gyermekségétől fogva. Hiszen már hat esztendő korában megnyilatkozott a talentuma, melyet legelőször a műpártolói báró Orczy László vett észre és méltányolt érdeme szerint. Báró Orczy gondoskodott kiképzetéséről s mikor Tisza-Abád-Szalókon — a hol 1848-ban született — elvégezte elemi iskoláit, már meg volt jelölve számára a festészet felé vezető út. Középkolónak elvégzése után báró Orczy László pártfogásával előbb a müncheni képzőművészeti akadémián tanult, majd Olaszországba ment s ott a nagy mestereket tanulmányozta és másolta. Megismerkedett Olaszországban Markó Károlylyal is, a ki nagy szeretettel pártfogolta és tanította. Velencében festette a többi közt szabados kompozíciójú és szingazdag képét: „Szent Márk holttestének átadásá“-t. 1848-ban hazatért, de betegsége meggátolta abban, hogy ő is a honvédek közé állhasson, habár éppen e miatt jött haza. A szabadságharc után Egerben dolgozott, a hol Tárkányi Béla, Bartakovics érsek titkárja meleg barátsággal támogatta őt. Egerben festette egyik legismertebb képét: „Árpád fejedelemmé emeltetésé“-t, mely most a Magyar Nemzeti Múzeumban van. Mikor egészsége helyreállott, megvalósította régi vágyát, a spanyol mesterek tanulmányozását. A hatvanas évek elején Spanyolországba ment s itt számos kiváló másolatot készített nagy mesterek képeiről. Spanyolországban mindig magyar ruhában járt s egy alkalommal — mint életrajzában megírta — érdekes párbeszéde volt a Prado-képtárban Este főherceggel, a kiről kezdetben nem tudta, hogy kicsoda. Az idegen megszólította őt festegetés közben:

- Magyar ön?
- Igen.
- Mit keres itt?

A művészt bántotta a kurta beszédmodor s maga is kurtán válaszolt:

- Látja, mivel foglalkozom.
- Melyik vidékről való?
- Hevesvármegyéből.

— Az én ezreдем is onnan való. A magyarok sokat kívánnak — tette azután hozzá az idegen — de nem kapják meg, mert tehetetlenek.

A művész boszankodva jegyezte meg erre :

— Bizza rájok az úr, tudják azok, hogy mit csinálnak.

Csak később tudta meg Kovács, hogy Este főherceggel beszélt.

Spanyolországban, miután két másolatot nagy műtörténelmi tudásra valló biztossággal meghatározott, szép kitüntetés érte: a San Fernando-Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta meg. Hazájába való visszatérése után rövid időre ismét külföldi útra indult, majd végleg megtelepedett Budapesten nejével, Donna Petra de Castro y Biancoval, egy régi spanyol nemesi család tagjával, a kit Spanyolországban szeretett meg. Itthon leginkább történelmi kompozíciókat és arcképeket festett. A többi közt lefestette a miniszterelnöki palota számára a királyt és a királynét is. Haláláig, 1892-ig szorgalmasan dolgozott. Özvegve a hagyatékából tizenhárom képet ajándékozott a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

L. E.

MOLNÁR JÓZSEF

magyar festőművészet úttörői közül való Molnár József. Pályájának kezdete még a múlt század negyvenes éveibe esik. 1821-ben született a pestvármegyei Zsámbokon s miután gimnáziumi tanulmányait elvégezte, teljesen a művészetnek akarta szentelni az életét. Kezdetben nem tudta eldönteni, hogy a festészet terén vagy a színpadon áldozzon-e műsziájának? Kitűnő énekhangja volt s festő-talantuma is korán megnyilatkozott. Egyelőre eldöntetlenül hagyta ezt a kérdést s mindkét téren szerencsét próbált. Az akkori idők művész-szokása szerint gyalog bejárta Olaszországot s itt énekelni és festeni is tanult egyszerre. Egy ideig operae nékes is volt, majd egészen abba hagyta a színművészetet s minden idejét a festészetnek szentelte. Velencében telepedett meg s a műpártoló Úrményi Ferenc koronaőr támogatásával két esztendőig folytatta itt tanulmányait. Két év múltán ismét tanulmányútra indult Olaszországba, ez alkalommal Ligeti Antallal együtt. Nagy mesterek képeinek másolásával s a csodaszép természet tanulmányozásával fejlesztette tehetőségét, majd Münchenben telepedett meg és Schorn iskolájában a történelmi festést tanulmányozta. Akkoriban igen népszerűek voltak Magyarországon a történelmi képek, a melyek a dicsőséges múltból merített tárgyakkal igen kedveskedtek a jobb jövőért lángoló hazafiasságnak. Molnárt meghívta a kor iránya s habár tulajdonképen a tájfestés volt az ő tere, megfestette „Dezső önfeláldozása” című történelmi képét, mely azután országsszerte elterjedt reprodukcióban. Ez a kép most a Nemzeti Múzeum képtárában van.

Münchenből Stuttgartba, innen pedig Párisba ment Molnár, de a honvágy visszahozta hazájába, a melyet azután el sem hagyott többé. Itthon mindjárt kezdetben szép sikerei voltak a Tátra vidékéről festett hangulatos és színpompás tájképeivel. A Balaton gyönyörű vidékéről is több tájképet festett, a melyek között léghiválóbbak: a „Szántói rév”, „A Balaton Boglárámál” s „Az akarátjai parasztlak”. Vallásos tárgyú festményeivel is szép sikereket aratott, a „Keresztények üldözése” című képeért pedig díszokmányyal tüntették ki az 1870-iki londoni kiállításon. A már említett történelmi festményein kívül még két képe van a Magyar Nemzeti Múzeumban: „Ábrahám kiköltözködése” s a „Fürdő nők”. Felsőszázadnál hosszabbra terjedt művészi pályáján igen sok képet festett, a melyeknek nagy részét ötven éves művészi jubileuma alkalmából 1894-ben kiállították a Múcsarnokban. Az agg művészt akkor melegen ünnepelték művésztársai.

Öreg napjaiban is szorgalmasan festegetett s csak a halál vehette ki kezéből az ecsetet. 1899 február 6-án halt meg hetvennyolc esztendőskorában.

L. E.

BÖHM PÁL

magyar tájak s a magyar népjelenetek és alakok külföldön is széles körben ismert festője Bóhm Pál, a ki már évek hosszú sora óta Münchenben lakik.

Küzdelmes volt az ő ifjúsága is. Nagyváradon született 1839 december 23-án s mikor a szabadságharc miatt félbeszakadt iskolai neveltetése, szegény sorsú szülei iparosnak szánták. De ő otthagya a gyalupadot is, a rézműves mesterségét is, mert festő akart lenni, semmi más. Egy ideig egy színházi díszletfestőnek segített, majd Heim Antal festőművészszel való megismerkedése után a természet után való festésben kezdte magát gyakorolni. Később Bécsbe ment s a Belvederben tanulmányozta a nagy művészek festményeit, majd Aradra költözött s ott arcképfestéssel kereste a kenyerét. Ambícióját azonban nem elégtette ki a vidéki szűkkörű élet s a fővárosban folytatta munkálkodását igen sanyarú viszonyok között. Feljegyezték róla, hogy ebben az időben egy-egy tájképet negyvenötven forintért volt kénytelen eladni, hogy megélhessen. Végre észrevették a tehetségét s a kormány 600 forintos ösztöndíjával Münchenbe juthatott. Itt festette meg a „Hazatérő aratók“-at, a melylyel a müncheniek figyelmét is fölkellette maga iránt. Magyar tárgyú művei ezután gyorsan szaporodtak és gyorsan találtak helyet a képtárakban; a többi közt a „Tiszaparti halászcsalád“-ot a kölni, a „Lótolvaj“-t a manchesteri múzeum vásárolta meg. Franciaországban is több képe van s műtermét az amerikai gyűjtők is gyakran felkeresik.

Münchenben elvonultan él s a művészetben leli minden örömét. Magyaros szokásait és alföldi modorát az idegenben is megtartotta s műtermének legszembeötlőbb díszei a tulipános székek, a csikószúr, a makrapipák, a rámás csizma és az árvalányhajás süvegek. Itt-ott azonnal szembe tűnik a képek között a marcona csikós napbarnított arca.

Urhegyi Antal, fiatal festő, nemrég meglátogatta őt s ezt meséli róla:

Mikor meglátogattam, éppen egy gyönyörű tiszaparti képet festett. Nyomban abbahagyta a munkát s megkínált szivarral:

— Köszönöm — mondottam — nem szivarozom.

Megkínált pipával.

— Köszönöm, pipázni sem szoktam.

Erre megcsóválta fejét.

— De már egy pohár bort csak iszik?

— Borral sem élek.

— Dejszen, édes öcsém — fakadt ki most az agg művész — akkor nem is magyar maga, csak magyarul beszél.

Mielőtt eltávoztam műterméből, megkérdeztem tőle, hogy melyik kávéházba jár.

— Egyikbe sem — felelt egykedvűen.

— Hát melyik sörházban találkozhatánk?

— Nem járok sehova.

— De hát hol szokott találkozni a barátaival?

— Nincsenek nekem barátaim. A kik voltak, mind meghaltak már, újakat pedig nem keresek.

Majd melankólikusan tette hozzá:

— Máskép érez az ember lelke, ha egy élet sok-sok akadályát kellett legyőznie valamikor.

Az egyedüllét különben nem bántja az ősz művészt. Művészetén kívül minden idejét filozófiai és irodalmi művek tanulmányozásával tölti. Ott van könyvtárában az újabb kor filozófiai irodalmának majdnem valamennyi műve, velük szórakozik. L. E.

Bohm Pál

KELETY GUSZTÁV

Idegen törzsnek magyar földön született, magyarrá vált sarjadéka, a ki hármias minőségben szolgálta a hazai művészet ügyét: mint festő, mint műkritikus és mint tanítómester. Mind a három téren sok érdemeket szerzett; sokoldalú tehetsége, alapos tudása, külföldi tanulmányútjain gyűjtött bő tapasztalatai nevezetessé tették működését. Mint tájfestőt és illusztrátort kiválóink sorában illeti hely. A műkritika terén valósággal úttörő volt és ez irányban kifejtett munkásságának elismeréseképpen tagjai közé választotta mind a Kisfaludi-társaság, mind a Magyar Tudományos Akadémia. És fontos volt hatása, mint pedagógusé. Az ő műve a rajzoktatás országos rendezése. Ő készítette a tervet, az ő javaslata alapján állította föl a kormány a mintarajziskolát és rajztanárképző intézetet, a mely fontos intézetnek megalakulása óta három évtizednél hosszabb időn keresztül, egész haláláig igazgatója és tanára volt. Nagy érdemei vannak az Országos

Képzőművészeti Társulat alakulása és gyarapodása körül. Ennek a társulatnak azután, hogy 1869-ben a műegyesülettel egyesült, ő egyik fővezetője lett és ügyeire évek során át irányító befolyást gyakorolt. Ez az oka, hogy sokszor szembekerült azzal az új művészettel, a melyre a hivatalos művészetgondozás világszerte idegenül tekint.

Szüülőhelye Pozsony. 1834-ben látta meg a napvilágot. Atyja, a drezdai származású KLETTE Ferdinánd, József nádor gyermekeinek volt rajztanítója. Fiait jó magyaroknak nevelte. Idegen hangzású nevüket a magyaros KELETI névvel cserélték föl és kiváló helyet vívtak ki maguknak a magyar közéletben: Gusztávnak, mint a magyar művészet munkásának és Károlynak, mint az országos statisztikai hivatal igazgatójának vezető szerepe volt társadalmunkban.

Kelety Gusztáv a jogi pályára készült s Pesten és Bécsben végezte jogi tanulmányait. Hanem a törvénykönyvnél sokkal jobban vonzotta a művészet, a pandektáknál jobban az ecset és paletta. Miközben Bécsben az egyetemen jogot tanult, szorgalmasan ellátogattot Rahl Károly műtermébe.

Még alig végezte be jogi tanulmányait, mikor sorsa váratlanul oly fordulatot vett, a mely kedvező kihatással volt egész élete pályájára. Báró Eötvös József ugyanis nevelőt keresett fia, Loránt, a Magyar Tudományos Akadémia mostani jeles elnöke mellé, és Pauler Tivadar ajánlatára Kelety Gusztávot fogadta házába. Az az idő, a melyet báró Eötvös házában töltött el, mindenképen áldásos volt ránézve. A nagy író és államférfi széles műveltsége, finom ízlése és egész szellemi iránya nagy hatással volt az ő tehetsége és ízlése fejlesztésére. Mikor nevelői állását elhagyta, egyenesen a művészi pályára lépett. Münchenbe ment és több évig tanult ott Fischbach, Voltz és Scheich vezetése alatt.

Mint festő, főképp a tájfestést mivelte. De hogy Münchenből hazajött, mint illusztrátor és műkritikus is nagy tevékenységet fejtett ki. Legkiválóbb művészi alkotásainak egyike: a *Száműzött parkja*, a Nemzeti Múzeum képtárában van. Gazdag tájképi részlettel megfestett műve: *Zrínyi, a költő halála*, szintén a Nemzeti Múzeumban.

Am fönn volt tartva számára, hogy életének főfeladatát más téren teljesítse. Báró Eötvös József kultuszminiszter a festészet és rajz tanításának ügyét rendezni akarta és 1869-ben őt bízta meg azakkal, hogy a külföldi képzőművészeti szakiskolákat tanulmányozza. E megbízatásnak nagy

TISZAI HALÁSZOK

FESTETTE BÖHM PÁL

A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM TULAJDONA

lelkiismeretességgel és alapossággal felelt meg. Igen tüzetes és értékes jelentése alapján aztán a miniszter 1870-ben megbízta a mintarajziskola és rajztanárképző intézet megalakításával és egyszersmind kinevezte ez intézet igazgatójává. Ebben az állásában haláláig meg is maradt. 1880-ban pedig a királyi műpariskolának is igazgatója lett.

A Képzőművészeti Társulat, a melynek megalakulásában buzgó része volt, 1874-ben, a Múcsarnok építéskor igazgatójának választotta, s bár erről az állásáról később tanári elfoglaltsága miatt lemondott, mint a társaság választmányi tagja ezután is nagy befolyást gyakorolt e társaság ügyeire. A meggyőződéssének fanatikusa volt, becsületesen ragaszkodott hitéhez és becsületesen szállt szembe az új művészettel. Harcos természet volt, küzdött a művészi meggyőződéséért minden állásában. Az iskolában is, a múcsarnokban is.

A mióta a mintarajziskola élére állították: kevesebbet festett, szinte egész tevékenységét ennek az ő intézetének szentelte. Úgy nézett rá, mint gyermekére. Utolsó illusztrációit erős, kemény vonalú, de aprólékosságra vesző rajzait, az *Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben* című nagy etnografiai munkának készítette. A munka szerkesztője, néhai Rudolf trónörökös kinevezte a könyv művészi bizottsága elnökének s a korona is több kintetésben részesítette; a magyar nemességet is megadta neki. Nagy ideig uralkodó tekintély volt a magyar művészet politikájában.

Életének utolsó éveiben sokat betegeskedett. Makacs baja annyira elkeserítette, hogy röviddel halála előtt önkézzével akart véget vetni életének. A kemény ember megtört. És tragikuma mélyen megrendített mindenkít. Öngyilkossági szándéka meghíúsult, de nemskára azután megváltotta szenvedéseitől a halál. 1902 szeptember 2-án halt meg Budapesten.

K. Z.

THAN MÓR

Z első festmény, a melyet életemben láttam, egy nagy vászon volt, a mely a mohácsi csatát ábrázolta. Ha híres piktör volnék, bizonyára azt mondanám, hogy döntő befolyással volt életemre, mivelhogy fölébresztette bennem a históriai szellemet. De így csak annyit referálhatok, hogy az első ösztönzés volt nekem a magyar művészet megszeretésére.

De nemcsak nekem, hanem mindazoknak, a kik meglátták a bácskai kastély falán és büszkeséggel mondogatták egymásnak:

— Bácskai fiú festette . . . Húszezer forintot kapott érte. Tíz fertály földnek az árát!

Nem mult még el akkor egy tucat esztendő Világos után és THAN MÓR festménye abban a szomorú időben nemcsak művészi, hanem hazafias cselekedet is volt. Valóságos panacea a csüggedés ellen! Hisz Mohácsnál is elveszett a haza, de újból megkerült, újból feltámadt sok szenvedés után. A szenvedés most is megvan, de nem fog elmerülni benne a magyar, hanem eljut megint a révbe . . .

Így biztatták magukat azok, a kik messze földről elzarándokoltak Than festményének megtekintésére. Nem volt nap, hogy a Bácska minden részéből el nem jöttek volna a *madarasi* kastélyba. S mi gyermekek hallgattuk a biztató igét, a mely mélyen vésődött szívünkbe.

*

Than Mór is azok közé tartozott, a kik az abszolutizmus ellen művészhistoriai fegyverrel harcoltak. Éppen hús év volt, a mikor a szabadság hadba szólította híveit — 1828 június 19-én született a bács-megyeyi Ó-Becsén — s ő is követte a lelkesítő szózatot. Barabás Miklós volt megelőzőleg a mestere és tőle szerezte a magyar nép ismeretét, a mely kifejezésre jutott „Jelenet egy magyar csárdában“ és „Magyar pusztá tavaszszal“ című képeiben. Az a másfél esztendő azonban, a melyet táborban töltött, a históriai irány felé terelte és megerősödött benne az az érzés, hogy a mult dicsősége a legjobb ellenszere a jelen szomorú elnyomatásának ellensúlyozására. Így lett ő históriai festő.

Az ötvenes években Bécsbe ment s beállott Rahl mellé tanítványnak. A bécsi levegő azonban nem izlett az ő magyar érzésének és Párisba tette át művészeti tanulmányainak hadiszállását. Onnan sűrűn tett kirándulásokat Belgiumba, Németországba, sőt Londonba is, de nem idegenedett azért el tőlünk, hanem meg-meg visszaszállt a magyar érzés forrásához: a magyar történethez. Egymásután készültek nevezetes

festményei: „Nyáry Lőrinc elfogatása 1552-ben“, „A mohácsi csata“, „Attila lakomája“, „Kún László és Habsburg Rudolf találkozása“. Itthon mindjobban ismertté lett a neve és képei sokszorosítás útján nagyon elterjedtek. A mikor 1860 elején hazatért és Pesten műtermet nyitott, már a legkiválóbb hazai festők közé tartozott. Egynémely képe még ezután is feltűnést keltett külföldi tárlatokon s így a „Fata morgana“ címűt a párisi Salon 1867-ben legkiválóbb attrakciói közé számította — de túlnyomó részben mégis az itthonnak dolgozott. A Vigadó fali festményeinek jórészt ő készítette, Madách Ember tragédiájából egy jelenetet megörökített ecsetje, a Múzeum lépcsőházát szintén nagyrészt ő díszítette s még maradt ideje egész sor történeti festményre, sőt még arcképek festésére is maradt ideje. Az utóbbiak közül nevezetesek a király, Deák Ferenc és Liszt portréi. 1890-ben Ligeti halála után ő lett a Múzeum képtárának őre, a mely állásban több évet töltött. A mikor nyugalomba vonult, Triesztbe költözött, a hol leánya férjnél volt. Ott érte a halál 1899 november 10-én.

Nagyon egyszerű életű és szerény ember volt. Semmi pazarlás, a természetesség szeretete jellemezte. A mikor Barabás őt fölfedezte, nem akarta elhinni, hogy tehetség van benne és kikötötte, hogy egy évi próbaidő után elmehet más pályára, ha be nem válik. A próbaesztendő leteltével eltűnt a fővárosból és csak hosszú keresés után akadt rá a mestere. „Azt hittem, hogy nem vagyok festésnek való“, ez volt a válasza Barabás szemrehányásaira. Másodízben is mély tanujelét adta veleszületett szerénységének, a mikor beállott közhonvéddnek. Görgey egy éjjeli szemleútja alkalmából ráakadt, a mint az őrtűz mellett vázlatokat készített. Keményen rátámadt, hogy miért nem alszik ilyenkor, de szigora csodálkozássá alakult, a mikor meglátta, hogy mit rajzolgat

— Az ilyen embereket nem lehet, nem szabad kitenni az ellenséges golyónak — mondta Görgey — arra nagyobb feladat vár.

S maga mellé vette tábori festőnek. Egészen Világosig ott volt a fővezér közvetlen környezetében.

T. R.

GREGUSS JÁNOS

hatások közvetítői közé tartozott. Mint tanár lelkesen munkálkodott az új festőnemzedék nevelésén, mint festő, szinte akaratlanul, a régi festőnemzedék művészetéhez ragaszkodott. Ha valamikor megállapítják a magyar művésznevelés mérlegét, Greguss működését arra a lapra fogják írni, a melyen a lelkiismeretes tanítókról számolnak be.

Greguss János élettörténetében hiányzik az a fejezet, a mely a művészi pályára vágyakozó ifjúk és polgári gondolkozású szüleiek küzdelmét írja le. Majd valamennyi festőnk ebben a küzdelemben acélozódott meg; Gregussnak nem kellett a rajongásáért harcot vívnia. Olyan családból származott, a melynek a tudomány és művészet volt a légköre. Apja, Greguss Mihály, annak idején híres esztétikus volt, bátyja, Ágost, a magyar esztétikai tudomány díszje volt, másik bátyja Gyula, ugyancsak kiváló tudós és író volt.

Nemcsak intellektualitásukhoz volt méltó Greguss János, hanem a lelkiületük finomságában, melázó szelíd-ségében is osztozkodott. Valamennyi Greguss töprengőn lírikus természetű volt, János is mindvégig ilyen volt.

1837-ben született Pozsonyban. A budai és a bécsi politechnikumot hallgatta, de már diákkorában a képzőművészet felé fordult. Báró Eötvös József ösztöndíjjal a külföldre küldte. Nürnbergben is, Münchenben is tanult. Sok elmélettel rakódott meg. A nyugodalmas német polgári genre-festés kapta meg békére vágyakozó lelkét. A szelíd humor s a jóságos kedélyesség szólal meg képeiben. Csak a magyar pusztákról festett képeiben van valamelyes melankholia.

A hetvenes évek elején a mintarajziskola tanára lett. Nem is lelkiismeretesen, hanem lelkesen tanított. És úgy eluralkodott rajta a tudása, hogy hatása alatt elidegenedett a maga festésétől. Nem tetszettek neki a saját képei. Nagy buzgalommal készítette vázlatait, de csupa lemondás volt, a mikor megfesteni kezdte őket.

És mégsem hasonlott meg önmagával, csak még töprengőbb, és még kötelességtudóbb tanító lett. 1892-ben hosszú, kínos betegségétől váltotta meg a halál.

G. Ö.

TELEPY KÁROLY

TELEPY KÁROLY IFJÚKORI ŐNARCKÉPE
ERNST L. GYŰJTEMÉNYÉBŐL

pompás tájképeivel országszerte népszerűsége tett szert. Fölkerezte hazánk mindama vidékeit, amelyeknek vagy történelmi vagy romantikus hitük volt, és lefestette őket. Szinte azt mondhatnók róla, hogy lefestette az ország minden szép tájkáját.

Hazatérte után bő tapasztalatával és lelkesedésével nagy hasznára volt művészeti viszonyaink rendezésének. Nagy része volt a művészi egyesület megalakításában, melynek azután buzgó titkára lett. Minden művészeti mozgalomban vezető része volt s mint a Képzőművészeti Társulatnak 1885-ben megválasztott műtárnoka nagy tevékenységet fejtett ki. A művészetnek és a művészet-politikának egyaránt kiváló alakja Telepy Károly.

L. E.

BRODSZKY SÁNDOR

MLÉKEZÜNK még a kedves öreg művészre, a ki nyolc évtized terhével a vállán fiatal gyönyörűséggel mesélgetett az ifjabb művészgenerációnak a régi jó időkről, a mikor a művészember még nagy ritkaság volt széles a hazában. Az összetöprődött, megviselt aggastyán, a ki világleletében legényember volt, mindvégig megtartotta művésztemperamentumát s ha sok gonddal és bajjal élt is, jó kedvét sohasem veszítette el igazi művészember módjára.

Nagy multra tekinthetett vissza; a mult század második évtizedében, 1819-ben született Tót-Almásón. Kezdetben orvosnak készült s tizenkilenc esztendőskorában beiratkozott a pesti egyetem orvosi fakultására. De a művészetet mindennél jobban szerette s hamarosan abbahagyta egyetemi tanulmányait s Bécsbe ment és a tájkép-festést gyakorolta az ottani Szent-Anna Akadémián. Bécsből rövid idő múlva Münchenbe költözött s a bajor Műpártoló-Egyesület támogatásával folytatta tanulmányait. Münchenben I. Lajos bajor király albumába rajzolt képével nagy feltűnést keltett s művészi hírneve ezután sok megrendelést szerzett számára.

Tizenegy esztendeig maradt Münchenben s ez idő alatt számos tárlaton volt része kiténtetésben. A honvágy azonban végre is hazahozta 1856-ban s itthon első megrendelője a király volt, a kinek számára a Margitsziget egyik legszebb részletét festette meg. A kormány megrendeléséből is festett két képet a „Háborgó Balaton“-t és „Esztergom környéké“-t, a melyek a Magyar Nemzeti Múzeum képtárában vannak.

Élete végeig festett s a mikor a keze már nagyon reszketett az öregség miatt, a balkezével tartotta reszkető kezét és úgy jártatta ecsetjét a vásznon. Végelgyengülésben halt meg 1891 január 23-án. Művész-társai kevéssel halála utánkiállítás rendeztek képeiből a Műcsarnokban.

L. E.

JANKÓ JÁNOS

eg tudjátok-e érteni a komikus színész keserveit, a kinek szívében rejtve lappang a vágy, hogy egyszer — csak egyetlen egyszer! — életében drámai hőst játszhasson a színpadon? Én ismertem egyet, a ki vidám dicsősége magaslatán álnév alatt elbújdosott vidékre és mint újonc jelentkezett egy ripacstársulatnál. Velük vándorolt hónapokig, velük nélkülözött, éhezett, a míg odáig vitte, hogy eljátszhatta a Hamletet, s mikor elszavalta a nagy monológot, s tele volt a lelke gyönyörűséggel, hogy remekelhet, megbicsaklott a nyelve egy komikus fordulatra: erről ráismertek, ezért ünnepezték és kitapsolták: az ő szíve pedig megtelt öldöklő fájdalommal. . . .

Jankó János, a legnagyobb magyar torzképrajzoló, szintén ilyen fojtogató vágyat őrzött a lelkében. Ő a magyar nép tragikus életét akarta megfesteni és volt benne annyi hivatottság, hogy ezen a téren a legmagasabb babérért küzdjön. „Lakodalmi dráma”, „Lóvásár” című festményei a magyar lélek jeleiben születtek, de mi haszna, ha azokon is egyre a „Borsszem Jankó” szellemét keresték és vélték fölfedezni? Pedig ő ezekben a képekbe lelkének tragikus részét fektette, de mi haszna, ha ott is a torzképrajzoló kutatták? Ő a pátosz nyelvéen akart megszólalni és a kortársak megdicsérték pompás szatiráját.

Hetvenezer rajz került ki az őnja alól, a magyar humornak mindannyi életrevaló hajtása. S az ő szemében azok alig számítottak, hanem csakis az a néhány kép, a hol magyar szokásokat, magyar alakokat komolyan megfestett. Van-e annál nagyobb tragikum, mint a mikor egy dúsgazdag ember semmibe sem veszi összes, hosszú és nehéz munkában felhalmozott kincseit és csak egy vagy két ékszerében leli gyönyörűségét, a melyet pillanatnyi szeszélye gyűjtetett vele?

Jankó János 1833-ban született és mint huszonkét éves ifjú jött a fővárosba. Összes vagyona akkor egy vázlatkönyvből állott, a mely tele volt a magyar népelet érdekesebb alakjaival és jeleneteivel. Egész odaadással készült festőnek, a lelke ideláncolta a honi rögökhöz, a megélhetés gondja nem engedte, hogy hazájában maradjon. Hisz első olajfestményeért, a „Borozó betyárért”, amelyen hónapokig dolgozott, nem kapott többet 40 forintnál! Elhatározta tehát, hogy Bécsbe megy, szerencsét próbálni és tanulni. Az utóbbi jobban sikerült, mint az előbbi. Rahl, a ki bizott a magyar tehetségekben, szívesen fogadta és istápolta; beajánlotta a „Kikeriki” című élclaphoz, a hol megint a komikum mezején tarolt le virágokat, hozzá még olyan témákra pazarolta erejét, a melyekben nem volt semmi magyar szín s azért idegenek maradtak a lelkének.

Időközben azonban nálunk is föllendült az élclapirodalom. Tóth Kálmán megindította a „Bolond Miskát” s annak Jankó volt a keresztapja. Már akkor kitűnt, hogy a magyar ember sajátosságait senki sem tudja olyan aprólékos pontossággal megfigyelni és megrajzolni, mint ő. Frankenburg, a ki beajánlotta Tóth Kálmánhoz, elnevezte őt „a mi legnagyobb humoristánkban ebben a szomorú időben, a ki képes minket megnevettetni akkor is, a mikor tele vagyunk síró kedvvel”.

Jóka is indított akkor „Nagy tükör” címen élclapot, de jöllehet a szövegrész mindjárt eleinte tele volt vidámsággal, az illusztrációkba csak akkor került bele vidám zamat, a mikor Jankó kezdett a lapba rajzolgatni. Igazi tere azonban csak akkor jutott az őnjának, a mikor Ágai Adolf a „Borsszem Jankóhoz” szerződött. Innentől fogva ő volt a magyar rajzoló humornak legelső, legkiválóbb képviselője, olyan rangú, a minő hosszú évtizedeken át Cham Párisban.

JANKÓ JÁNOS ÖNARCKÉPE

Főntebb említettünk egy számot, a mely magában foglalja humoros alkotásainak számbeli mennyiségét; a *mindőségről* csak az szerezhetne magának fogalmat, a ki vissza tudná idézni lelkébe azt a sok harsogó kacagást és szívet üdítő jókedvet, a mi sok évtizeden át munkája nyomán keletkezett széles e hazában.

De akárhogy foglalta is le hétről-hétre az aktuális munka, az a vágy, hogy olyasmit alkosson, a mi nincs kötve az alkalomhoz, nem engedte megpihenni. A nagy komikus mindenáron a tragikus pátosz hangján akart megszólalni. A „Lakodalmi dráma” című festményével sikerült ez neki legjobban. Falusi nászmenet, a mely egy patak hídjához ér. A híd mellett a puha zöldből egy fiatal legény elterülve kezében pisztolylyal. A menyasszony kétségbeesése elmondja a dráma előzményeit. Minden él és beszél ezen a képen.

Életének utolsó esztendeje szomorú volt, mint a legtöbb nagy embermulattatóé. Előbb hullott ki a rajzón kezéből, semmint a halál megdermesztette volna gyorsan megrögzítő ujjait. Szélütés érte és nem tudott többé rajzolni. Pedig ekkor népesült be fantáziája művészi tervekkel. Remélte, hogy fölépül és föltette magában, hogy nem dolgozik többé az élclapoknak, hanem visszatér legelső szerelméhez, a magyar zsánerhez és megfesti a magyar népelet apró, de szingazdag és erőből duzzadó tragédiáit. Egész lelkesedéssel beszélt barátainak ezekről a tervekről: azok biztatták, örültek a reménykedésének, holott már tudták, hogy nem fog teljesülni a vágya.

A hogy nem is teljesült. Mert betegsége tizedik hónapjában, 1896 március 29-én meghalt, a nélkül, hogy még egyszer kezébe vehette volna ecsetjét.

T. R.

FOGHUZÁS A BORBÉLYNÁL RAJZOLTA JANKÓ JÁNOS

MENYEGZŐI DRÁMA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESIETTE JANKÓ JÁNOS

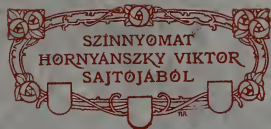

XV. LAJOS ÉS DUBARRY ASSZONY

FESTETTE BENCZÚR GYULA

A BERLINI „PHOTOGRAPHISCHE GESELLSCHAFT“ ENGEDÉLYÉVEL

ÖZV. DR. KERN TIVADARNÉ TULAJDONA

XVI. FOLIO ES DUBIARY. ASSONZY.

FRSTETTE BENZOLER GALLA

7. BEI INI PHOTOGRAPHISCHE GEBRÜDER SCHULTZ, ENGELHARTZ.

ONZ. DR. KERN IN WIRKUNG DER FÜRSTEN

DÓZSA GÉZA.

DÓZSA Géza, Székely Bertalan tanítványa, fiatalon fejezte be pályafutását. 1871-ben huszonegy esztendőskorában a maga kezével vetett véget életének. Érzékeny lelke, a mely pedig semmi gyöngeséget nem áruolt el az étellel való küzdelemben, nem tudott megbirkózni egy apró, mindennapos szerelmi kalanddal s a fiatal művész Marosvásárhelyen, a hol éppen látogatóban volt, a szülői házban szíven lötte magát.

Előkelő erdélyi nemes családból született 1847-ben Nagyenyeden, a hol atyja, Dózsa György akkor ügyvédkedett. Anyja Gyarmathy Róza, a belső Szolnokmegyében nagy szerepet vívó Gyarmathy családnak a sarja. Atyjának meglehetősen változatos volt az élete. A negyvennyolcas események a harctérre szólították, s mint honvéd-hadbíró szolgálta végig a szabadságharcot. A szabadságharc lezajlása után, nehogy felfedezzék, álnéven szappangyárat nyitott Kolozsváron az egykori gavallér nagyenyedi fiskális, de már 1853. évben fölcserélte ezt a pályáját is és Marosvásárhelyre költözött állatorvosnak s ott is halt meg, mint Marossszék hivatalos állatorvosa.

Valami fényes jövedelmet az állatorvosi praxis is nem nyújtott, s így Dózsa Géza is, a mikor a marosvásárhelyi ev. ref. kollegiumból kikerült, csaknem teljesen a maga erejére volt utalva. Már kisdíák korában minden szabad idejét rajzolással és festégetéssel töltötte, s a festészetért való rajongása bírta őt arra is, hogy 1864 nyarán odahagyja Marosvásárhelyt s feljőjjön Budapestre, a hol az ev. ref. főgimnázium nyolcadik osztályára iratkozott be, egyúttal azonban közelebb jutott élete céljához, mert Székely Bertalan tanítványai közé fogadta.

Báró Eötvös József akkori kultuszminiszter 1865-ben pályázatot hirdetett történeti festményre. Erre a pályázatra küldötte be az akkori nyolcadik iskolás diák „BETHLEN GÁBOR tudósai körében“ című festményét. A pályadijat ugyan mestere: SZÉKELY Bertalan vitte el, de Dózsa festménye is oly feltűnést keltett, hogy a második helyen való dicséreten kívül báró Eötvös József ösztöndíjat adott a „Bethlen Gábor“ festőjének, a kit ennek segítségével 1865-ben már Bécsben találandó a festészeti akadémián.

Itt hozta össze sorsa Munkácsy Mihálylyal, a ki alig egy esztendővel hamarabb került föl állami ösztöndíjjal Bécsbe. Megismerkedésük első pillanatától szoros barátság fűzte össze a két fiatal művészt s úgy itt, mint Münchenben állandóan együtt voltak, csak akkor váltak el, a mikor Munkácsy 1870-ben Párisba ment, Dózsának ellenben az volt a terve, hogy Firenzében folytatja tanulmányait. 1868-ig maradt Bécsben, a hol festészeti tanulmányai neki évről-évre újabb állami ösztöndíjat s több kitüntetést is szereztek. Itt festette meg Karagyorgyevec Sándor herceg, a jelenlegi szerb király atyjának megrendelésére Rubens „Szoptató tigrisé“-nek mását is.

Honorariumul száz darab körmői magyar aranyban alkudtak meg. Hanem a kép nem jutott e Karagyorgyevec Sándor tulajdonába, mert időközben őt Obrenovics Mihály meggyilkoltatásában való részesség miatt a szerb és a pesti törvényszék pörbe fogta, s mire Sándor herceg sok bajából kimenekült, Dózsa Géza már halott volt.

Bécsben kötötte meg azt a nevezetes szerződést is szabójával, meg egy bécsi suszterrel, hogy lefesti arcképüket s a kép ellenértéke gyanánt őt a szabó ruházattal, a suszter cipővel látja el egész életére. Meg is festette mindkettőnek az arcképét, s a két mester is pontosan beváltotta szerződéses kötelezettségét, mert még Münchenbe is azok küldötték utána a ruhát, meg a lábbelit; sajnos azonban, Dózsa Géza nem soká élvezhette ennek a nevezetes szerződésnek az előnyeit. 1868-ban már Münchenbe tette át székhelyét s 1870-ig hol itt, hol Drezdában folytatta tanulmányait.

1870-ben Münchenben műtermet is nyitott, itt festette meg az „Onodi országgyűlés“ című képét, nemkülönbön több történeti képet Erdély XVII. századbéli történetéből, ezenkívül igen sok arcképet festett megrendelésre. Legutolsó festménye Wittich József marosvásárhelyi könyvkereskedő lányainak együttes arcképe volt. Ezt a képet utolsó marosvásárhelyi látogatása alkalmával festette, azonban a közbejött katasztrófa miatt teljesen be sem fejezhette s a család azután más festővel fejeztette be.

Dózsa Géza leginkább történeti tárgyú képeket festett, de festett azonkívül nagy számban és sok sikerrel arcképeket is. Néhány kisebb méretű tájképet is festett és ritka tökéletességgel végezte az olasz mesterek másolását.

Képei közül azonban Magyarországra alig jutott el egynehány, mert müncheni műtermét nyomban halála után egyik modelljének atyja, egy bajor puskaműves kártérítés fejében lefoglaltatta s a sok magyar vonatkozású képet olesó áron elköttyavetyélte. A „Bethlen Gábor tudósai körében“ című képe ugyancsak dr. Soós Kálmán ajándékából a Nemzeti Múzeumnak jutott.

Dózsa Géza a marosvásárhelyi temetőben nyugszik. Sirját is lassankint puha, zöld szőnyeggel szövi be a feledés moha s néhány eszterdő mulva még a marosvásárhelyiek sem fogják tudni, hogy hol takarja be a föld annak az embernek álmát, a ki közülök indult el, hogy egy-két követ hengerítsen a magyar festőművészet épülő templomához.

D. B.

LOTZ KÁROLY.

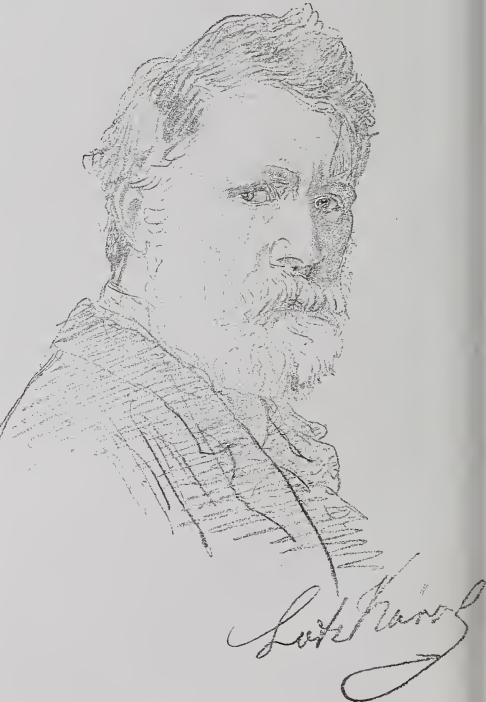

EM magyar születésű, Hesszia földjén ringott a bölcsője, de magyar lett a lelke, a hogy magába szívta levegőnket és fejlődő fővárosunk művészi disztzésében nagy az ő része. Az idegen, a ki Budapest nyilvános épületeit megnézi és az ott látható falfestményekben gyönyörködik, ha tudakolja a mesterük nevét, sokszor, tán legtöbbszor: Lotz Károly nevét hallja említeni.

A véletlen, a mely őt közénk hozta és nekünk ajándékozta — hálásak is voltunk a becses ajándékért! — az volt, hogy édesatyja, a ki Hesszenben miniszteri állást töltött be, Homburg fürdőhelyen megismerkedett egy magyar leánynyal, a kibe beleszeretett. Nőtül vette, hazavitte, de boldogságuk nem tartott sokáig. Négy éves volt a kis Károly, a mikor excellenciás édesatyja időnekelötte megfizette a mulandóságának adóját és özvegye a nagy fájdalomtól megtörve, szülőföldjén keresett enyhülést bánatának. Így került a kis Lotz Károly Magyarországra.

Még egyszer állott közel ahhoz, hogy más országban, mint a mely édesanyja akaratából kifolyólag második hazája lett, szolgálja a művészetet. Egészen ifjú korában Bécsbe ment Rahlhoz, a kinek egyik legbuzgóbb és legkedveltebb tanítványa lett: oly annyira, hogy segítette mesterét a bécsi görög templom és a híres Heinrichshof freskóinak megfestésében. Ezek a sikerek nagyra növelték hírét bécsi művészkörökben és erősen megközelítette a csábítás, hogy egészen lekössék az osztrák fővárosnak. Magyarországi barátai azonban nemcsak rábeszéltek, hogy maradjon a mienk, de munkát is szereztek számára, úgy hogy könnyebb volt már neki lelke titkos vágyát követni, a mely ismét idevonozta közénk. S a hogy eljött, végleg itt is maradt, sőt mi több, bucsút vett eddigi irányától és a magyar népeletet kezdte festeni. Erős próbáját adta abban az időben népiestő tehetségének, midőn Petőfi „János vitézét“ megillusztrálta.

De őt is, mint a legtöbb pályatársát, az ötvenes és hatvanas idők festészetében, elhódította magának a történelmi festészet. A magyar történehből és a mitológiából merített inspirációk és választott tárgyainak egy részéről kartonokat készített, a melyek az illetékes köröket arra bírták, hogy a főváros nyilvános épületeit vele disztítsék. S ezek a történelmi, monumentális alkotásai szereztek meg nevének a nimbust, a mely mostanában övezi. Leghatalmasabb alkotása azok közül az Operaház nézőterének

MÉNES A PUSZTÁN

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA.

FESTETTE LOTZ KÁROLY.

mennyezete, a melyért az Országos Képzőművészeti Társulat külön díszülésében fejezte ki elismerését, sőt a mester ércmellszobrát is elkészíttette a Múcsarnok számára. Hasonló nagyszabású alkotásai: az Akadémia nagytermének falképei, a Nemzeti Múzeum lépcsőházának freskói, a budai Mátyás-templomot díszítő képei, a keleti indóház nagy csarnokának boltízdíszítményei s a budapesti magánpaloták közül egynéhányak virtuozus mesterségét. Még azt sem szereti, ha nézik, a mikor dolgozik. Tán azért nem, mert saját magának legszigorúbb bírálója. Kriesch Aladár beszélt róla:

Nemrég ünnepelte meg a magyar művészvilág a mesternek hetvenedik születésnapját s ezen alkalommal olyan megható módon nyilatkozott meg iránta a szeretet, hogy nemcsak a művészt tünnevelték, de az embert is. Azt az embert, a kiből minden kidomborodó lelki vonás visszasugározza a szeretetreméltóságot. Pedig nem könnyen megközelíthető és majdnem kizárólag a hivatásának él. Lotz ama művészek közé tartozik, a kiknek nevét mindig csak egy-egy alkotásukkal kapcsolatosan emlegetik s a míg dolgozik, szintén megfélelkeznek róla: mert ő teljesen egy a műveivel és — éppenséggel nem érti a reklámozás mesterségét. Még azt sem szereti, ha nézik, a mikor dolgozik. Tán azért nem, mert saját magának legszigorúbb bírálója. Kriesch Aladár beszélt róla:

„Egyszer fenn jártam nála s ő éppen az új országház számára készült, majdnem teljesen befejezett kartonja előtt állott — nekihevülve, verejtékezőve, keze és orra a széntől összekormozva, a hogyan már dolgozni szokása. Az óriási karton úgyszólván készen volt, de valami nem tetszett neki rajta. Két-három nap mulva újra felmegyek — s íme, egy teljesen új karton lóg a falon, ugyanúgy megrajzolva, kidolgozva minden ízében — talán az elsőnél harmonikusabb. Nem palástolhattam el meglepetésemet, de ő ezt a michelangelói munkát — a melyhez másnak bizonyára legalább is ugyanannyi hét kellett volna — magára egészen egészen természetesnek és egyszerűnek találta.“

A ki így alkot, minden művét újból kiformalva addig, a míg saját megelégedésére ki nem alakította, s a kinek a fantáziája soha meg nem szűnő munkában hevül: annál nem csoda, ha nem megy emberek közé, ha nem látni őt „idegenben“ s idegen neki minden tér, a melyen nem alkothat, hanem beéri azzal, hogy még hetven éves korában is kizárólag a maga világában éljen: a mely a művészet világa. D. I.

LIEZEN-MAYER SÁNDOR.

A műieu nálunk hosszú időn át nem volt művészi lendületre alkalmas, s ebből következik, hogy a magyar festők életrajzában szinte bőven akad regényes momentum. A magyar művészettörténetről elmondhatni, hogy kilencztedrészben ilyen regényes fejezetekből rakódik össze. Munkácsynak mesééhez hasonló életútja megismétlődik a kisebb súlyú művészeknél is, számtalan változatban.

Liezen-Mayer életéről mindez legkevésbé mondható el: ő nyugodtan, békésen, erős küzdelmek és keserű napok nélkül, szinte programmszerűen közelelik céljaihoz. Életéből hiányzik a meglepő szenzáció, a novellaszerű fordulat, a mi romantikus alapfestést ad a művészeti éveknek. Elejétől kezdve harmonikus és a mi nehézség elébe akad, az nem lehet más, mint tisztán művészetproblema, melyet önmagának ad fel műterme falai közt.

1839-ben született Győrött. Ott járt a reáliskolába is. Határozott tehetségnek mutatkozott, kinek a reáliskola rajtanára nagy jövőt jósolt, s egyre biztatta szüleit, hogy adják a fiút művészpályára. A szülők egy szóval sem ellenkeztek, hogy ne menjen festőnek, s jómódúak lévén, örömet küldtek fel Bécsbe az akadémiára. Bécsben csak másfél esztendőig maradt s aztán elvándorolt a bajor fővárosba, Münchenbe s 1861-ben Piloty tanítványa lett.

Nagy szeretettel ragaszkodott mesteréhez s a legjellemzőbb Piloty-tanítványok egyike volt. 1865-ben az akadémián két pályázatot is megnyert s „Mária Terézia egy szegény gyereket szoptat“ című képével

magára terelte mindenki figyelmét. Ez a kép pályájának erős lendülést adott: valósággal agyonhalmozták megbízásokkal. Mindenfelől kapott megrendelést és az előkelő világ kedvelteje lett. Arcképei annyira tetszetek, hogy 70-ben meghívták az udvarhoz, hogy megfestessék vele a bajor király arcképét.

De Liezen-Mayer nem ilyesfajta föladatokra érzett hajlandóságot, az arcképfestő-robotba beleunt s formálisan megszökött előle Münchenből. Minden egyes kompozíciója, a mely kikerült műterméből, növesztette hírét, így az „Imogen és Gachimó“, „Erzsébet aláírja Stuart Mária halálos ítéletét“, „Magyarországi Szent Erzsébet“ stb. című képek.

1876-ban meglepte a művészvilágot azokkal az illusztrációival, melyek Goethe Fausztjához készültek. Ezzel, valamint a Schiller „Harang“ költeményéhez rajzolt kartonokkal egyszerre a legelső illusztrátorok sorába emelkedett. A württembergi kormány figyelme is ráterelődött, s meghívta igazgatónak a stuttgarti képzőművészeti akadémiára. De nem sokáig maradt ott, hanem visszament Münchenbe, a hol professzor lett az akadémián.

Fiatal magyar festők, kik Münchenben jártak, sokat beszélnek róla, hogy ebben az állásban milyen buzgón, milyen odaadással figyelt és bátorított egy-egy olyan magyar tehetséget, a ki odakerült. D. I.

TANULMÁNY

RAJZOLTA LOTZ KÁROLY

MADARÁSZ VIKTOR.

Ezt az életrajzot a művészek leánya, KATONA Béláné, mint „életrajzi adatot“ bocsátotta rendelkezésemre. A mikor elolvastam, eszembe jutott az öreg Dumas mondása, a mikor kérték, hogy nevezzen meg egy embert, a ki legjobban tudná megírni a biográfiáját:

— Bizzák a fiamra. Mert ő benne a gyermeki szeretet *igazságá* nemesedett.

Így hát okosnak és igazságosnak vélem, hogy el nem tompítom a közvetlenségét és érzelmi melegséget, a mi e sorokban rejlik, hanem úgy adom azokat, a hogy megíródtak.

T. R.

Madarász Viktor 1830. december 14-én a gömörmezei Csetneken született. Édesatyja az első magyar nemesember volt, a ki gyári iparral foglalkozott. Hét gyermekének nevelését egy Németországból importált, a borral egy kicsit visszaéelő, de máskülönbben tudós hegeliánusra bízta, a ki odáig vitte, hogy

MAGYARORSZÁGI SZENT ERZSÉBET

FESTETTE LIEZEN-MAYER SÁNDOR

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

édesatyám már nyolcéves korában latinnyelvű leveleket írogatott a különféle bácsiknak. Ezeknek pedig felváltva latin és — tót volt a magyar anyanyelvük . . .

Gimnáziumi tanulmányait édes atyám Iglón, Pécssett és Pozsonyban végezte. Ott érte tizenhétéves korában a szózát, hogy „mindnyájunknak el kell menni“. Ő nagyon kicsiny termetű volt, annál inkább be is látta, hogy gyermeknek nézik és nem akarják bevenni honvédek. Hogy a bajon segítsen, szerzett egy nemzeti szín rojtos cseréppipát, a melyből halálmegvetéssel pöfékelt és a kölesömben kapott előlegezett egyenruhát kítömette erősen szalmával. Így már ment valahogy a dolog!

Harcolt vitézül és Eszéken volt, a mikor „császári“ színt öltött ez a vár. Apámat ekkor besorozták osztrák katonának. Egyszer nyitva látta a várkaput és nem sokat kérdezősködve, kiment rajta. Csudálatosképen senki meg nem állította, ment előre az országúton, a hol — jó messze volt már — szembejött vele egy kocsi. Azon az apja ült, a ki azért jött, hogy háromezer forintot kiváltsa — mert ennyire taksáltak az osztrákok egy magyar közvitézt.

A harci kedve, úgy látszik, még fokozódott eme kaland miatt, mert rövid idő múlva újból beállott Debrecenben honvédek. De csakhamar bekövetkezett Világos, s ott ismerkedett meg először életében az oroszokkal. Azok vitték tovább Gyulának. Ott szörnyen éhes volt és nézte elszomorodott szívvel, meg fiatalos étvágygyal, hogy az oroszok bikát vágnak le vacsorára. Megszólította az egyik tisztet *franciául*, hogy adna neki és fogolytársainak is valamit enni: annak megesett a szive rajtuk és az áldozati bika szívéből félóra múlva atyám pörköltöt készíthetett. De akármilyen csábító volt is ez a körülmény, maga azon éjjel megszökött két társával — különös szerencséje volt ilyenekben — és eljutott baj nélkül haza Csetnekre.

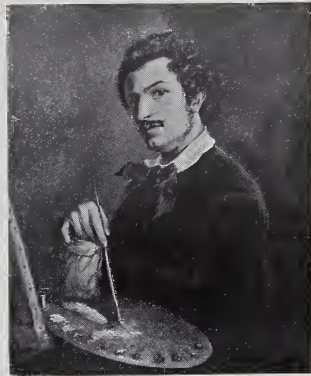
Egy ideig rejtőznie kellett, s majdnem egy álló esztendeig a fáskamrában hált, a honnan könnyebben lehetett kiszökni a szabadba, ha netalán a zsandárok érdeklődnének iránta. Mikor aztán kissé lecsendesedett már az üldöző kedv, Bécsbe ment Waldmüller tanár festőiskolájába — már előbb is Pécssett gyakorolta magát egy Pósa nevű piktornál — s ott csaknem öt esztendeig szorgalmasan rajzolgatott, festegetett. Waldmüller ajánlatával ment el 1856-ban Párisba, a hol az École des beaux arts, később pedig Leon Cogniet tanítványa lett.

Mondhatom, Párisban nagyon jól érezte magát. Szerették, becsülték s ő volt az *első magyar festő*, a ki a Salonban aranyérmet kapott. Még egy nevezetes életrajzi adatot említhetek fel itt: ő talán az egyetlen, külföldön is megforduló festő, a ki soha semmijébe sem került a magyar államnak és még megrendelést sem kapott tőle soha.

Pedig — s itt szóról-szóra idézem a Pallas-Lexikont — „ő volt az első képírónk, a ki a magyar történelmi festészetet európai magaslatra emelte. Már a „Bujdosó álmán“ (1856) észre lehetett venni, hogy eszmei tartalomra törekszik, „Zách Klárája“ és „Báthory Erzsébetje“ pedig annyi közvetlenséggel és erővel ábrázolták a kiszemelt mozzanatot, hogy bennök a história egy élő darabját látjuk megtestesítve s az ábrázolt alakokkal együtt ama kor szelleme is feltámadott.“ Még mélyebb hatást tettek „Zrinyi és Frangepán“, valamint „Hunyádi László“.

Párisban Théophile Gauthier családjával volt igen meleg, benső viszonyban s ott ismerkedett meg ama kor legtöbb irodalmilag és művészileg szereplő személyeivel. Munkája bőven akadt és a többi között egy nagy oltárképét: „Krisztus az olajfák hegyén“ Eugenia császárné vette meg, a ki nagybecsülte ezt a festményt. Számos festménye Amerikába került s minden jól ment addig, a míg odakünt tartózkodott . . .

De hazavonzotta szíve. Hitte és bizonyára joggal hihette, hogy itthon is meg fogják becsülni a művészetét. De a mint a hetvenes évek elején hazajött, megkezdődött rá a hihetetlen csalódások láncolata, olyan csalódásoké, a melyeket logikailag meg sem lehet magyarázni. Az a művész, a kit a külföld — Franciaország! — elismert, dicsőített, a ki addig, a míg távol élt hazájától, itthon is lelkes méltatásnak volt tárgya, csupán közönyt, nembánomsággal és rosszakarattal találkozott, a mint hazaérkezett. Nem én mondom ezt, a leánya, hanem a ki behatóan foglalkozott életével és művészetével: Szana Tamás és mások.

MADARÁSZ VIKTOR IFJUKORI ÖNARCKÉPE.

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Azért mégis csak a művészetének élt sokáig, első volt a magyar festők között, a ki műtermet épített a rohamosan fejlődő fővárosban, de műveit nem vitte a piacra. Ahhoz sem értett, hogy a reklámdobot megütsse maga mellett, teremteni tudott szépet és nagyot, de értékesíteni azt, a mit alkotott, abban nagyon járatlan volt.

Abban az időben el is ment a kedve művészetétől, különösen a mikor sok igazságtalan ócsárlásban és támadásban volt része „Izabella királynő“ című nagy festményeért. Letette az ecsetet és huszonkét esztendeig hozzá nem nyult.

A kedélyét nem szomorította meg, a lelkét nem keserítette el a csalódás. Ma is olyan eszményi az ő lelki élete, a milyentől modern embernek alig lehet fogalma. Pompás csevegő, szívből tud mulatni, jóindulattal van tele emberek és kollegák iránt. A rosszat hamar elfelejti, a jóra mindig emlékszik. Nagy passziója volt a kertészkedés és városligeti, valamint iglói parkja ennek a szenvedélynek köszönhető gyönyörű felvirágozását. De tán még jobban szereti az állatokat, egy madárfiókéval napokig tudott elbibilődni és gellérthegyi műtermében most is mindig körülré van egy pár szép angora-macskája.

Pedig aggkorában sem kímélte meg az élet: csalódott egy emberben, a kire rábízza vagyonát. Azért nem lett embergyűlölő és most újból vigaszt keres és talál művészetében. Szokásaiban nagyon egyszerű. „Nem szeretem a komplikált embereket“, szokta mondani. Politikával nem foglalkozott soha, társaságba nem jár el, legjobb barátja Székely Bertalan. Beteg nem volt soha és senki sem mondaná róla, ha meglátja, hogy hetvennégy esztendő és rengeteg sok csalódás nyomja a vállát.

. . . Ilyen az én apám.

AKT-TANULMÁNY

RAJZOLTA LOTZ KÁROLY

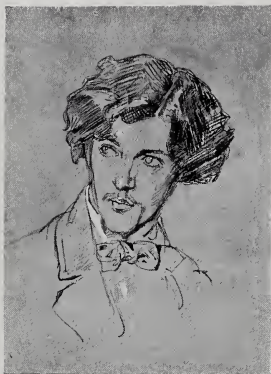
ZÁCH FELICIÁN

FESTETTE MADARÁSZ VIKTOR

HEINRICH GÁBOR TULAJDONA

ZICHY MIHÁLY.

ZICHY MIHÁLY IFJÚKORI ARCKÉPE

RAJZOLTA MAGA A MŰVÉSZ

Egy somogy megyei faluban született Zichy Mihály és korán jelentkezett nála a géniusz. Már gyermekkorában is a kép volt legkedvesebb játéka. Korán vesztette el édesatyját és azzal szegényes viszonyok közé jutott a család. Szerencsére ott volt közelében Zichyfalva s abban a boldogult nagyapa híres könyvtára. Abban akadt a gyermek Mihály egy 1800-ban nyomtatott nagy képes könyvre: „Versuch über die Costüme der Völker“ s belőle szerezte meg első művészi tudását.

Magával vitte Veszprémbe is, a hol a piaristáknál járt a gimnáziumba. A jó piarista-atyáknak azonban nem telt nagy örömmük a fiúban, mivel-hogy túlságosan eleven volt, rosszul tanult és ideje javát arra fordította, a mit ők pamacsolásnak neveztek. Mégis áteresztekék az osztályokon — talán azért, hogy minél előbb szabaduljanak tőle.

A mikor Pestre került, még gyengébben állott tanulás dolgában, mivelhogy a festőművészek egészen lekötötték érdeklődését. Az egyetemet egészen elhanyagolta és csak akkor érezte magát elemében, a mikor 1842-ben Marastoni Jakabhoz került. Ez fölismerete benne a nagy tehetséget s mint maga Zichy mondja, „szította benne lángra a pislogó paraszat, a melynek melege még most is, bár a hamu elijesztőleg halmozódott fel, éltetőleg hat reá“.

A család azonban nem nyugodott bele a pályacserébe, hanem kényszeríteni akarta az ifjút, hogy elvégezze a jogot és „nemes emberhez illő“ pályára lépjen. Felvitte hát Bécsbe a tékozló fiút, de éppen ott került — a család szempontjából — igazán rossz helyre. Bécs akkor a középeurópai festőművészetnek egyik gócpontja volt. Zichy Mihály a mint odakerült, szakított a ráérszokalt tanulmányokkal, meg a családjával és véglegesen a művészetnek szánta magát.

Waldmüller tanárhoz került és az ő iskolájában szabadult meg először a békótól, a mely tehetségét eddig nyűgbe verte. Waldmüller a természet megfigyelésére, alapos tanulmányozására utalta növendékeit. Ezért nagyon megnehezelték rá az akadémia mindenható urai és azzal állottak elő, hogy hiába hirdeti Waldmüller a természetesség művészi evangéliomát: még egyetlen tehetségesebb festő sem került ki az iskolájából. Erre a kihívásra Waldmüller azzal válaszolt, hogy bemutatta Zichy Mihálynak két akkori festményét: „A meggyógyult leány“ és „A haldokló lovak“ címűeket, mire azok rögtön bevonták a hadi lobogót . . .

„A haldokló lovak“-ot megvette az Osztrák Műegyület s ezzel megadta a fiatal festőnek a módot, hogy tovább dolgozzon. A bécsi nagy sikert követte egy olyan kudarc, a mely nagyon elszomorította Zichyt. Egy képét megvette a Nemzeti Múzeum, de a pesti kritika erősen támadta a miatt. Ez volt az ő nyilvános fellépésének első, de annál fájdalmasabb keserősége, éppen azért, mivel *iltthon* érte. De sok hasonló keserűség érte még ezután is hazai részről, akkor is, a mikor már hírnevének zenithéjén állott.

Bécsben is kellemetlenre fordult a helyzete. Ott meg a *magyar* művésztől irigyelték meg a siker dicsőségét. Ekkor történt, hogy I. Miklós cár öccsének leánya számára kerestek egy rajztanárt és Waldmüllert kérték fel erre az állásra. De az öreg mester, a kit egész multja Bécshez kötött, nem akart vállalkozni és maga helyett Zichy Mihályt ajánlotta.

Így jutott el messze külföldre az a magyar festő, a kinek minden érzése magyar volt és az idegenben is az maradt. Sajátságos tragikum rejlik ebben: a Zichy Mihály tragikum.

Egy évig mindenütt elkísérte útjában betegeskedő tanítványát, aztán vele ment Pétervárra. Ott sem volt kellemes a helyzete. A nagyhercegnő barátsága nem tudta megvédelmezni az udvar irigysége ellen s ő maga sem tudott beleilleszkedni a despotikus környezetbe. Otthagyta tehát állását, de megmaradt az orosz fővárosban.

Egy évig élt nagy nélkülözés közepett, de egészen a művészi hivatásának. Mellékesen egy fényképésznél kereste meg mint retoucheur a mindennapi kenyerét. Azonban egy-néhány skicze és készülő kompozíciója mégis feléje terelte újból a közfigyelmet. Így történt, hogy egy napon hivatalos meghívást kapott

BAJVIVÁS

FESTETTE ZICHY MIHÁLY

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Valahogy megértették velem, hogy mily forrásból fakadt ez a gúny és megenyhült a haragja. S ráírta a képre, a melyet visszaküldött Zichynek:

„Legyen ezentúl is elmés, de ne legyen többé gonosz.“

Miklós cár halála után II. Sándor fogadta kegyébe. Különösen, a mikor elkészítette számára a híres vadászalbumot, a mely huszonhat nagy képből állott. De még eltartott vagy három esztendőig, a míg anyagi helyzete is szilárd alapra került 1858-ban szólította fel Voronov herceg, hogy jöjjön el hozzá a palotájába, lakjon vele: meglesz a teljes ellátása, kétezer rubel évi fizetése, a miért a herceg nem kíván semmi egyebet, csakhogy elsőbbsége legyen minden újabb festménye megvásárlásánál.

Az udvarnál nesztét vették a dolognak és hogy elejét vegyék az „elpártolásnak“, kinevezték Zichyt 1859 elején II. Sándor cár udvari festőjének hateraz rubel évi fizetéssel.

A cár kegye ezúttal megóvta őt jó időre attól, hogy az udvaroncok szeszélyeivel kelljen számolnia. Mert azok neheztek rá krónikái miatt, a melyekben nem mindig szerepeltek előnyösen. Egy időben Liever báró udvarmester fel is szólította, hogy kimélje az udvarhoz tartozók érzékenységét; de a cár, a hogy arról értesült, azt mondta Zichynek:

— Ne törődjék velők, én vagyok az ön műveinek cenzora, senki más.

Mégis bekövetkezett az idő, a mikor a cár sem védhette meg. Már tizenöt évig szolgálta a cárt, a mikor sikerült tőle őt elidegeníteni. S felhasználták az alkalmat, a mikor fizetésének a javítását kérte, hogy ezt megéreztessék vele. A szóban levő összeg igazán nem volt érdemes, de Adlerberg, az akkori udvari miniszter mégis szerénytelennek mondta Zichy óhaját. A felelet abból állott, hogy a művész beadta lemondását.

a cár udvarába és a cár megbízást adott neki, hogy az udvarát rajzolja meg — tréfás képekben. A mikor elkészült a megrendeléssel és azt bemutatta albumban („Gacsinaí krónika“) az uralkodónak, az valósággal beleszeretett a művészbe. Hanem mivel „komoly“ munkát is akart tőle látni, megbízást adott neki az oltenicai ütközet megfestésére és a mikor az elkészült, állandóan magához kötötte.

Mégis kevés híja, hogy el nem vesztette egyízben Miklós cár kegyét egy művészi tréfája folytán. Valahogy rájött, hogy egy a krími háborúban harcoló katonatiszt neje két fényképet készített magáról: egy egészen kicsinyt, a melyet elküld a férjének és egy nagyot, a mit otthonlevő szeretőjének ajándékozott. Zichyt felháborította ez az álnokság, és egy rajzban adott kifejezést indulatának. Azon a rajzban a kórházban fekszik megsebesülten a férj és boldog mosolylyal nézi a felesége arcképét. S nem veszi észre, hogy az ő bekötött fejének árnyéka a falra esik, s ez az árnyék két nagy szarvba kicsúcsosodik . . .

A mikor Miklós cár meglátta ezt a rajzot, módfelett fölháborodott. — Nem tűröm, hogy katonáimból gúnyt űzzenek! — kiáltott.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ DEÁK FERENC RAVATALÁNÁL

VÁZLAT, RAJZOLTA ZICHY MIHÁLY

ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYE

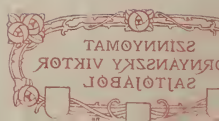

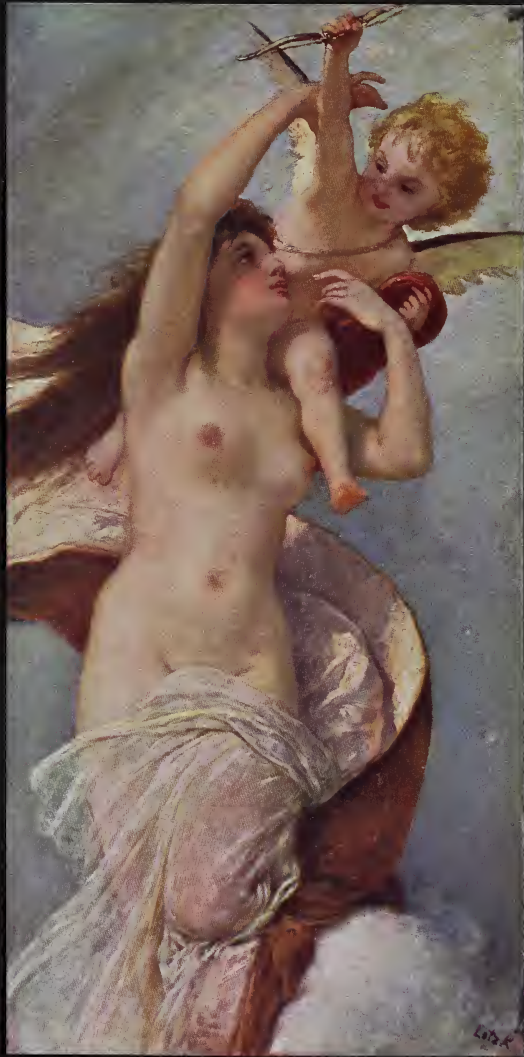
AKT ÁMORRAL

FESTETTE LOTZ KÁROLY

A „KÖNYVES KÁLMÁN” JOGOSÍTVÁNYA

AKT AMORAL
FESTETTE LOTZ KÁROLY
A "KÖNYVES KAI MÁZ" JOGOSÍTVÁNYA

A círral elhittették, hogy Zichy nem a kétezer rubel évi fizetésjavítást akarja, hanem csak ürügyet keres, hogy az angol trónörökös ajánlatát elfogadhassa. A cár ezt elhitte és meg volt sértve: elfogadta tehát Zichy lemondását.

Rövid párisi tartózkodás után csakugyan követte a walesi herceg meghívását a skóciai vadászatokra. De az összeköttetés még sem lett állandó és ez nem a walesi hercegen mult. A legfényesebb ajánlatot tette a művészeknek, hanem ez azzal indokolta a visszautasítást, hogy ha egyéb nem is, de a hála köti a cárhoz és nem akarja érzékenységét megsebezni azzal, hogy más udvar ajánlatát elfogadja. Inkább megmarad szabad és független művészek.

Párisba tért vissza s ott hat esztendőöt töltött. Ott termett egész sora leghatalmasabb alkotásainak s ott elégíthette ki szíve vágyát, hogy ismét magyarnak érezhesse magát. Lelke lett a „Magyar Egyesület”-nek s a mikor 1879-ben Szeged városát a nagy katasztrófa érte, ő rendezte a nagy operában azt az ünnepet, a mely a földig sujtott városnak az első nagy segítséget hozta: 250,000 frankot. S ebben az időben támadt az a gondolata is, hogy hazajön Magyarországra s ott éli le hátralevő napjait.

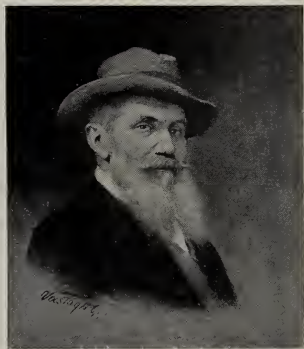
Haza is jött és szülőhelyén, Zalán dolgozott csendes visszavonultságban, többnyire magyar tárgyú témákon, a míg be nem állott egy újabb nagy fordulat életében. II. Sándor cár halála után, a kit a nihilisták megölték, utóda, a ki sohasem szűnt meg Zichy művészetéért rajongni, fölkerestette őt azzal az ajánlattal, hogy térjen ismét vissza a pétervári udvarhoz — de egészen más föltételek mellett. Ajánlottak neki tizenkétezer rubel évi fizetést, tehát kétszer annyit, mint a mennyit azelőtt kapott, kétezer rubel lakpénzt, s megengedték neki, hogy ünnepi alkalommal magyar díszruhában jelenjen meg, szabad bejárást biztosítottak neki a cári termekben, szóval olyan pozícióval kínálták meg, a milyen még aligha volt udvari festőnek.

Zichy Mihály elfogadta az ajánlatot és visszatért az orosz fővárosba. III. Sándor úgy fogadta, mint régi bizalmas barátját és utóda, II. Miklós nemkülönbön elhalmozta kegyeivel. Életének további folyásáról majd beszámol annak idején a művészet története.

T. R.

VASTAGH GYÖRGY

VASTAGH GYÖRGY ÖNARCKÉPE

Itthon még nem ismerték, mikor Bécsben már jóhangzású neve volt s mivel első sorban az arcképfestést kultiválta: előkelő szép asszonyok, szerepet játszó tekintélyek ültek ecsetje elé. A bécsi Presse-ben egy ismert műkritikus megleghangú cikke tette rá figyelmessé a magyar közönséget, s ezzel az ajánlólevéllel hazatérve, csakhamar megkedvelték: kitűnt, hogy nem közönséges módon illeszkedik az arcképfestők sorába. A hetvenes években szinte divatos volt nálunk a Vastagh név az arcképek alatt. Míg idáig jutott, neki is végig kellett szenvednie egy művészpálya küzdelmeit, mi sokszor próbaköve a talentumnak, mert ezzel rendszerint elválík, hogy milyen materiából való.

1834-ben született Szegeden. Rajzolgató hajlamai már az iskola padjában mutatkoztak, s tizenötéstudós korában azzal állt elő, hogy festő lesz. A szülőknék nem a legkelemesebben hangzott ez. Erős, fejlett fiú volt, még gyerek, mikor körülötte lázasan toboroztak a honvédszászló alá. A harcias lendület elkapta őt is s a tizenötéves Vastagh beállt honvédnek, végig küzdött néhány csatát, de Temesvárnál rosszul járt, mert az oroszok elfogták.

Szerencsére nem sokáig tartott a raboskodás, s miután kiszabadult, a szabadságharc után újra a festőstudiumokhoz fogott. Szegeden dolgoztatott egy Gerstenberg nevű festőnél. Rövid idő multán annyira vitte, hogy megrendeléseket kapott, arcképeket s a környékbeli templomoknak szentképeket festett. Ebből

a munkájából annyit tudott összegyűjteni, hogy kitelt belőle egy bécsi tanulmányút költsége. Dunántúl is járt és sokat rajzolta a nép érdekes típusait, majd átköltözött Kolozsvárra, itt megnősült, de mivel a festő-állapot ott nem a legkedvezőbb volt, megint csak fölment Bécsbe. Itt csakhamar vevőre találtak az oláhokról festett genre-képei. Arcképei is tetszettek, lassankint keresett festő lett, s mikor a bécsi világkiállítás után hazajött Budapestre, elhalmozták arckép-megrendelésekkel.

A belvárosi plébánia-templomban s az operában freskókat készített, a tárlatokon sokat szerepelt zsaner-képeivel, de művei nagyobbik részét az arcképek teszik. Arcképei közül néhai ULLMANN Józsefét közöljük. Azét a kiváló férfiút, a kinek hazánk gazdasági renaissance-ában olyan kiváló szerepe volt. Vastagh jellemző erővel ábrázolta a jeles polgárt.

D. I.

NÉHAI ULLMANN JÓZSEFNEK,
A PANNONIA-GÓZMALOM ALAPÍTÓJÁNAK ARCKÉPE

FESTETTE VASTAGH GYÖRGY,
ÖZV. FRANK ANTALNÉ, ULLMAN ADÉL TULAJDONA

SZÉKELY BERTALAN

SZÉKELY BERTALAN IFJÚKORI ARCKÉPE
ERNST LAJOS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Szülei Kolozsvárott laktak, s itt mosolygott le bölcsőjére a magyar ég, 1835-ben. És itt, a kincses városban, a régi gót emlékek árnyékában, a büszke és titkolódzó erdélyi hegyek közt álmodozott róla, hogy milyen jó volna rajzolni, festeni, egyre rajzolni sokat. Még csak neszelő érzés, homályos sejtés formájában élt benne a vágy, az akarás, mi odahajtotta, hogy végre megtegye a döntő lépést, mely a cirkalom emberéből festőt csináljon.

Nemes familiája előtt kevés hitelre talált a művészkedés, s úgy gondolták, ha már a fiúnak nincs kedve a jurátus foglalkozáshoz, hát menjen mérnöknek: ez pénzt is hoz, biztos ekzsztencia, s aztán, ha olyan nagyon rajzolgatni akar, rajzolhat itt is. Persze másként végeztetett: a fiatal Székely Bécsben nem boldogult a technikán. A matematika és az ő társstudiumai nem érdekelték, művész lelkét hidegen hagyták. Szülei nem tehettek mást, beleegyeztek, bár kelletlenül is, hogy átmenjen a művészi pályára. Elhatározó lépés volt ez s hamarosan kitűnt, hogy nincs ok az aggodásra. 1855-ben Székely első díjat nyert a bécsi képzőművészeti akadémián, a mi akkortájt kimentette őt a katonáskodás alól is.

Egyszeriben felismerték a tehetségét, meghódította a professzorokat, kik előtt akkor nem valami szimpatikus volt a magyar talantum. Ezt a politikai ellenszenvet legyőzte Székely, s nevét a legerősebb talantumok közt emlegették. A hír hazaszállt, eljutott a szülők csöndes falai közé, ám azok kevésre tartották a dolgot, s mindig fejüket csóválták, furcsállották, ha szóba került a fiú, ki hallani sem akar másról a pingáláson kívül.

Az emberek mindig tamáskodnak, ha valaki azt akarja elhíttetni velük, hogy benne nem közönséges képességek rejtőzködnek, s hogy ezért joga van eltérni a kitaposott, kijárt úttól, s keresni a magáét, a maga módja szerint való boldogulást. Az emberek csak akkor hisznek, ha szemük előtt fekszik a látható bizonyosság, a mit sokan küzdelmes évek során, szereznek meg. Székely mindjárt a megindulásakor előállt ilyen dokumentummal. A művészi előrelépés csupa hadakozás, melyben az ember sebeket oszt és sebeket kap.

Hallotta az izgató riadókat, a honvédtrombitát, mely ellenállhatlan rohamokba kergette a negyvennyolc csodaembereit. Látott kipirult és veres arcokat, sápadt, aggódó tépéscsinálókat. Majd ijedt, rejtőzködő menekülők jöttek, kik a helyet keresik, hol ne érhesen nyomukba a pribék: bujkálnak, mint az árnyék. Világos felől bús akkordokat fú a szellő, egy kegyetlen, tompa dobpörgés hangjait. Itt is, ott is becsorbult a földhasogató eke, az elhullott, föld alá dugott honvédfegyverek acélvasán. Lemondás, csupa reménytelenség ült a magyar portákra: íme ilyen fajta impressziók torlódtak Székely Bertalan gyereklelkébe. Ezek a meglepő változások, harcias képek és lázas hangulatok átfomálták a lelkét, s fundamentomai lettek későbbre is: mindez kulcsot ad hozzá, legelső festéseitől mindmáig, miért lett Székely történeti festő.

Eltelve a szabadságharc érzéseivel, 1850-ben fölment Bécsbe a technikára. Ekkor tizenöt esztendő volt, s egyelőre semmi sem biztatta, hogy eljövendő sikereiben, igazi hivatásában higgyen. Az ecsetforgatás helyett a mértan és algebra voltak studiumai. Nem akadt senki, a ki biztató szóval terelte volna az útra, melyre rászületett. Sőt minden, a mi körülfogta: a csupa erőpróbából álló, kockázatos s a kiválasztottaknak való pályáról elterelni próbálta. Főleg szülei elleneztek, hogy művésziskolába lépjen, a mire akkoriban bőven volt ok: talán minden pálya közt ez mutatott legbizonytalanabb perspektívát.

Ez a mérközés már kezdőtét veszi az iskolafalak közt, s az ifjú Székely a többi, vágyaktól és tervek-től egyformán tüzelt kollégái közt ime kiktüzdött egy területet, az első stációt. Megerősödve, egy kis biztató tapssal indult most tovább, új állomás felé, mely művészi kialakulására döntő befolyással volt, a német művészet Mekkájába: Münchenbe, az ötvenes évek végén.

Sikerült egy oltárképet festenie Nagy-Kanizsa számára, a mi azért esett jól neki, mert nagyobb summa pénz hozott, s az első kép volt, melyre büszke lehetett, ha elgondolta, hogy színeiben naponként sereg ember gyönyörködik, s ájtatos hívők térdelnek előtte. Kint Münchenben új szempontokkal, egy új világgal találkozott, melynek levegője, művészi tartalma a legkomolyabb tanulmányokra inspirálta.

München akkoriban kohó volt, mely művészi törekvésektől, új céloktól forrongott. Piloty visszaállította a szín uralmát s tanítványait a természet meglátására buzdította. Legjelentősebb talentumok gyűltek Piloty köré. A német, francia, angol, olasz, magyar stb. nemzet művészhatalmái találkoztak iskolájában.

Székely Bertalanra hamar rátévedt a professzorok figyelmé, kik ellentétben a bécsi kollégákkal, nagyon sokra taksálták a magyar talentumokat. Székely itt olyan nagyszabású emberekkel barátkozott s olyanok kérték ki tanácsát, kiket később számyra kapott a világot átjáró hír, mint Makart, Lenbach. A kitűnő tanítvány csakhamar mestere mellé nőtt, mi kitűnik abban a kompozícióban, melyet Münchenből küldött haza: „II. Lajos magyar király holttestének feltalálása a mohácsi csatatéren“. Ez a kép már nem a kezdő évek tapogatódzása; művészi készséget mutat, kiforrott értékeket s karakterét adja Székelynek, ki a magyar mult kultuszát tüzte ki célul. A képpel együtt ő is hazajött s itthon való tartózkodásában születik a leg-közelebbi történeti festmény, a „Dobozó“.

Nálunk még a cenzura tartotta a kormányrudat erős és fojtogató marokkal, mely bűnnek ítél minden magyar érzést, rebellisnek a magyar nótát. Az országot suttogások, legendák járták be Petőfiről, ki orosz rabságban sínylődik, elbujdosott hősokról, Kossuthról, ki idegen földön keres segítséget és gyűjt erőt az új felszabadításra. A visszafojtott keserűség, a nemzeti bánkódás csak szimbolumokban fejezhette ki magát. A korhangulat kifejeződött a festők képein is: ez inspirálta őket, s ez diktálta ecsetjük alá a témát.

Székelyt 1864-ben újra Münchenben találjuk, hol a National Museum számára fest egy freskót, VII. Károly búcsúját. Ezután biblikus kompozíció következik: az „Üdvözítő Péter apostollal a tengeren“. Sorjában érik egymást a következő nevezetesebb képek: „Egri nők védik a várost a török ellen“, „V. László és Czillei“, „Az árva“, „Leda“, „A vihar“, „Az anya gondos szeme“. 1878-ban hosszabb utazást tett, s Londont, Páris, Hollandiát kereste föl. Négy esztendő múlva a budapesti opera előcsamokában fest freskót, majd 1884-ben ugyancsak freskót készít a Deák-mauzoleum számára. „Zrinyi“ című képe után a pécsi székesegyház falfestményeivel van elfoglalva, s 1886-ban gyönyörű freskókat kezd a Mátyás-templom falain. A történeti vásznak és freskókat mellett illusztrációkat is csinált sokat.

Eletútját nem jelzik zajos szenzációk, kedélyes piktor-kompániákban nem igen fordult meg az ő jószágos alakja: csöndes, magábvonult ember, ki műtermének falai közt problémákat ad föl magának és problémákat old meg.

A féltehetségeket nem szereti, s velük szemben kéréllhetetlen: ezek aztán mogorva professzornak híresztelték. Pedig a kiket szeret s a kik közel férkőzhetnek e bölcs pillantású öreg úrhoz: a tanítványai lelkesednek érte és csudákat beszélnek ritka jó szívről, művészelte finomságairól.

Egy évvel ezelőtt, 1903-ban a mintarajzkola és rajztanárképző igazgatója lett. Friss, intenzív művészi szempontokkal dirigálja ezt az intézetet, s nincs senki, a ki odaadóbban pártolná az igazi talentumot, a piktor-palántát. A hivatalos elismerés két rendjelet illesztett mellére, a Ferencz József-rend lovagkeresztjét, s a becsületrendet. Ez a külső dísz azonban szegényes és kevés ahhoz, hogy feldiszipte az ő egyszerű alakját: mindennél több az az érték, a melyet ecsetjével váltott ki, s a mi majd a magyar műtörténetben nevezetes helyet jelöl ki nevének.

D. I.

SZÉRELY BERTALAN KARTONJA A VAJDA-HUNYADI VÁR RESZÉRE

WAGNER SÁNDOR

WAGNER SÁNDOR

Németországban a magyar népeleti irányt a festészetben hosszú ideig egyetlen festmény képviselte, a melynek címe volt: *Huszárbravúr*. Vágtató huszárcsapatot ábrázolt, a melynek útjába került egy játszó gyermek. Az oldalt álló nézők riadva, szívdobogva lesik a percet, a mikor keresztülgázol a modern miridonok csapatja a gyermek testén, de ekkor kiválik a csapatból egy közhuszár, lehajlik a lováról és a legsebebb galopp közben felkapja a gyermeket.

Tele van ez a kép élettel és huszárosan friss művészi felfogással. Szerzője Wagner Sándor, a ki a magyar művészetnek ezzel és más alkotásaival kiváló becsületet szerzett idegen földön. Mert ezt a képet, nemcsak hogy számtalanszor reprodukálták odakünt, de Párisba is eljutott, a hol nagy művészi kitüntetésben részesült.

Wagner Sándor a régi Pesten született 1838 március 16-án. Véber Henriknél sajátította el a rajzolás elemeit, aztán Bécsbe ment, a hol Geiger, Blaas és Mayer tanároknál dolgozott. Innen Münchenbe került, a hol még Cornelius mester és Piloty tartottak iskolát. Kaulbach pedig már akkor is vonzotta messze földről az ifjú tehetségeket. Ezeknek tetszését oly alaposan vívta ki magának, hogy — különösen Piloty meleg ajánlására — a müncheni

Nationalmuseum két freskójának készítésére kapott megbízást, a hozzá még éppenséggel magyar születésű kezdő művészre. Kaulbach azt mondta ezekről az alkotásairól, hogy „két nemzetnek találkozik bennök a büszkesége: annak, a mely a megbízást adta és most magáénak nevezheti, meg annak, a mely fiának nevezheti Wagnert“.

Ugyanakkor — pedig még csak huszonegy éves volt — itthon is nagy diadalt aratott. „Dugovics Titusz“ című festménye bejegyezte nevét a legkiválóbb historiai festők lajstromába. Ezt a képet meg is vásárolták a múzeumi képtár számára. Továbbra is jobbára a magyar nemzet történetéből vette historiai festményeinek tárgyát: „Izabella bucsúja“, „Szent István keresztelése“, a mely oltárképnek készült, „Szent László és a kún rabló“, „Mátyás és a cseh Holubár“, egy-egy lépés voltak művészi haladásában. De még ezeknél is jobban hatott magyar népeleti képeivel: „A debreceni csikósok versenyével“ és a már említett „Huszárbravúr-al.“ S nevezetes, hogy éppen ezeket a képeket tartotta meg magának a külföld, úgy hogy nekünk csakis reprodukcióban maradtak meg.

Ő maga is odakünt rekedt német földön. Erős kapcsolatot fogtak magukhoz a müncheniek. Megtették először 1866-ban az ottani képzőművészeti akadémiánál helyettes, három év mulva pedig rendes tanárnak. Mielőtt végleg elfoglalta volna állását, hazajött és megfestette a Vigadó nagy fali képét, a „Mátyás diadalát“. Egyébiránt is sokat fordult meg utazásai közben (járt Keleten, Franciaországban és Olaszországban és mindenütt szerzett impressziókat) hazájában és nem egy magyar képen találkoztunk alakjával, mint csikóssal vagy huszárral; nagyon büszke volt arra, hogy olyan jó magyaros, sudaras bajszú arca van . . .

A müncheni akadémián magyar érzése abban is nyilvánult, hogy a hazájából hozzátóduló ifjú piktorokat istápolta, magához vonzotta és nagy súlyt vetett rá, hogy szívben és lélekben, de leginkább művészetben magyarok maradjanak. A kapesöt máskülönbben is szívesen tartotta fenn szülőhazájával: Petőfi illusztrált kiadásához felszólítás nélkül küldött rajzokat, mert: „magyar festő létemre nem akarok hiányozni ott, a hol a legnagyobb magyar poétának fejezik ki hódolatukat a magyar piktorok“, ezt írta abban az időben, a mikor az első illusztrált Petőfi-kiadást előkészítették, egyik volt tanítványának és azóta is jóbarátjának.

Angliába is elment a híre. Nagy feltűnést keltett ott egyik műve, a „Mazeppa“ című, a mely Byron hasonló című költői elbeszéléséhez volt szánva illusztrációnak. Az angol műkritika nagyban zengte e miatt dicséretét. De elkalandozott ő témáért más országokba, más nemzetekhez is. Spanyolországi inspiráció szülte a „Piccador“ és a „Spanyol posta“ című híres képeket, olasz földnek terméke a „Római cirkusz“, de mindenekfölött teljességben megmaradt — a külföldi élet ellenére is — ragaszkodása és szeretete a hazához és az otthoni témákhoz.

1899-ben nagy öröm érte: a Nemzeti Szalonban rendezett külön Wagner-kiállítás számára összedtek mintegy kilencvenet festményeiből, tanulmányaiból és rajzaiból. Ez a gyűjtemény korántsem foglalta egybe alkotásait, de megvilágította lelkének legbensőbb világát, szívének legösszintébb dobbanásait: magyar érzését. Megesett vele ugyanis pár évvel azelőtt, hogy a budapesti tárlatra, a melyen csak hazai festőt vehettek részt, beküldött egy képet és visszautasították azzal, hogy — ő nem magyar honpolgár! Hát ez igaz is volt formszerint, de azért még sem volt benne igazság! A mikor kinevezték 1869-ben a müncheni képzőművészeti akadémiához tanárnak, alternativa elé állították egyszersmind: hogy vagy elfogadja ezt az állást és a bajor állam kötelékébe lép, vagy megmarad magyar honpolgárnak, s akkor visszamehet hazájába, a hol az akkori áldatlan viszonyok között vajmi kevés tennivalója lett volna az ecsetjének. Tán mégis az utóbbira szánta volna magát, ha eszébe nem jut, hogy akkor lemond arról is, hogy segítheti, istápolhatja a Münchenbe sereglő magyar művész-ifjúságot s nem áll többé módjában azok útján szolgálatot tenni a magyar művészetnek... De mégis sajgott szívében a seb, és nagyon fájt neki, hogy otthon akadnak, a kik nem tekintik őt magyarnak. Annál jobban esett érzésének, hogy a külön kiállítás hatalmasan bizonyítja magyar voltát...

T. R.

BENCZÚR GYULA

BENCZÚR GYULA ÖNARCKÉPE

Mint „csodagyermek“ kezdte meg művészi pályafutását és azon kevesek közül való, a kik be is váltották a hozzájuk fűzött reményeket. Ötéves volt 1849-ben, tarka változatosságban robottak el gyermeki szeme előtt a háború képei: honvédek, kozákok, huszárok, társzekerek, s ő szépen lerajzolta azokat egy kis füzetbe. Nem volt az gyermekies pamacsolás, hanem az életnek jellemző visszatükrözése olyannyira, hogy már akkor akadt vevője egy orosz ezredes személyében, a ki két rubelt adott neki arcképeért s felajánlotta a kis Gyula szüleinek, hogy a háború befejezte után magával viszi a fiút Szent-Pétervárra, hogy a saját költségén kiképeztesse ott — orosz művésznek. A gondviselés jól akart a magyar művészettel, mivelhogy az orosz ezredes elesett egyik legközelebbi csatában és Benczúr megmaradt hazájában.

A művészi hajlamokat különben édesapjától örökölte, a ki rézmetszéssel foglalkozott és abban nagy tökélyre vitte.

Van neki még egy kiváltsága, a mely nem tartozik ugyan szorosan a művészetére, de mégis sokban hozzájárult népszerűségéhez: ő a mi királyunk speciális arcképfestője. Egyetlen piktor sem részesült annyiszor, mint ő, abban a szerencsében, hogy a

király neki üljön és évtizedek óta állandó a lapokban az a hír, valahányszor Ő Felsége magyar fővárosát szerencsétlenni látogatásával, hogy fölkereste Benczúrt műtermében. S ez a rokonszenv megtermé gyümölcsét, mert a ki csak a születési vagy a pénzarisztokráciához tartozik, kiváló kegynek tekintik, ha a mester az ő kedvéért festékké mártja az ecsetjét. Az ő díszmagyarban ékeskedő alakjai úgyszólván kiegészítő részét alkotják minden valamire való főúri teremnek és „szereplő egyéniségé“ avatják azt, a kit Benczúr Gyula megfestett.

Életrajzi adatai a következők:

Született 1844-ben Nyiregyházán; a rajzolás elemeibe Klimkovics Béla tanár vezette be, a ki arra biztatta, hogy a természet után csináljon kisebb kompozíciókat. Így élesedett meg a szeme a természet utánzásában és fokozódott szerete a művészet iránt, úgy hogy ellenállhatott édesatyja kívánságának, a ki mérnökke vagy építészszé akarta kiképezni — hódolván az akkor még általános magyar felfogásnak, hogy a festészet nem lehet komoly élethivatás.

SPANYOL POSTA

FESTETTE WAGNER SÁNDOR

Mivelhogy nagybátyja is támogatta az ifjú törekvéseit, keresztül vitték az atyai akarat ellenére, hogy Gyula tizenhétéves korában a müncheni festészeti akadémiára került, Anshütz tanárhoz, a ki az antik osztályt vezette. Ott mindjárt megkedvelték annyira, hogy Anshütz példaképen állította oda növendékeinek, de Benczúrnak még sem volt nála maradása. Ő mielőbb Pilotyhoz vágyódott, a kinek éppen akkor a magyarok közül Wagner és Lietzenmayer, a később nagy híre vergődő németek közül Defregger, Makart és Lenbach voltak tanítványai.

Piloty szívesen fogadta volna magához, de nem volt hely az iskolájában. Benczúrt nem riasztotta el ez a körülmény, hanem két honfitársával: Salamon Gézával és Szinnyei Pállal együtt bérelt műtermet, a hol megfestette első nagy képét, a „Vízbefullt balatoni halász“ címűt. Ez a festmény megtörte javára a jeget, annyira megtetszett Pilotynak, hogy soron kívül fogadta fel tanítványának, sőt a müncheni Maximilianeum freskóinak megfestésénél is alkalmazta.

Itt kapta őt meg a történeti festészet varázsa. Nevezetes, hogy abban a korban csaknem minden valamirevaló piktorunk a históriai szellemnek róttá le adóját. Különösen két kompozíció volt az, a mely megvetette Benczúr, mint történeti festő hírnevének alapját: „Rákóczy Ferencz elfogatása a sárosi kastélyban“ volt az egyiknek témája, a másiké „Hunyady László búcsúja barátaitól“. Az utóbbi festményt a román király vette meg és most is ott van bukaresti palotájában.

1868 elején történt, hogy báró Eötvös József, vallás- és közoktatásügyi miniszter, pályázatot hirdetett egy a magyar történelemből vett tárgyú festményre és Benczúr is pályázott. Az ő képe, „Vajk keresztelése“ annyira kivált a többi közül, hogy nemcsak a díjat nyerte el, de még a kiinduló pontja is lett annak, hogy a mesteriskolai igazgatói állás betöltésénél első sorban ő reá gondoltak... Addig azonban még hosszú út volt, és annak minden egyes művész állomását jelképezi Benczúrnak egy-egy kiváló alkotása. 1871-ben keltett rendkívüli feltűnést „XVI. Lajos és Mária Antoinette gyermekeikkel a versaillesi palota ostroma alatt“ című festménye, a melylyel az egész világsajtó foglalkozott, nemsokára ezután nagy szenzációt keltett „XV. Lajos Dubarry boudoirjában“ című képe.

Időközben befejezte Vajkját s azt, valamint a „Bacchansnőt“, a mely a bécsi nemzetközi kiállításnak „clouja“ volt, megvette a magyar kormány a Nemzeti Múzeum képtára számára.

Megvolt vetve számára az alap a dicsőséges hazatérésre és 1884-ben otthagya Münchent, sok évi diadalainak színhelyét és szíve vágyát követve hazajött Budapestre, a hol első sorban mint arcképfestő működött, noha a történeti festészethez azért korántsem lett hűtelen. Már mint a mesteriskola igazgatója, festette meg „Budavár visszavétele a töröktől“ című nagyméretű kompozícióját.

Kitüntetésekben bőségesen volt része. Számos festménye aranyérmert nyert külföldi és hazai tárlatokon, királyunk pedig a „pro letteris et arlibus“-érmert és a Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozta neki.

T. R.

HOROVITZ LIPÓT

ÖRTÉNT, hogy műtermében egy előkelő hölgyet festett le. A festés nem ment gyorsan, folyton akadt rajta javítani való, hol itt, hol amott. Éles szemével jól szemügyre vette az arc sáíkjait, domborulatait, kikereste a jellemző vonalakat s ha nem sikerültek, letörölte, újra festette őket. Dolgozott, a festék-csomók közt ecsetével keresgélt Horovitz, s világért se szólt volna egy kukkot, legfeljebb az izzadságot törölte homlokáról. Szinte belefáradt, a mint a modell arcát fikszirozta. Az előkelő hölgynek nem valami kellemesen esett így ülni, unalmasan, szótlánul s hogy belefáradt a hallgatásba, okát kérdezte annak, hogy a művész miért nem szól egy szót sem.

— Hallgatok — mondta a művész — hogy a kép annál beszédesebb legyen!

Ez a mondás rávilágít Horovitz művészetére, mindarra, a mit ő az arcfestésben keresett. Horovitz jellemzésre törekszik. S hogy ez a festői erénye nyilvánvaló lett: Horovitz a híres arcképfestők közé került. Mindenfelől clárazottak megrendelésekkel, főleg külföldön, a hol jobban ismerik, mint itthon.

1848-ban született Kassán. A szülők persze itt is, mint legtöbbször, nem jó szemmel nézték, hogy serdülő gyermekük piktorálmokról beszél. A színes ábrándok helyett szeretnék volna másra fogni, valami biztosabb, rendes polgári foglalkozásra.

Éles esze van, tehát legyen orvos vagy ügyvéd. Azonban meg vagyon írva, hogy ilyen esetekben ne győzzön a szülői bölcsesség: Horovitz nem tagított az ecset mellől, festő akart lenni minden áron s végre is a szülők abba hagyták a sőtét argumentálást és megengedték, hogy a fiú Bécsbe menjen az akadémiára. Ott szorgalmasan dolgozott a kis Horovitz, tehetsége bevált s erről írást is adtak a szigorú professzorok. Bécsben nem sokáig maradt s művészibb milieube került: Párisba. A francia világváros új perspektívákat nyitott meg szemei előtt, fejlődésében lökést adott neki. Arcképeket festett, a mi pénzt hozott, szinte bőven ahhoz, a mennyire egy festőnövendéknek szüksége volt. A magánrendelések mellett túrelmetlenül várta a sikert, azt, hogy bekerüljön a Salonba, a híres tekintélyek, a régi nagyságok és a most feltűntek közé.

Ez is megtörtént. A „Kis Eggy” című képe mention honorable-t kapott. Ez már külső siker volt, s a fiatal Horovitz neve már jelentett valamit. A hatvanas esztendőök végén érte ez a kitüntetés, mely továbbsarkalta, még távolfekvő, jelentős célok felé.

Egy nagyszabású kompozíció foglalkoztatta, valami erős drámai jelenet. Agyában már feltűnedeztek az alakok, homályosan, elmosódó körvonalakban. Az első vázlatokat, a próbálgatás apró jegyzeteit még Párisban csinálta, de komolyan akkor fogott hozzá, mikor tisztán e célból Varsóba költözött, hogy ott közvetlen közelből tanulmányozza mindazt, a mire szüksége van. A varsói szegény zsidó nép közt talált típusokat a „Jeruzsálem pusztulásának emléknapja” című megkapó képéhez. Ez a nagyszabású vászon, amerre járt, mindenütt tetszést aratott.

Varsóban Horovitz műtermet nyitott, honnét egyre-másra elkapkodták képeit a műkereskedők. „A kis kacér”, a „Lengyel zsidó tanító” és „Ártatlan haború”, az „Elsőszülető” stb. című zsánerképek itt készültek el s rajtok kívül kívül egész csomó arckép.

Az orosz és lengyel arisztokráciának nagyon tetszett a Horovitz ecsetjárása, az az arcképstílus, melyet ő kultivált. Valósággal elhalmozták a megrendelők s neve a legjobban keresett arcképfestők közé került. Az arckép az ő igazi ereje, sikerei, festői előadásmódja ebben csúcsosodnak legjobban. Elmondhatja magáról, a mit sokan szeretnének elmondani s a mi csak a legelőkelőbb, a legdivatosabb arcképfestők sajátja: az, hogy szinte válogathat azokban, a kiket lefest.

A KIS EGGY

HOROVITZ LIPÓT KÉPE

ÁRTATLAN HÁBORÚ

FÉSTETTE HOROVITZ LIPÓT

Élő nagyságok, neves politikusok, híres írók, gazdag hercegnők az ő modelljei. A német és orosz arisztokratákon kívül, ecsetjével jellemző leírást adott olyan emberekről, mint Arany, Jókai, Pulszky Ferenc, Tisza Kálmán, Brandes György stb.

Varsóból Bécsbe költözött át s bár ott él évek sora óta, — egész művészetével a mienk s a magyar pikturának válik díszére. Olykor hazalátogat a magyar fővárosba, s ha nem jön maga, elküldi képeit, melyek gyakori vendégek a magyar tárlatokon s a közönségnek finom látnivalók.

D. I.

HOROVITZ LIPÓT ŐNARCKEPE

MÉSZÖLY GÉZA

Ha nem kerül útjába Ligeti Antal, az akkor jeles magyar tájképfestő, a ki biztos szemmel meglátta benne az értékes talentumot és biztatta és előresegítette: Mészöly sohasem festi meg az ő intim képeit a magyar tájról, hanem valami csendes, lassan mozduló vidéken, prókátor lesz. Hanem a jószág véletlen folytán poros akták helyett gyönyörű képeket írt. Ezek a képek gyémántzilánkjai a magyar művészet-történetnek. Markó-képet másolt éppen nagy buzgalommal a Nemzeti Múzeum képtárában, mikor Ligetinek az akkori képtárörnek, föltűnt a halványképű, igénytelen legényke, ki zavarba jött, s alig merte bevallani, hogy bizony ő festő szeretne lenni. Festő, — csakhogy a szülei prókátornak akarják.

Másodéves jogász volt a pesti egyetemen, de a római jog és a pörösködés tudománya sehogyssem tetszett neki, s jobban érezte magát a képek közt a múzeumban, mint az egyetemi katedra előtt.

Ligeti kijárta, hogy a szerény, gyöngye növésű Mészöly ösztöndíjat kapott, a mivel aztán hozzáfoghatott a művészeti tanulmányokhoz. Ez volt a döntő lépés, mely Mészölyt oda terelte, a hová való.

Sárbogárdon született 1844-ben. Atyja törvénytudós bíró volt s azt akarta, hogy fiából is jogász legyen. De a fiatal Mészölynek másféle álmái voltak, a miről a szülők nem szívesen hallottak, s így pesti jogászokodása alatt, mikor megtudták, hogy a jogi órák helyett idejét pingálással tölti, — nem bőven segélyezték. 1869-ben kapta meg azt az ösztöndíjat, a melylyel felutazott a bécsi képzőművészeti akadémiára, hol az akkor híres Zimmermann és Russ voltak professzorai. A fölvetel nem ment valami könnyen, mert a próbarajz, melyet Mészöly készített, nem nyerte meg a professor urak tetszését. Kevésre taksálták a tehetségét, s mivel hozzá még magyar származású volt, nem szívesen fogadták.

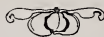
De Mészöly hamar rácáfolt a professzoraira: tanult, sokat dolgozott, egyszeriben lendületre kapott, s mikor kiírták az akadémiai növendékek pályázatát, a sok pályázó közt Mészöly győzött s a díj övé lett. Ez volt az első kitüntetés, a mely a bécsi akadémián magyar festőt ért. Ez 1870-ben történt. Sikerei érdeklődést keltenek itthon is, a Mészöly nevet sűrűn emlegetni kezdik a sajtóban s művészkörökben. Mindez tovább sarkalja Mészölyt, s érzi, hogy tanulmányaiban még nem állhat meg: a mélyebb studiumok még hátra vannak. Bécs után legközelebbi állomása München, hová 1872-ben költözik, s hol műtermet is nyit. Itt a legnevesebb emberekkel kerül össze, kik sokra tartják, s képeiért sűrűn jönnek a műkereskedők.

A müncheni időzés meglátszik ecsetjárásán, de míg a többi kollégái leginkább történeti jeleneteket, anekdotázó genre-képeket festenek, Mészöly előtt nincs más piktortéma, csak a szabad természet és bensőséges érzéssel fest tájképeket, melyek mind itthonról valók: rajtuk ül a magyar föld poézise.

Meg-megszakítja müncheni tartózkodását s hazajön, beköborolja a magyar rónát, a Tisza környékét, a Balatont s vázlatokat készít róluk, friss impressziókkal telik meg lelke, mely visszaverődik ecsetjárásán, s képei a magyar levegő, a magyar táj szépségeit mesélik.

1882 őszen Párisba megy, melynek pezsgő művészi élete, új törekvései fejlesztő hatással voltak rá és megerősítették a naturalizmusban való hitét. Mészölyt itt valósággal divatba hozzák: a legfinomabb műértők versenyeznek egy-egy képeért. Párisból is hazahajtja egyetlen igaz modellje: a magyar föld. Trefort miniszter tanári állással kínálta meg a női festőiskolában. Kevés ideig maradhatott idehaza: éppen fejlődése tetőpontján, mikor legszebb képeit festette, szakadt meg élete, 1887-ben.

D. I.

TIVORNYA

ZICHY MIHÁLY PASTELRAJZA
A NEMZETI MÚZEUM TULAJDONÁ

FALU VÉGÉN

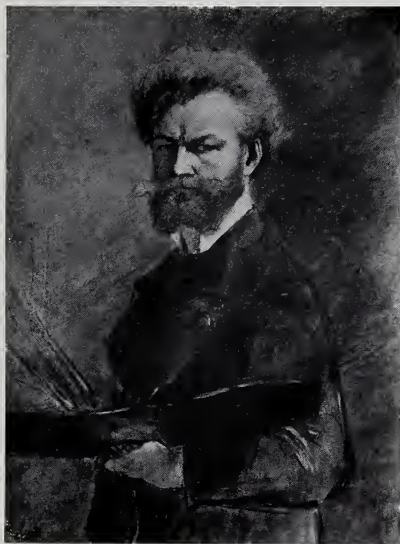
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA

FESTETTE MÉSZÖLY GÉZA

MUNKÁCSY MIHÁLY

MUNKÁCSY MIHÁLY ÖNARCKÉPE

A legnagyobb magyar festőnek első gyermekéveibe belejátszik az a fészes hősköltemény, a melyet 1848-nak neveznek. Ragyogó napja a szabadságnak és zord felhői a kétségbeesett, de mindig hősi küzdelmeknek, adták az ő fejlődő lelkének az első benyomásokat. Ezek az impressziók kihatottak egész életére.

A magyar érzés, a melylyel a serdülő években megtelt lelke, hű maradt hozzá egész életében.

Munkácsy, a mikor elment tőlünk, magával vitte a magyar levegő egy részét. Abból élt, abból táplálkozott az ő művészete, s valahányszor fogytán volt ez a levegő, hazaszállt újból Munkácsy és szerzett magának új készletet.

A honvágy egész életében epesztette! „Sokszor megrohan a vágy — írta élete alkonyán egyik barátjának, — hogy menjek, hogy megszeressem azokat a szépséges helyeket, ahol ifjúságom eltelt.”

Pedig ezekhez a helyekhez nehéz küzdelmek emléke fűződik. Az ő ifjúsága nem volt cseppet sem rózsás. Korán vesztette el szüleit és a vidámkedélyű apa, a szelidlelkű, jóságos anya csak mint elmosódó emlékek éltek benne. Tizenegy éves korában odaadta nagybátyja, a ki gyámja volt, asztalosinasnak. Nem kényszerítette a fiút erre a pályára, a kis Miska maga választotta: azt.

Lányi Mihálynak hívták a mesterét. Nem lehetett szelidlelkű ember, mert első szava is az volt, hogy ő itt

a gazda és jól vigyázzon magára a Miska gyerek. A legényeknek is úgy ajánlotta a műhelyben, hogy „ránca kell szedni ezt a fiút”. S nem telt bele húszonnégy óra, már elcsattant az első nyakleves.

Az élet még ezután is megtépázta, de ilyen kegyetlen módon tán sohasem ábrándította ki többé. A reális életnek ez volt az első kemény megnyilatkozása. Emléke sohasem szakadt ki belőle.

Elteltek végre, úgy a hogy, az inasi évek. Egyszer meg is szökött mesterétől, de csak visszatért Lányi uramhoz, a ki ezért nem lett hozzá sem jobb, sem rosszabb. Végre ütött a szabadulás órája: 1858 őszén legény lett.

Aradra ment munkát keresni. S olyan időket élt át, hogy hej de sokszor visszakivánta az inaséveket. Nem kapott munkát és éhezett. Abban az időben ébredt lelkében a tudat, hogy nagyobbra született. Más embert megtörte volna a nyomor, ő belé új lélek szállt akkor: a művészi hivatás.

De még sokáig tartott, a míg annak szentelhetette magát. A körülhelt élet magával sodorta. Gyulára ment egy német mesterhez, de ott váltólázt kapott és elbocsátották. Hazament nagybátyjához s „szabad idejében“, a mikor nem gyötörte a láz, rajzolgatott. Nagybátyja így szólt hozzá:

— Minthogy annyira szeretsz rajzolni, hát jó volna, ha komoly leckéket vennél a rajzolásból. Mert úgyis ráérsz. Még hasznát veheted asztaloskorodban.

„Örvendtem a bácsi ajánlatának — beszélte később Munkácsy, — de borzongás futott keresztül rajtam, a mikor arra emlékeztetted, hogy nekem vissza kell majd térnem a gyalupad mellé.“

Egy Fischer nevű rajzmesterhez jutott, a ki testestől-lelkestől német volt és noha hosszú esztendőket töltött már Gyulán, egy árva szót sem tanult meg magyarul. Ő volt Munkácsy „első“ mestere.

Azaz hogy csak névleg. Az igazi „első“ csak ezután érkezett. Tán egy hétig járt hozzá Munkácsy, a mikor a véletlen a műhelybe hozta Szamossyt, a ki a Wenckheim-család gyulai kastélyában dolgozott. Nem is vette eleinte figyelembe a vézna fiút, a ki egy sarokban ült és dolgozgatott. Egyszer azonban a papírjára tévedett tekintete és bámulva megállott.

Tudakolta, hogy kicsoda ez a gyerek. Fischer hányvi-veti hangon adta meg a felvilágosítást:

— Holmi elfusserolt asztaloslegény, a ki azt képzei magáról, hogy festő lesz belőle.

— Az is lesz! — mondta határozott hangon Szamossy, — még pedig a javából.

Ezek a szavak döntöttek sorsa fölött. Soha egy pillanatra sem gondolt többé egyébre, mint a művészi hivatására. Nappal a Szamossy arcképeit másolta, este otthon komponálgatott.

Még az a körülmény sem rendítette meg elhatározásában, hogy nagybátyja példálózgatott: mivelhogy a betegségéből kiépült, ideje volna munkát keresni. A Miska fiú kijelentette, hogy ő úgyis dolgozik.

— Mit? kérdezte csodálkozva a gyámja.

— Festőnek készülök.

— Festőnek? Hát ezt ki verte a fejedbe?

Nagynehezen értette meg vele Szamossy, hogy azt a fiút kár volna az asztalosságának elvesztegetni. S mikor a mester kijelentette, hogy ő magához fogadja Miskát és tanítani fogja, az öreg úr kijelentette:

— Hát nem bánom! De én mosom a kezeimet.

Szamossy beváltotta ígérteit. Aradon, a hova őt Munkácsy követte, szintén ránehezedett a szegénységnek minden nélkülözése, de ebben már nem volt keserűség. Aranyos verőfény játszott körülte, mert hisz a művészi hivatásának élhetett.

Tizenöt hónapot töltött Szamossy mellett, a mikor egyszer meghívta magához Ormós Zsigmond, a későbbi főispán, a ki nagy műpártoló, esztétikus és rajongó lelku férfiú volt. Volt neki egy kis, de értékes képgyűjteménye és nem restelte a fáradságot, hogy bevonja a noviciust a nagy mesterek életébe. Egyízben, a mikor egy Raphaelét másoltatott vele, biztatólag így szólt hozzá:

— Remélem, hogy majd egyszer ön is fest ilyen képeket és majd azokat is lemásolják így.

Az ifjúkor és a férfikor határmegyéjén került Pestre Munkácsy. Szamossy ajánlólevelet adott neki Harsányi Pálhoz, a Képzőművészeti Társulat akkori igazgatójához. Nyulánk, sápadt, darabos mozdulatú, tizenkilenc éves legény volt akkor Munkácsy.

A helyett, hogy az ajánló levelet átadta volna, elment a Nemzeti Múzeumba képeket nézni. Ott találkozott Ligeti Antallal, a ki nagy beszélgetés után barátságába fogadta. Ő vitte el aztán Harsányihoz, de magukkal hozták Munkácsynak egy szép képét is: A regélő honvédet. Ezt a képet kiállították aztán, s megvette a Képzőművészeti Társulat nyolcvan forintért.

Az első pénz volt, a mit szerzett és nem is mulasztotta el értesíteni nagybátyját erről az örvendetes eseményről: hogy már keres is a művészetével!

Kevés híja, hogy ott nem rekedt egészen Pesten. Beleszeretett egy rokonának fiatal, szépséges leányába és mindenképen feleségül akarta venni. Csak nagynehezen tudta lebeszélni Ligeti erről az eszméről, végül abban állapodtak meg, hogy előbb Bécsbe megy egy esztendőre, ott szorgalmasan tanul, aztán ...

KRISZTUS A KERESZTIFÁN

SEDELMAYER JOGOSHTVÁNYA

FESTETTE MONKÁCSY MIHÁLY

A mikor már elutazott Bécsbe, feljött Csabáról a nagybátyja, hogy „lelkére beszéljen“. A jó nagybácsi arra akarta kapacitálni, hogy térjen vissza becsületen asztalosmesterségéhez s ne kalandozzon a világban a család csúfjára. Nagy ámulatára hallotta Ligetitől, hogy a Miska fiú igazi művésznek indul. Sehogysem akarta elhinni s végül kifakadt:

— Miska is művész? Hiszen nekem is vannak némi fogalmaim azon kellékekről, azon előzetes tanulmányoktól, melyeknek elsajátítása minden művésznél első alapföltétel. Miskát pedig az írásra és az olvasásra is csak nagynehezen tudtam megtaníttatni, azért adtam asztalosmesterségre és valóban, most azon szándékkal jöttem ide önhöz, hogy fölkerjem, sziveskedjék reá való befolyásával oda törekedni, hogy *hagyjon fel hasztalan törekvésével és térjen vissza tisztességes mesterségéhez*. De miután látom, hogy ezt öntől nem várhatom, tehát Isten önökkel! Tegyenek meggyőződésük szerint, csak aztán meg ne bánják!

. . . Bécsben Munkácsy Than Mór ajánlólevelével kopogtatott be Rahlhoz, a ki nagyon barátságosan fogadta a magyar ruhás, abaposztójú ruhában beköszöntő ifjút. De Rahl hat hónap mulva meghalt és a többi tanárai nehezelték Munkácsyra, mert nem fogadta tanácsukat, a munkálatain tett javításokat menten letörülte és újból csak úgy csinálta, hogy ő gondolta jónak. Ezért ki is utasították az akadémiából.

Vissza ment hát Pestre, azzal az eltökélt szándékkal, hogy ott megkeres annyit, a mennyivel elmeget külföldre, hogy ott tanulmányait folytathassa. Ő Düsseldorfba vágott Knauss mellé, de előbb Münchenbe kellett mennie, — az odavezető út is csaknem másfél évig tartott és sok viszontagsággal, nyomorral meg küzdődéssel terhelve. Végre 1866 október havában elutazta Münchenbe. Ekkor már nagybátyja is bizott benne, a mi kitűnik abból, hogy utiköltségéhez hozzájárult egy kis összeggel.

Münchenben Wágner Sándor osztályába vettette fel magát, a hol első képeit megfestette azok közül, amelyek hírnevének dicsőséges grádcisai voltak. A „Zivatar a pusztában“ és a „Szénásszekér“ voltak azok. Időközben Párisban is ellátogatott néhány hétre, nem is sejtve akkor, hogy az a város leszen második otthona, világraszóló hírének gazdagon buzgó forrása. Visszatérve onnan, megfestette a „Lakodalmi hívogatók“ című képét, a mely korszakot jelentő alkotás volt művészi pályáján. Ezt a festményt már nyolcszáz forintért vette meg tőle egy brünni műkereskedő s első képe volt, a mely külföldön is feltűnést keltett.

Abban az időben a magyar kormány utazási stipendiumot adott neki, a nélkül, hogy folyamodott volna érte. Tehát „otthon már erősen bíznak bennem — írja Munkácsy Ligetinek — és most már semmi sem tart vissza, hogy Knauss-hoz menjek Düsseldorfba.“ Ligeti válasza abból állott, hogy ő hosszú levélben ajánlotta Knaussnak fiatal barátját s a hires német mester készségesen megígérte támogatását. Munkácsy tehát 1868 október első felében utazott Düsseldorfba.

Csodálatos, hogy éppen ennél a fordulónál támadt Munkácsyban először kétség a hivatottságával szemben. „Dolgoztam szakadatlanul — beszélte később, — de nem szerettem azt, a mit csináltam. A mikor a palettát a kezembe vettem, nem ment a munka uly igazán, mint régebben, a mikor még kevesebbet tudtam. Éreztem, hogy csak vásári portékát csinállok, amit más is meg tudna festeni. Rossz kedvem volt, azt hittem, most sül majd ki, hogy elfogyott a szufla s többre már nem is telik. Szerettem volna levakarni másnap, amit előtte való napon festettem, hiszen *olyat* láttam én másnál is“. . .

Ekkor kerestett, kutatót régi följegyzései, vázlatai között és ráakadt a „Siralomház“ skizzére. Bővítette, javította és megmutatta Knaussnak, az pedig azt mondta neki, hogy ne fecsérelje az idejét ilyen vakmerő, az erejét túlhaladó dologra, hanem folytassa rendszeresen a tanulmányait.

Szerencsére, ő nem hallgatott a mesterére, hanem újból meg újból átdolgozta tervrajzát. S a mikor elkészült az egészszel — tízezer forintért vette meg tőle egy párisi műkereskedő. Ugyanannak a képnek a másolatáért húszezer forintot adott egy angol műbarát — az igaz, hogy akkor a párisi Szalonban már megkapta az aranyérmét.

A „Siralomház“ világraszóló sikere az volt a művésznek, a mi egy kész, remekül felszerelt vitorlás hajónak az első kedvező szél. Dagadó vitorlával indul neki a nagy óceánnak.

Goupil, az a párisi képereskedő, aki megvette az alig megszáradt vásznat Munkácsytól, nem állott meg ennél az első üzletnél, hanem megvásárolt még egyet, az „Ebredés“ címűt és tízezer tallért adott neki hogy fessen számára még két képet. A tárgya és az elkészítésének határideje egészen Munkácsyra volt bízva.

Ekkor kiáltotta fel a gyulai nagybácsi először:

— Ki hitte volna?!

A nagy siker Párisba sodorta Munkácsyt. Úgy ment már el oda, mint első az elsők között: mindenütt tárt ajtót talált és tárt karok fogadták. A „Tépécsinálók“-at már a francia fővárosban fejezte be:

s noha a szabadságharcból vette annak témáját, aktuális volt az ott akkoron, mert már végigzudult Franciaországon a nagy porosz-francia háborúnak minden veszedelme.

Ez a kép meghonosította Párisban. A következő huszonöt esztendőtt nagyjából ott töltötte, csak nyaranta ment Kulpachba, a hol birtokot vásárolt. 1874-ben nősült meg. Nem azt a szépséges magyar leányt vette el, hanem egy előkelő főrangú hölgyet, a ki nem ismerte Magyarországot. S hogy nem idegenedett el Munkácsy Magyarországtól, annak varázslatos oka: a művészete. Hogy boldog volt-e? Ki tudná, ki merné megmondani? Ő nem vallotta magát annak soha. Kérdezték tőle egyszer baráti körben:

— Mondja mester, mikor érzi magát boldognak?

— Soha! — felelt ő határozottan, — akkor legkevésbé, a mikor készen van egy képem.

Mert ő szigorú bírálója volt saját magának. S hasztalan készült a „Mozart“, hasztalan járta be a világot az „Ecce homo“, a „Krisztus Pilátus előtt“, a „Kalvária dicsősége“: ő mindezekben csak előkészítő állomást látott ahhoz a festményhez — a melylyel ő maga is meg lesz elégedve. S bántotta azonfelül az epedő vágy, hogy gyermeke legyen. De ez a vágya nem teljesült.

Grandseigneur-i életet élt a „világ szívében“ Párisban. A mit vagyon és művészi ízlés művelhet, az mind összehalmozódott körülte, ünnepelték, fejedelmek keresték barátságát: de az ő képzelete előtt folyton-folyvást ott lebegett egy üres bölcső, meg egy darab magyar föld, a melynek levegőjében megtalálja ismét ifjúkorának minden érzését.

Boldog talán akkor volt ismét először, amikor 1896-ban hazajött, hogy előkészítse végleges hazatérését. Fejedelmeként ünnepelték itthon, minden szív elébe szállt s ő remélte a megújodást.

De már akkor késő volt. Beteg testtel jött haza és kevés vártatva — mikor Párisba ment, hogy előkészítse a hazajövetelt, megjött helyébe a szomorú hír, hogy nagy szelleme elborult. Bonnól sürgönyözték 1897 február 4-én, hogy rárohant komornikjára, az orvosára és torkon ragadta őket, fojtogatta mind a kettőt rettenetes erővel. Nem jött váratlanul ez a hír, de úgy belemarkolt mindenkiné a szívébe. S ezentúl már csak hosszú időközökben jöttek a rövid hírek, a vigasztalan posták: mindenki tudta, hogy csak halva jöhet már haza.

Úgy is jött. Mint fejedelem, a kinek az utolsó hódolatot megadni, egybegyűlt egy egész nemzet.

T. R.

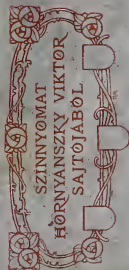

ECCE HOMO VÁZLATA FESTETTE MUNKÁCSY MIHÁLY

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TULAJDONA.

SIRALOMHÁZ

FESZETTE MUNKÁCSY MIHÁLY
EGYHÁZY ÁGOSTON ÉS TÁRSA ENGEDÉLMÉVEL

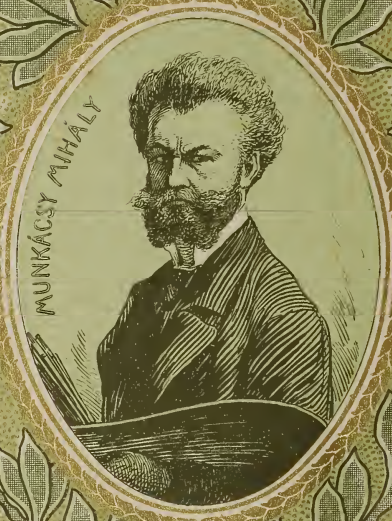
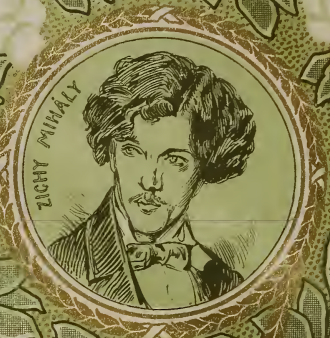
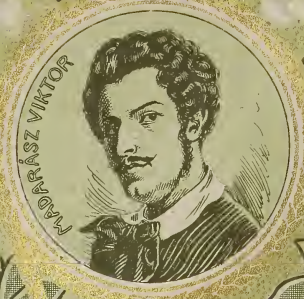

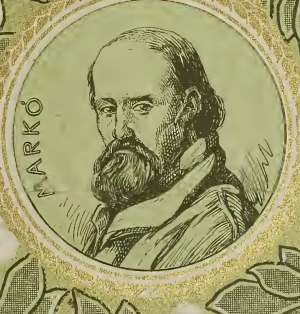
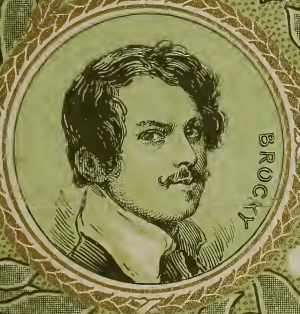
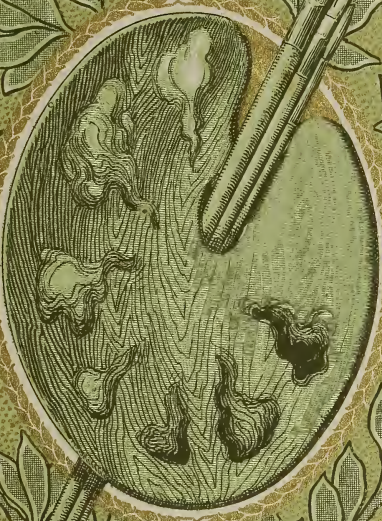

GETTY CENTER LIBRARY

3 3125 00882 5735

PN